

Balázs Imre József (Székelyudvarhely, 1976) – költő, irodalomtörténész, a kolozsvári BBTE tanára
 Borsodi L. László (Csíkszereda, 1976) – költő, kritikus, Csíkszereda
 Botár István (Csíkszereda, 1976) – régész, Csíkszereda
 Cseke Gábor (Kolozsvár, 1941) – költő, újságíró, Csíkszereda
 Fekete J. József (Bácskossuthfalva, 1957) – irodalomtörténész, kritikus, Zombor
 Hadnagy Jolán (Korond, 1970) – óvónő, a farkaslaki Tamási Áron Művelődési Egyesület ügyvezetője
 Király Kinga Júlia (Marosvásárhely, 1976) – író, műfordító, Budapest
 Lukács Antal (Csíksomlyó, 1923) – asztalos, Csíksomlyó
 Luzsicza István (Budapest, 1975) – költő, újságíró, Fót
 Márton Evelin (Kolozsvár, 1980) – író, Kolozsvár
 Murádin Jenő (Harasztos, 1937) – művészettörténész, Kolozsvár
 Nagy Attila (Nagyenyed, 1954) – költő, Marosvásárhely
 Patak Márta (Kaposvár, 1960) – író, műfordító, Leányfalu
 Seres Attila (Szekszárd, 1975) – történész, az MTA BTK Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa
 Szentgyörgyi László (Erdősztgyörgy, 1957) – író, újságíró, Marosvásárhely
 [Szepesi Attila] (Ungvár, 1942 – Budapest, 2017) – költő
 Tamás Dénes (Sepsiszentgyörgy, 1975) – író, egyetemi tanár, Sepsiszentgyörgy
 Vida Gábor (Kisjenő, 1968) – író, a marosvásárhelyi Látó szerkesztője
 Zsidó Ferenc (Székelyudvarhely, 1976) – író, kritikus, Székelykeresztúr

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

„Habfodros ruhában
 egy tündérlány libeg a telihold előtt. Nyomában
 kaffogó kutyák s egy
 karja-lába kalimpáló pojáca.
 Égi színjáték, tán sanda
 jósjelek, de nincs kedvem firtatni:
 vést hoznak-e vagy
 bolondorát.”

(Szepesi Attila)

„Tamási a csehszlovák demokratikus kereteket, és az abban kibontakozó, a magyarság érdekeit a hatalmi alkufolyamatokban is képviselni szándékozó aktivista irányzatot egyenesen veszélyesnek tartotta a magyarság nemzeti jövőképe szempontjából.”

(Seres Attila)

„...a legújabb, független C14-es keltezések a csiki 12. századi temetők és így nyilván a velük szorosan összefüggő templomok használatát, és egyben a korabeli, 12. századi egyházi és világi vármegyei berendezkedés csiki létét nem bebizonyították, csupán megerősítették. Azoknak ugyanis, akik nem előítéletekből, érzelmekből, hanem a történeti kontextusból és a régészeti leletekből indultak ki, ez eddig sem volt kérdéses.”

(Botár István)

„Fodor Sándor kisregénye még a hidegháborús korszak felől nézve modellezi egy »kis« kultúra lehetőségeit, de az általa megálmodott sziget bizonyos jellegzetességei (ökológiai egyensúly kérdése, migráció, hibridizáció stb.) a rendszerváltások utáni korszakban egyre gyakrabban váltak a kultúraértelmezés kulcsszavaiá.”

(Balázs Imre József)

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:

HARGITA MEGYE TANÁCSA

RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

BETHLEN GÁBOR ALAP

KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA

ROMÁN KULTURÁLIS MINISZTERIUM

SZABADELADÁSI ÁR: 5,00 LEJ · 490 FT
 ELŐFIZETŐI ÁR: 4,00 LEJ

9 17714533 87000 1 7007

XXI. ÉVFOLYAM 7. SZÁM 2017. JÚLIUS

SZÉKELYFÖLD

SZEPESI ATTILA: MALAKIÁS CSODÁI

(BARBÁR SZONETTEK)

MÁRTON EVELIN, TAMÁS DÉNES,

VIDA GÁBOR, ZSIDÓ FERENC PRÓZÁJA

SERES ATTILA: ERDÉLYI MAGYAR ÍRÓK

A FELVIDÉKEN ÉS KÁRPÁTALJÁN 1937 VÉGÉN

BOTÁR ISTVÁN: VITA A CSÍKI-MEDENCE

12. SZÁZADI HOVATARTOZÁSÁRÓL

MURÁDIN JENŐ: EGY SZÉKELY LITOGRÁFUS

A REFORMKORBAN

SZÉKELY KÖNYVTÁR: HADNAGY JOLÁN

XXI. ÉVFOLYAM 7. SZÁM 2017. JÚLIUS

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik havonta
2017. július
XXI. évfolyam 7. szám

Szépirodalom

Szepesi Attila: Malakiás csodái (Barbár szonettek)	5
Király Kinga Júlia: A völgy	9
Borsodi L. László: Őt szarkofág (A <i>Családi panteon</i> című ciklusból)	21
Tamás Dénes: (éhség)	25
Nagy Attila: Csillagköz	32
Patak Márta: Vigasz	37
Cseke Gábor versei	42
Zsidó Ferenc: Csak sin	47
Luzsicza István: Ikszedik évfordulók	54
Orkesztra Gabó: Igazi típusú találkozás (Felolvasta: Márton Evelin és Vida Gábor)	58
Szentgyörgyi László versei	67

Literata Hungarica

Seres Attila: A Vásárhelyi Találkozó szellemében (Erdélyi magyar írók a Felvidéken és Kárpátalján 1937 végén)	69
---	----

Disputa

Botár István: Település, templom, temető. Vita a Csiki-medence 12. századi hovatartozásáról	85
---	----

Ujjlenyomat

Lukács Antal: Katonaságom és fogságom története	105
---	-----

Műteremtés

Murádin Jenő: „Én bolygó szél vagyok” (Egy székely litográfus a reformkorban)	135
---	-----

Szemle

Fekete J. József: A pletyka önfenntartó kommunikációs terepe (Milbacher Róbert: <i>Szűz Mária jegyese</i>)	148
Zsidó Ferenc: Utólagos harmónia (Nagy Attila: <i>Csillagköz</i>)	153
Olvasólámpa (Szentkatolnai Bálint Gábor, Benedek Elek, Böződi György és Czegő Zoltán könyvéről)	157

Székely Könyvtár

Hadnagy Jolán ajánlja Tamási Áron <i>Hazai tükör</i> című kötetét	167
---	-----

Vendégház

Balázs Imre József: Posztkoloniális hatalmi játszmák a <i>Bimbi tábornokban</i>	168
---	-----

Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat	194

E lapszámunkat székelytompai Magyar Lajos munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266-311 775, 0266-311 026 (fax), 0746-195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 12,00 lej, fél évre 24,00 lej, egy évre 48,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Szepesi Attila

MALAKIÁS CSODÁI

– Barbár szonettek –

„Minden földet, ha legendája nincsen,
menthetetlenül elpusztít a fagy...”

(Patrice de la Tour du Pin)

HADFIAK, PÖFETEG BOSZORKÁK

Régi pest-budai szilveszter-éjszakák, kavalkádotokat
megfestette-e valaki? Az ádáz
papírtrombita-harsogásban, dob-
dübögésben és mézes-mázos tangó-
harmonika-kornyikálásban a táncba-szökdöső bolondokat, akik
ropták külön-külön meg összefogódzva, velük a dzsidás-maszkot öltő
hadfiak, pöfeteg boszorkák és lenge tüllbe
öltözött, tündérlányt imitáló szotyák. A meredt-tekinetű
telihold alatt lobogó fáklyák fényénél óraszám
tombolt a mámoros hejehuja. Önfeledten
járta a bulldog-képű a bibircses banyával, nyivákoló
macska-szüzikével a turbános basa, miközben
társát kereste a delejes-tekinetű füles-
bagoly, meg az ingatag léptű medvemorgó.

MALAKIÁS CSODÁI

Az volt a mozik hőkora: az ötvenes-
hatvanas évek! Pierre komám, aki filmrendezőnek és
színésznek készült, amúgy osztálytársam volt az
Eötvös Gimnáziumban, néha
magával csalogatott egy-egy filmre, többnyire
tanítási időben. Gyültek igazolatlan óráink, de
fityültünk rá. Az orosz háborús, meg a hazai téesz-
szervezést magasztaló filmeket általában üres

nézőtér előtt játszották, ám a fekete-fehér klasszikus művekre sokan voltunk kíváncsiak. Pierre a mozi után egy-egy csehóban, savanyú fröccs mellett szakszerűen elemezte Harry Baur és Jouvett játékát, a Vörös Kocsmát meg a Malakiás csodáit.

A TRICIKLIS SUHANC

Kockakövekből építettek kétsoros barikádokat a Móricz Zsigmond tériek, amikor 56 novemberében közeledtek a ruszok. Egymásnak fordított pléh-tányérokat helyeztek a torlaszok elé, tányér-aknákhöz hasonlókat. Amikor a tankok odaértek és csörömpölve-csikorogva meghököltek, a felkelők a kapualjából lesték a hatást. Az első tank hirtelen körbe-körbeforgó lőtornyából sortüzet okádott. Vaktában aratott a halál: a gomolygó füstben sokan elesetek, többek között szegény Kótya Peti is, a kacska kezű-lábú triciklis suhanc, aki egy zsák krumplival meg néhány hasas süttővel épp ekkor kanyarodott a feldúlt térre Budafok felől.

SZARVAS, HOLDFÉNYBEN

Pest határában, egy kökény-cserjés dombról lőtték a felkelők a városba dél felől bezúduló harcokocikat. A váratlan sorozatoktól zavar támadt a fegyelmezett sorban haladó kocsik közt. Egyik-másik tovább haladt, némelyik viszont vakon tüzelni kezdett a domb felé. Ám mivel pontosan nem tudták, honnan jött a támadás, a kökényes alatti házakat is lőtték. Barátom elmesélte, az ő házukat is találat érte: a lövedék lyukat vágott a falba, de a túlsó oldalon kiszállt a gyümölcsfák közé csapódva. Szerencsére nem sebesült meg senki, csak vastag porréteg és törmelék lepte a bútorokat, és röpítőre tört a

falitükör, meg a festmény, melyen egy szarvas bőgött a holdvilágnál.

ÓEGYIPTOMI VÁZLAT

Nem lehetett tudni, ki volt a halott, akit egy lomos belvárosi pince farakása mögött találtak. Az orvos szerint már legalább nyolc-tíz éve hunyt el, ezért mumifikálódhatott a teteme. Olyan volt, mint egy óegyiptomi piramis-labirintusból előkerült, magába-töppedt hulla. Arca kormosra feketült, bőre a csontjára dermedt. Fogsora vicsorított. Ujjjaival görbülten markolta a levegőt, mint orvmadár a fogós karmaival. Végül nem firtatták, csavargó lehetett-e vagy sebesülten elrejtőzött forradalmár, akit a patkánybűzös, dohszagú pincelyukban ért utol a végelgyengülés.

SISKÁK

Egy Tisza-parti halászcsergőben mesélte el orvos-tanhallgató komám, Brúnó, furcsa kalandját. A forradalom bukása után tizenhárom évesen nyugat felé indult, apja után, aki részt vett a harcokban és egy bécsi lágerben élt. Hol autóstoppal, hol gyalog haladt, de az egyre gyakoribb igazoltatások miatt sosem a főúton. El is tévedt és Veszprém után egy erdei tanyára ért, ahol egy nagybajszú kondás vörös-szörű disznókat, siskákat makkoltatott. Huncut mosollyal mondta: várta már, amin barátom meghökkent. Látóember volt az öreg, a falusiak olykor ki-kijöttek hozzá tanácsért. Pontosan tudta, honnan hová igyekszik Brúnó, mert „jelet kapott”, és lebeszélte a további barangolásról. Másfél évtized múlva vissza akart menni, hogy üdvözölje titokzatos vendéglátóját, de sem a tanyát, sem a siska-kondát nem találta.

ESŐCSINÁLÓK

Elfér tenyeremben a fehér mészfoltos, itt-ott kormos és ívekkel ékesített kődarab, melyet gyöngyvirágok közt a budaszentlőrinci pálos kolostor romjainál találtam. A hajdan büszke épületet a mohácsi vész esztendejében felégették a törökök. Alig maradt némi emlékeztetője, pedig egykor pusmogó hittudósok és mesteremberek, pécek, asztalosok, borászok tüsténkedtek falai közt. Éjjélkor gyakran kísértette a jámbor szerzeteseket az ördög csintalan szépasszony képében. Néha még Zsigmond és Mátyás király is be-bekukkantott vadászata végeztével némi áldomásra. Itt élt a pöttöm poéta, Csanádi Adalbert, akit a társai kifiguráztak, mert nem csak latinul verselt, hanem bárdolatlanak gúnyolt anyanyelvén is. És innen keltek útra a budai várba énekszóval aszály idején az esőcsinálók, hogy végre megcsorduljanak az ég csatornáit.

FELHŐJÁTÉK

Habfodros ruhában egy tündérlány libeg a telihold előtt. Nyomában kaffogó kutyák s egy karja-lába kalimpáló pojáca. Égi színjáték, tán sanda jósjelek, de nincs kedvem firtatni: vést hoznak-e vagy bolondórát. Lila köd borong a távoli hegyélen, azon túl pedig egy-egy kósza pillanatra felrémlik a Tátra. Ott éltek őseim, konok cipszerek, szöttes-szövők, bányászok, óraművesek. Alig ismerem legendáikat és babonáikat. Tisztelték a hegyek – hol jótét, hol ártó – szellemeit, és a barlangok labirintusában elrejtett kincseket őrző, incifinci törpéket, a hincókat, akik éjszaka kerge körtáncot roznak az arany és gyémánt vibráló lidércfényénél.

Király Kinga Júlia

A VÖLGY

*„Valami kis fényt a vízivirág áterezst.
Levélhangjában semmi sürgetés:
lapos, kerek, mint minden sötét tanács.”*

(Sylvia Plath: A vízen át)

Pirkadt már, amikor elindultam a Markale piacra, az éjszakát egy parkban töltöttem repdeső denevérek között. Eddig egyetlenegy-szer éjszakáztam a szabadban, egy teherpályaudvaron, amikor dosztig lettem a Szent Anna-tói kavarodással – tizenhét évesen. Anyám csak hosszas mérlegelés után engedett el, és indulás előtt vizslató szemekkel nézte, amint rendre becsomagolom a meleg pulcsit, gyapjú zoknit, a kanadai favágó bakancsot, s mielőtt behúztam volna a hátizsákom száját, még egyszer kiborította a téli bőröndöt, majd egy sapkát is a kezembe nyomott. Július volt, közvetlenül Anna nap előtt. Nagyanyám, aki már velünk lakott, a tonett székében hintázva szemlélte a készülődést és a lengés ritmusára ingatta a fejét. Beszélni ritkán beszélt már, krákogni viszont annál gyakrabban – ha tetszett neki valami, ha nem. Mikor anyám kiment a szobából, odaintett magához, és a kezembe nyomott ötven márkát. Kelletlenül vettem el, mert hát mire költhettem volna. A hűtő alsó polcán ott állt egy fél tábla szalonna, burduf-túró, vineté – majonéz nélkül, hogy tovább bírja –, meg egy kiló kápia. Ne osztogasd szét, mert senki nem fog adni, ha éhen maradsz, mondta anyám. Jó, nem fogom. Nézz a szemembe, és úgy mondd. A szemébe néztem, elismételtem. Nagyanyám krákogott egyet, de nem rosszállólag. A bonanza irányába bökött, ahol az anyósnyelvek tövében ott állt a pohár a protézisével. Odavittem neki, a szájába rakta, és ettől egy csapásra megjött a hangja, visszatért belé az erő. Jázmin fiam, ott fenn a hegyen sok minden megtörténhet. Ne váltsd be, tedd a bugyidba, csak akkor vedd elő, ha mész a pottyantóra, vagy valami nagy baj ér. Mire anyám visszajött, az ötven márka már ott volt a bugyimban, s a protézises pohár a helyén. Kinyitottam az erkélyajtót, hogy halljam, ha a szomszédlánny, aki egy évvel fölöttem járt és

közvetlenül alattunk lakott, felkiabál énutánam, abban maradtunk ugyanis, hogy együtt megyünk az állomásra, s ott majd csatlakozunk a többiekhez. Fogalmam sem volt, hogy szánalomból-e vagy igaz érdeklődéstől hajtva hívtak el a kirándulásra, mivelénk csak akkor volt szokás lejjebb idomulni, ha az ember magára maradt. Mielőtt elindultam volna, anyám az eget kémlelte, eső lesz holnap, mondta, majd a vállára vette a kiskapáját és lement a panel háta mögötti parcellára, hogy kidudvázza a borsóit. Nem pusztult meg, csak annyit mondott az ajtóban megtorpanva, hogy a vinetét meg túrót egyem meg hamarabb. Ahogy a lépcsőházban elhalt a kalucsni cuppogása, nagyanyám felegyenesedett a tonett székéből.

Na moszt máj, csoszogott oda a bonanzához, és betette ismét a protézisét. Elképedve vártam a folytatást. Egy kattanás volt, mint rozsdás kulcs a zárban, majd visszaült és hintázott tovább. Mi lesz már, nézett rám kisvártatva, és dobbantott egyet, mire a gumifásli letekeredett a visszeres lábáról, majd csigavonalban terült el a hintaszék előtt. Közelebb léptem. Nincs kolbász, mondtam, már májusban elfogyott. Erre felnevetett, majd krákogott valamennyit, aztán hirtelen elkomorult. Idén Szent Anna napja keddre esik, veselkedett neki, de a nyelve nem bírta követni, előbb az alsó fogsorához tapadt, ő pedig olyan hangot hallatott, mint aki öklendezik, majd a felsőt megérintve tikkadozott egy sort. Elszoktam tőle, mondta és bárgyún elvigyorodott. Kedden nem szabad mosni, kiváltképp ilyenkor, Anna napján, különben sose lesz gyereked. Jaj, ne tessék már ilyet mondani, feleltem erre, a szomszéd lány még mindig nem jelzett, félttem, hogy lekéssük a vonatot. De bizony így van, mondta a nagyanyám és a kezemért nyúlt. Gyere már, ülj meg itten, ahogy régen, s azzal lerántott a földre a lába elé. Gyere, hadd meséljem el neked Szent Anna igaz történetét. Jaj, mama, azt mindenki ismeri, mondtam, és próbáltam kiszabadítani magam az ujjai közül, amik szorosan a nyakam köré fonódtak, satuban tartva a fejem. Végül ő maga lazított a hurkon és a nagyujjával megkocogtatta a tarkómat. Nehogy azt hidd, vágta rá és felröhögött. Az erkélyajtó még mindig kitarva, de csak a kabócák sustorékolása hallatszott fel, amitől időről időre összerezzenem, mert azt hittem, a szomszéd lány matat odalenn. Nagyanyám nyelt egy nagyot, barackot nyomott a fejemre, mintha egy földgömböt pörgetne – ahogy tette mindig, ha mesélni támadt kedve –, és akkor megjelent az arcán az a

bizonyos ragyogás, ami a bőre alól párállott elő, majd hármat vakkantott. Itt rövidke szünetet tartott, hátát a hintaszék támlájának vetette, kezeivel megmarkolta a karfát, és jött a lihegés. Hadd meséljek neked kedd asszonyáról, mettertius patrónájáról, hogy magaddal vidd a hegyre ezt a történetet. Késő, gondoltam, innen már nem lehet kihátrálnom, ezt az állapotot még anyámnak se volt bátorsága megszakítani. Miután elcsendesedett a légzése, várt egy kicsit, majd ráripakodott istenre, hogy mi a lószart csinál az ő emlékezetével, kiszívja belőle a szentek nevét. Habókos vén bohóc, közelgő találkozásunk öröme légy oly jó, és suvaszd vissza agyamba, amit elvettél. A parancsa – lám, így kell ezt! – meghallgattatott, mert kisvártatva hosszú felsorolásba kezdett, főként asszonynevek követték egymást, akik egytől egyig meddők voltak, de isten kegyelméből végül sorra pottyantották világra a gyermekeiket. Köztük volt egy bizonyos Anna is, aki három különböző férfi jobbán hálvá három Máriát is adott a világnak, ezek közül talán az első volt említésre méltó, és nem azért, mert ő lenne a fiúisten szülőanyja, hanem mert az hírlík róla, hogy az ő méhét is angyali üdvözet ojtotta be. De ne menjünk a dolgok elejibe, mondta nagyanyám, és szemét lehunyva sóhajtozni kezdett, lábát szétvetette, majd megemelte az ölét. Zavarba jöttem, elkaptam a fejem, ám ekkor, mintha az egész tetézni akarta volna, elengedte a tonett karfáját, és tenyeréből kagylót formálva az ágyékára helyezte mindkét kezét. Történt ugyanis, futott neki újra, mikor az öle lecsillapodott és a dzsörzé pongyolája is elsimult, hogy egy Joákim nevű rettentő gazdag pásztor, aki Anna hitestársa volt, magtalansága okán érzett szegényében elbujdokolt az olajfaligetbe, és a nyájával elkeveredve tengette napjait. Nem volt vesztenivalója – ha már a papok nem fogadták el a gondosan lépre csalt madárkáit, amiket áldozatként vitt a templomba, hogy a magasságos csodát tegyen övele meg a vesszejével is –, úgy döntött, majd a pásztorbotjára támaszkodik. Telt-múlt az idő, már a sokadik napját töltötte a zord vidéken, mikor az egyik báránkjája felhágott egy nagyobbacska halomra, megvetette a lábát ottan, és az istennek se akaródzott neki lejönni. Joákim könnyögött, míg bírta szuflával, ráncigálta, ölbe kapta, ám a báránka minduntalan kisiklott a karjából, és egy idő után gyökérszerű karmokat növesztett, azokkal kapaszkodott a tikkadt földbe, most már élő ember fia nem tudta őt elmozdítani. Harmadnapra meg is kövesedett. Ám ahogy az lenni

szokott, a baj most sem jött egyedül. Szegény Joákim minden áldott reggel arra ébredt, hogy fogyatkozik a nyája, huss, még egy báránka, még egy és még egy, míg végül az egész halmocskán bárányszobrok álltak, ő meg a pásztorbotjának dőlve fene nagy búbanatnak adta a fejét. És amíg ott búslakodott, akkora könnyeket hullajtva, hogy egy bő vizű patak serkent a helyén, ami aztán egész Jeruzsálemet körbefolyva megült a városszéli árkokban, az emberek pedig végre kedvükre megmárthatták a korsóikat, nem vette észre, hogy egy jelenés lebeg a feje felett. Kopp-kopp, kocogtatta meg a jelenés Joákim fejét, mint én most neked. De ő oda se neki. Kopp-kopp, ismételte meg a jelenés. És Joákim végre ráemelte könnyektől remegő tekintetét. Menj vissza a városba, édes gyermekem! Testednek nedűjét ne hullajtsd a terméketlen földre, egyetlen ember könnye azon már nem segít! Menj inkább, és keresd meg az aranykaput, ott fog várni rád a te hites feleséged, és a méhében ott vár majd a gyermeked is! Joákim erre nagyon megörült, hogyisne örült volna, a kőbáránkok fejét rendre megsimogatta és már futott is, ahogy a tüdeje meg a lába bírta, a városba. Ám a vizesárookban zubogó patakhoz érve, amit az ő könnyei duzzasztottak hatalmasra, megtorpant. Hiszen nem állt a városban semmiféle aranykapu, lám, milyen ostoba is volt, hogy nem vallatta ki a jelenést annak rendje és módja szerint. De nem tántoríthatta el immár semmi, futott, hogy feleségének hasában levő gyermekét bár kívülről megtutujgassa, és míg élnie adatik, boldog legyen. Ezalatt Anna, aki méhét katángkórónak érezte és az emberektől elvonulva szintúgy búslakodott, kiment a várost körbefolyó patakra, és hosszan nézte, amint elzubog előtte az a sok víz, dehogyis tudta ő, hogy férjének könnyeit csodálja, csak állt a partján, aztán felgöngyöltette ruhájának szélét és belement. Eleinte csak egyik tenyeréből a másikba csorgatta, merre vagy, istenem, mondta, száraz és elszánt volt a hangja, paktumra akarta vinni a dolgot, mert akkortájt isten még hajlott ilyesmire. Vigyázz, gyermek, víz a ruhádat ne érje, mondta neki a jóisten, Anna pedig a tanácsát megfogadva, ledobta gönceit, és combig gázolt férjének könnyeiben. Hanem ekkor egy aranylő szivárvány jelent meg fölötte, amely akkora volt, hogy az íve a Morija fölé emelkedett. Látta ezt mindenki, hát már hogyne látta volna, köztük Joákim is, az egyetlen tudója ennek a csodának, s futott megint, ezúttal vissza, a város kapuja elé, a vizesárokhöz. Mindez egy keddi napon történt. S mivel idén Szent

Anna napja keddre esik, üzzön bár téged maga az atyaisten, óvakodj a víztől, még a mosástól is, Jázmin fiam.

Jó, de miért.

Hát majd gondolkodj el rajta, paskolta meg az arcom a nagyanyám sürgetőleg, mert épp abban a minutumban kicsapódott az alattunk levő erkélyajtó, és a szomszédlány felszólt, hogy indulunk.

Mielőtt elmentem volna, azért levágotott magának egy ujjnyit a szalonnából, azt nyammogta, füstös volt és hűtőhideg a csókja, mikor elköszönt. Az állomásig a szomszédlánnyal nem sok szót váltottunk, kezdett a kétely a bizonyosság irányába eltolódní, hogy mégis csak szánalomból, tehát tévedésből megyek velük. A vonatúton, ami a székely körvasút pályáját követte, végig a Maros felső völgyében, s amelytől hajdanán az iparosodás megerősödésével együtt a székely népszaporulat növekedését is remélte valamelyik hazafi, előkerült egy liter köményes – mert hát mi mással lehet elviselni a románokat! –, s mire Dédára értünk, már mindenki részegen aludt. Énbennem végig ott éberkedett az ördög, hogy le kéne szállni és visszafordulni, mégpedig most, amíg nem kell magyarázkodni senkinek, de visszatarított az anyámmal való szembenézés, a kíváncsiságom hiányának felismerése és az ehhez kapcsolódó gyávaság. Nézttem a rotyogó embereket, alul-felül pőfékeltek, mint a gőzmozdony, amit az imént cseréltek villanyra, s ahogy egyre beljebb zötykölődtünk a hegyek közé, a felszálló ingázókkal túrószag telepedett a fürkékben rekedt fémes füstre, amire újfent inni kellett, ígyünk hát, az angyalát. Tusnádig csak aprókat, azt is a szájamon át lélegeztem, vártam, hogy a többiek másodsorra is kijózanodjanak. Aztán leszálltunk és nekivágtunk a hegynek. A kanadai favágóbakancsomnak köszönhetően, amit anyám kapott a titokzatos zöld sejtjétől, rövid időre rám terelődött a figyelem, vagyis hát én vontam magamra, mikor a csöves hátizsákomból komótosan kikurkásztam előbb az egyiket, majd némi spéttel a másikat. Az egyik fiú le is maradt velem, és kérdezett ezt-azt, főként Sylvia Plathról, akinek sok versét tudtam, az egyikkel második lettem az országos idegen nyelvű szavalóversenyen. Belém hasított, hogy tán ezért hívtak magukkal. Vagyis hát nem annyira engem, inkább a helyezésemet. Füstszűrővel egy kis hegyi levegőt, kérdezte a fiú, és cigarettával kínált, de megráztam a fejem. A mászást eleve is nehezen bírtam, énnekem az ereszkedés sokkalta jobban ment. Itt aztán meg is szakadt a

beszélgetés, a fiú előresietett a többiekhez, én meg zihálva kullogtam a nyomukban. Nem mondanám, hogy megbántódtam, akkoriban már bőven állt a bál a nagyszünetekben, megszoktam a magányt, és ezt a meghívást is csak azért fogadtam el, hogy az osztálytársaimnak megmutassam, lám, nekem a felsősök közt inkább van helyem. Ez persze csak még jobban felszította a gyűlöletet. De ott és akkor, ahogy hirtelen ereszkedni kezdtünk a ragacsos, öreg fenyők között, amelyek úgy settenkedtek a felszínen tekergető gyökereikkel a bokám után, mintha magukkal akarnának rántani a földbe, hogy aztán odalenn, a mélyben, mindenféle kőzetekkel elkeveredve cseppfolyóssá váljak magam is, rendíthetetlen volt a bizonyosság, hogy már ezért megérte eljönni. Hogy nincs az a mozi vagy tájleírás, ami ezt visszaadhatná, és nincs az a sorfal a lányvéce előtt, ami akár utólag is megfoszthatna tőle, attól az érzéstől, hogy az ember könnyen eggyé válik a talajjal, amelyen – úgy hiszi legalábbis –, nagy lendülettel előre tart. Mondjon bárki bármit, mégis csak egy vulkánon vagyok. Az ereszkedés alatt a nagyanyám története is felötlött bennem, még mindig nem volt világos, hogy mire utalt. A túléléshez meg a transzállapotokhoz, amikről eddig mesélt, nem sok köze volt. Az ember helyett itt a csoda dolgozott, márpedig ő istent, a csodákat is beleértve, valamiféle eszköznek tekintette, és ez még az ő szertelen katekizmusában is eretnekségnek számított. Ámbár az is lehet, a halálhoz közel a saját szabályok is folyékonyvá válnak, hogy majd könnyebben párologjanak el a semmi-
ben.

Bárhogy is van, énbennem sokkalta erősebben élt a másik Szent Anna, akinek bőrét szaggatta a kapzsi fivér ostora, s káromlására beszakadt alatta a föld. Mifelénk sok legenda szólt a földindulásról, isten, hol ennek, hol amannak a bőrébe bújva gyakorta átrendezte a tájat is. Nagyanyám szerint most épp egy nép bőrébe bújva rendezgeti. Anyám ilyenkor, minthogy az aforizmáit mindig neki szánta, neki, aki a származásával és a selejtes ölével a családi tájat karistolta szét, össze-összerezte, de nem válaszolt.

Amikor leértünk az aljba, a tó fölött úgy hömpölygött a pára, mintha a víz ott se volna, helyette egy buja völgy kínálná magát áttetsző kelméket lebbentve, titokzatosan. Oldalvást, az egyik csapáson néhány bárány legelt. A felhőlabdacok az orrunk előtt gomolyogtak, némelyik olyan sűrű volt, hogy a kezünkkel kellett utat hasítanunk, s így

jutottunk levegőhöz is. Időnként megbotlottunk egy-egy sátorszögben, ölelkező párocskában, aztán egyre szaporábban kerülgettük a szendergő kupacokat. Alkonyodott már, a tóból semmit nem láttam, kinéztünk hát a közelben egy nagyobbacska helyet, felúton a bolthoz és a mosdókhoz. Hat ember jutott három sátorra, kínos csend előzte meg az alvásrend megvitatását, senki nem akart megbántani, de velem aludni se akaródzott senkinek. Némi huzavona után ugyanaz a fiú vállalta, aki Sylvia Plathról faggatózott, de csak annyira érdekelte, amennyi egy láncdohányosnak két cigi közé belefér. Az első éjszakára nem emlékszem, vagyis hát nem mindenre, miután a szomszéd sátorból bögrés sütivel kínáltak, hagyományos márványtésztával, ahogy a nagyanyám hívta, ám valami újítás mégis csak keveredett a dologba, mert hajnalban azon kaptam magam, hogy alufóliába csomagolva nyárson sütögetem a kanadai favágóbakancsaimat. Fogtam a két botot, amire a bakancsokat aggattam, forgattam, húztam, bele-belecsaptam a lángokba, köröttem meg fűrtökben és röhögve dülöngéltek idegenek, akik furamód tudták a nevem. Gyertek, gyerekek, Keller elhajókázott valamerre, rikkantották, s némelyikük meg is lapogatta a hátamat. Ekkor józanodtam ki, holott egy kortyot se ittam, hiába kínált a szomszédlány indiánlikőrrel, amit az uzoni szeszgyárból ládaszám loptak ki erre az alkalomra, és osztogattak egy-egy performansz áráért – valamiből ki kellett fizetni a művészeket. A következő napok azzal teltek, hogy kerültem a gúnyos tekinteteket. A hírem Bükszádon túl is eljuthatott, mert voltak olyanok, akik közvetlenül érkezésük után, még sátorhúzás előtt látni akarták a bakancsos lányt. Most mit mondjak. Az olvadt bakancs, amit a szitaló pára miatt nem lehetett csukára cserélni, még a nagy kavarodásban is hamar leleplezett volna, úgyhogy jobbára a sátorban ücsörögtem, teáztam és megtanultam néhány új Plath-verset. Alkonyatkor, mikor mindenki összesereglett a performanszokra, én lejártam a tóra, és néztem a vizet. Tízéves voltam, amikor elhurcolták innen az embereket. Hogy a köményes adottságok akkora bátorságot, vagy eleve a tömeg bírt ilyen erővel, esetleg a kettő együttesen, nem tudtam eldönteni. Énnekem a zászlófelvonás és a himnusz, ami miatt a milícia rajtaütött az akkori tömegben, nem jelentett semmit, hisz minden áldott reggel vigyázzállásban énekeltem egy zászló tövében, s mindjárt utána jött a felcsernő, aki lecibálta a pionírszoknya korcát, hogy megnézzé, nem vagyok-e rühös. Minden

zászlófelvonás után jön valaki, aki lerántja az emelkedettséget, hol egy felcsernő, hol a szeku, mikor milyen az idő. Nem értettem, mit vannak úgy oda. Hát vajon nem az ördög settenkedik egy ilyen akció közepébe, elaltatva az érzékeinket és a szilárd tudást önnön létére vonatkozólag, hogy a káprázatnak átadva magunkat meggyengüljünk tömegesen? Most, hogy tizenhárom év telt el azóta, még mindig ezt ünneplik. Ezt az elandalodást. És polaroid képeket osztogatnak a mostani révületről, mintha részegen, csatakosan bárki is belemélyülhetne abba a zúrzarvarba, amit drótokba és szigszalagba csavarodva fél liter indiánlikőrért adnak el land art gyanánt. Egy váradi fickót azért én is megnéztem titokban, mikor a kemping kiürült. *Szabadulóművész* volt a performansz címe, az illető bemászott egy doboz gyufával egy sűrűn szótt drótkocába, s miután a társai leöntötték betonnal a szerkezetet, ő várt egy kicsit, majd kicsempészte a tüzet. Nem tudom, hogyan csinálta, hús évvel ezelőtt bizonyára sokat jelenthetett, de akkorra már, kilencvennégy júliusára, minden normális ember az emlékeitől akart szabadulni, ezek meg betonba öntötték az emlékeiket. Kedd volt aznap, vagyis már Anna napja, a tömeg lassan elviselhetetlenné duzzadt, még egy éjszaka ebben a mocsárban, és végre hazamegyünk. Ahhoz, hogy mitől lesz jobb nekem otthon, nem fért kétség – Plathot olvasni egy nyári délutánon, mikor az ablakok tárva-nyitva, én meg átadhatom magam az önsajnálatnak a hintázó nagyanyám tonettjének nyikorgására... Aztán megjön anyám a borsóterméssel, szerre kipattintja a hüvelyeket, s miután a szemek belepotyognak a zománcos lavórba, előbb az edény alján koppanva, majd egyik a másikon puffanva, előveszi a borkánokat és hosszan csörömpöl velük... És végül a dunszt tompa rotyogása, ami egyszerre sejteti a munka végét és a vacsora kezdetét, amikor a szomorúság, hogy valami elmúlik éppen, indokolhatja az önsajnálatomat... Álltam mezítláb a tó partján, a vizet nézve, és iszonyúan hiányoztak, egyik emezért, a másik meg azért. Ott és akkor sajnáltam a percet, az órák, a napszakok egymásutánját, amit tőlük távol kell töltenem. A nap csak lassan bukott le, egy pillanatra fenn is akadt a szemközti hegytaréjon, mintha fájna neki a búcsúzás, aztán vaksötét lett a tó vize, két csónak remegett a fenyők alatt, s benne két kivágott papíralak, mígnem ők is belevesztek a semmibe.

Hirtelen azonban, mintha a jóisten ismét nekiveselkedett volna a tájnak, felocsúdtak a Csomád karéjai. Lak, lak, lak, szőrös lak, ha

elkaplak, megbaszlak, zúgták a fenyvesek, és felborzolódtott a tó tükre, ölnyi tócsákat fröccsentett a kavicsmezőre, majd visítózás, dübörgés támadt, egyre hangosabban, egyre közelebről szólt. Megfordultam. Hatalmas massa hömpölygött alá, egyenesen abba az irányba, ahol álltam épp. Elöttem a vaksötét víz, mögöttem a föld okádtta magából ezt a hullámzó, ugyancsak vaksi valamit. Beletelt egy kis időbe, míg rájöttem, hogy az indiánlikórtól, vagy ki tudja, tán a tömeg bódító erejétől megvadult férfiak kergetik a lányokat. A visításból aztán viháncolás lett, sikolyok és kacajok váltogatták egymást, sokan lemaradoztak, de még mindig elegen voltak, akik a kápolnától zúdultak alá. A hegyorom csak úgy lövellte magából ezt az alakváltó dágványt, ami odalentről cseppfolyósnak látszott, mintha a tó vize akarta volna elnyelni a tavat magát. Közben a rigmus egyre dühödtebben, fenyegetőbben dübörgött, én meg csak álltam ott, az ötven márkámmal a bugyimban, ne menj a vízbe, ne menj a vízbe, mondta a nagyanyám, különben a méhed meddő marad.

Az iszonyattól mozdulni se bírtam, a part közelébe érve egyre sűrűbb lett a tömeg, és egy szemhunyás múlva az első alakok már kiváltak belőle, látni lehetett, amint magukból kivetközve terítették le a jajongó, másutt meg kurjongató lányokat. A tó vize még mindig tajtékozott, nem én megyek beléje, ő gázol énbélém, villant át hirtelen, és ez magamhoz térített. Felhúztam gyorsan a szétolvadt bakancsomat, és a tömeg elöl még idejében meglógva felkaptattam a kempingbe, bedobáltam a dolgaimat, a szalonnát meg a túrót se hagytam ott, majd az erdőn át leereszkedtem Tusnádfüdüre. Éjszaka volt már, a legközelebbi vonatnak csak hajnalban volt dolga arra, úgyhogy kiálltam az út szélére, zihálva, csatakosan. Egy idős román házaspár azonnal felvett, ötven márkáért elvittek Parajdra, ahol befészkeltem magam a bedesztkázott pályaudvar lehubolt várójába, és egész éjjel hallgattam a Mocănița mozdonyokat. Személyvonatok akkortájt már egyáltalán nem közlekedtek, valamiért kivonta őket az állami vasúttársaság, időnként rekedt füttyel és nagyokat fújtatva bezötyögött egy teherszerelvény, elvesztegelt egy ideig sisteregve, kisnyomtávú pálya volt, elaggott talpfákkal, nem bírta a terhelést.

Akkor éjszaka, ahogy most is, végig az anyám és a nagyanyám járt a fejemben, az intelmek és a történeteik. Akkor, kilencvennégy éjszakáján még nem tudtam, amit most kezdek sejteni. Hogy az ő

történetük megismétlődhet ugyan bennem, és nem, nem pusztán a bevésés okán, de mindig van egy pillanat, amikor a folytatást én magam dönthetem el.

Ültem a Veliki parkban, a denevérek lassan elcsitultak, csak a kőrisek és vérszilvafák cirpogtak keservesen. Ha felálltam, az alsó ágaik fejmagasságban voltak, úgyhogy igyekeztem kikerülni, és elindultam a jegenyék mentén. Ehhez kicsit átlósan, az ösvényen felfelé haladtam, elmentem a Čekrekčija temető muszlim fejfái mellett, majd rátértem a főcsapásra, ami a Gyermekáldozatok emlékművéig vitt, ki, a Marsala Titára. Ezerhatszáz gyerek. Ennyi veszett oda az ostrom alatt, olvastam az ismertető táblán, és próbáltam részvétet érezni. De mindhiába. Bármennyi volt is, énnekem számok maradtak mindösszesen. Egy ideig még eltébláboltam ott, a részvétre várva, helyette nőttön nőtt a szégyenérzetem, aztán már csak a sürgetést éreztem, türelmetlenséget és nyugtalanságot, mint nehéz feladatok előtt szokás. Lehet, ehhez az is hozzájárult, hogy a pirkadat, akárha egy vekker volna, felhangosodott.

Hirtelen telt meg élettel a város, először a régi villamosok zúgtak ki a kocsiszínból, végigdübörögtek a Miljacka meg a Boszna mentén, s mire a központba értek, az óvároshoz közel, már bele is vesztek az ébredés zajába, a hangjukat elnyelték a fel- és leszálló emberek. Aztán megkondukt egy templomharang, csönd, majd egy műezin énekelt. Valahol a város másik felében, ámbár könnyen lehet, hogy azzal ellenkező irányban, esetleg még odébb. A völgy, mint egy öblös katlan, minden hangot nekivert a hegyek koszorújának, ide-oda cikázott az autók dudája, buszok csikorgása, végül a beinduló élet összemosta a zajokat. Elővettem a térképet, amit még Ask Burlefottól kaptam, és kinéztem a Markaléhoz vezető utat. A forgatagban most már minden másként hatott, a villamos sikított és hörögtek a buszok. Az emberek azonban egytől egyig nyalkák, elegánsak, akárcsak a gótikus harangtoronyok vagy az égbe nyúló minaretek, s ennél fogva éteriek. Az út a vártnál sokkalta rövidebb volt, ami a térképen a Marsala Tita teljes hosszát mutatta, a valóságban néhány lépést jelentett csupán. A piacot még zárva találtam, de a kofák már pakolásztaák a portékáikat. Elkeveredtem közöttük. A néninek, akitől az ájfönját elkunyeráltam, csak a tekintetére emlékeztem, úrszínű volt, mint az újszülötteké. Igyekeztem hát úgy forgolódni, hogy mindenkinek a szemébe nézhes-

sek. A csarnokot háromszor is megkerültem, majd keresztül-kasul is eltérferegtem, a néni azonban sehol. Végül beültem a sarki burekeshez, nem számoltam, mióta nem ettem, amit pedig a benzinkútnál kihánytam, pontosan tudtam, hogy a múltam egy darabja volt. Két adag túrós bureket kérek és egy fél liter ájránt, mondtam egy középkorú férfi mellett tüsténkedő suhancnak, szemmel láthatólag családi volt a vállalkozás. Intettek, hogy foglaljak helyet, majd ők kihozzák.

A bolt üres volt, én lehettem az első vevőjük, a frissen sült burek illatába belerondított a mosdatlanságom, de túlon túl fáradt voltam, hogy szégyelljem magam. A műanyag asztalokon gyümölcsös damaszt-abroszok koszlott szélei kunkorodtak, almás, barackos, a helyiségben levő hat asztalon hatféle gyümölcs. Végül a körtészet választottam, minden biztonnyal nosztalgiából. A hátizsákomat a falnak támasztottam, majd előhúztam az ájfont az oldaltáskámból, és hátlappal felfelé az egyik körtére helyeztem. Könnyű volt a kezem, nem reszketett, nem úszott veritékben, úgy látszik, adni tényleg könnyebb, mint elvenni valakitől. Kisvártatva a burek is megérkezett, én meg nekiestem, csak most jöttem rá, hogy farkaséhes vagyok. Minden falathoz egy korty ájránt is ittam, ahogy ürült a pohár, egyre hátrébb vetettem a fejem, az utolsó cseppig élvezni akartam, egy fél liter ájránba beleszuszakolni az összes percet, amit elúszni vagy állni hagytam egészen mostanig.

- Elnézést. Ne haragudjon, hogy megzavarom – egy nő lépett mögém és megérintette a vállamat. Felkaptam a fejem, nagyjából egyívásúak lehettünk, és belém nyilallt, hogy már én sem vagyok fiatal.

A nő megkerülte az asztalt, és velem átellenben lecövekelt. A folytatást várva a tekintetét kerestem, de ő elrvedt a kezem irányába, arra a körtére, ahol Sondre hevert.

- Ne vegye zokon, nem szeretnék alkalmatlankodni, csak érdekelne, hogy honnan szerezte a hátlapot.

Most már a szemembe nézett, az orcája alatt két barázda futott a szája szögletéig, és ráncolta a homlokát. Szemmel láthatóan rettentő kínosan érezte magát, és már a torkát köszörülte, hogy elnézést kérjen megint. De végül felsóhajtott, elmosolyodott zavartan, amitől apró szarkalábak gyűltek a szeme köré, mint napsugarak a gyermekrajzokon.

- Mindegy, nem fontos. Ne haragudjon, kérem – mondta, majd leült a szemközti asztalhoz, s úgy tett, mintha a táskájában keresne valamit.

Letettem az ájránt és bámulni kezdtem. Nem hasonlított a nénire, akit kerestem, de a szarkalábak ismerősnek tűntek, és ismerős volt a kedvessége is. Ugyan már, ez nevetséges, minél tovább nézem, több s több hasonlóságot vélek majd felfedezni, mert béklyóban tart ez a tartozás. Fogtam az ájfont, felálltam és odaléptem hozzá. Értetlenkedve nézett rám.

- Nézze, én ezt az ájfont egy nénitől vettem, és most vissza szeretném adni neki. Nem tudom, miért, tán a hátlap miatt, az az érzésem, hogy ön ismerheti ezt a nénit, vagy ha mégsem, talán segíthet nekem, hogy kiderítsem, ki ő és hol lakik.

- Vedrana vagyok. Vedrana Boskovič - mondta mosolyogva. - Jöjjön, hazaviszem.

Azzal elcsomagoltatta a bureket, kilépett az utcára, megállított egy taxit, és intett nekem is, hogy kövessem.

Jan. 24.

A. L. Linn

Niskövet.

Borsodi L. László

ÖT SZARKOFÁG

– A Családi panteon című ciklusból –

KÉT EMELET KÖZÖTT

Még megy néhány emeletet, de váratlanul két szint között elakad. A felvonóban a gyerekek, az asszony, néhány személyes kacat és negyven évem.

Se fel, se le. Telekre újabb telek jönnek.

NAGYAPÁM BORBÉLY

Nagyapám borbély volt, szombaton, vasárnap és ünnepnap is dolgozott, szépített urat, kisiparost, parasztot, de negyvenhét éve elszelelt, a veséje nem bírta tovább, hagyott asszonyt, három gyermeket, két szobát, a konyhát és a kisudvart, amelyen átfúj a márciusi szél és nagyanyám sóhaja, aki munkában, szegénységben negyvenhét eszten-dőt várt, hogy urához megtérhessen: csont a csonthoz, lélekekhez a lélek.

Borsodi Dezső

1908. május 24., Csíkszereda – 1955. március 7., Csíksomlyó

NAGYANYÁM FIATALON ÖZVEGY

Nagyanyám fiatalon özvegy maradt, gyermekeit varrásból tartotta el: tübe cérnát fűzött, gomblyukba tűt szúrt, ruhát szabott, kattogott hangosan a varrógép, ágyneműt szegett, szoknyát rövidített, nadrágot bővített, miközben a jó halálra várt, nem is sejtve, mennyire pótolhatatlan itt, hiszen senki nem tudta úgy hűteni a lázamat és szelídíteni bennem a köhögést, himlőt, mint ő, és senki nem készített olyan darázsfészket, madártejet, mint amilyent egyedül ő tudott varázsolni.

Azóta egy másik őszben szab-varr, süt, főz, befőttesüvegekkel bibelődik, fejkendőjét igazgatja, és hiába szólítom, szólíthatom: nem néz vissza.

Borsodi Krisztina
szül. Gergely

1911. július 20., Ajnád – 2002. február 2., Csíksomlyó

A TEJ, A HÁZIKENYÉR ILLATA: NAGYANYÁM

A tej, a házikenyér illata: nagyanyám, zötykölődés szekéren, távoli kalibák, kaszasuhogás: nagyanyám, napsütötte dombok, hegyek, erdő árnyéka, szénaillat, hús patakcsobogás: nagyanyám, a csordából hazatérő tehének kolompolása, az istálló esti élete, trágyaszag és lámpafény: nagyanyám, mosdótál, magas vetett ágyak nyugalma: nagyanyám, reggeli várakozás kórházi ágyadnál: nagyanyám, remény, hogy mégis megszólalsz, nagyanyám, de csak a neonok üres fénye, távoli visszhangok, nagyanyám.

Ambrus Erzsébet
szül. Antal

1931. május 16., Gyimesfelsőlók – 1995. december 22.,
Gyimesfelsőlók

NAGYAPÁM SZÍNTÉVESZTŐ ÉS VÁLTÓKEZELŐ

Nagyapám szintévesztő és váltókezelő volt a vasútnál, de előbbiről mit sem tudtak az utasok, a vonatok, ám amikor ki kellett derülnie – azért, hogy jegykezelő lehessen egy állomáson –, rögtön bebizonyította, de a vasútnál ezen nem lepődtek meg, mert a vasútnál semmin sem szoktak meglepődni.

Nagyapám, ha nem vonatokat várt és indított, kora hajnalban kaszálni ment, a sötétben a medvének előre köszönt, az nem válaszolta, hogy „mindörökké, ámen”, amin nagyapám mélységesen felháborodott, de aztán amikor se nem kaszált, se váltót, se jegyet nem kezelt, megnyugodott, mert pálinkát, bort ivott (Szent András napján egy ötvenliteres korsóval, amibe a vendégek és talán még maga Szent

András is besegített), és énekelt, először örömeiben, majd egyre sűrűbben hulltak a könnyei, aztán csak a könnyei hulltak, és a ráncai szaporodtak az üres házban, amelyben egyik hajnalban oroszok jelentek meg, a németek is jöttek, mondta, lőnek az oroszok, dübörögnek a németek, ordította, reggeltől késő estig őket kereste a padláson, a csűrben, az udvaron, még a pincébe is lebotorkált, itt vannak, figyelt mereven, hol vannak, kérdezte, majd az ágy szélén ülve várt, várt, aztán hanyatt dőlt, elaludt.

Azóta alszik: ágyára pillangók szállnak, tavaszra tavasz, nyárra nyár.

Ambrus Károly (Tudora)

1927. március 6., Gyimesfelsőlok – 2004. szeptember 1.,
Gyimesfelsőlok

HÁROM SZÁMOZOTT MONDAT

1. Császár voltam, császármetszéssel hozott a világra, szélesre tárta magát, hogy meglássam a fényt, és óvott, *kicsi fiam*, mondta, és etetett, öltöztetett, majd enni tanított, öltözni, befűzni a cipőfűzőt, nem félni, *ugye nem lesz semmi*, kérdeztem mindegyre, *biztos, hogy semmi nem lesz*, nyugtatott, és én megnyugodtam.

2. *Jövő héten óvodába megyünk*, ígérte, de a csúnya óvó néni rám mosolygott, és én sírni kezdtem, *volt szépérezéked*, jegyezte meg utóbb, és másik óvodába vitt; kezemet fogta, ha orvoshoz mentünk, és velem sírt, ha injekciót kaptam, *csak egy kicsit fog fájni, mindjárt elmúlik*, mondogatta, és mindjárt el is múlt, akár az első iskolai nap, miután a munkahelyére mentem, hogy majd együtt menjünk haza, és attól kezdve minden nap hozzá mentem iskola után, a laboratóriumba, a vegyszerek, a titokzatos vegyszeres üvegek közé, ott tanultam másnapra, ott láttam komoly és gondterhelt felnőtteket, akiket mindig meghallgatott, mint engem, s ha néha csalódottan rám nézett, jobb lett volna, ha megver, de nem, nem emelte rám kezét, ha bántották, nem panaszkodott.

3. Nem szólt akkor sem, tekintete sem vádolt senkit, semmit, amikor évek múltán teste ellen vallottak a rejtelmes vegyszerek és bűnös stresszerek, *rákos lett, jaj, rákos*, jajgattak helyette mások, ő inkább Istent hívott, némán tett-vett, így búcsúzott, búcsúzkodott, talán azt

akarta, hogy szokjam meg, ha nem lesz, hogy csendjével marad velem, és lám, meglett az ő akarata, mert magával vitte az egyes szám második személyt, és nem, nem tudom megszólítani, csak harmadik személyben, magamban betűzöm a sírkövön a nevét.

Borsodi Juliánna
szül. Ambrus

1948. február 22., Gyimesfelsőlok – 2006. március 27., Csíksomlyó

KIJÁRAT

Március van. Még egy hét, kettő, és nagypéntek lesz, mindjárt itt a feltámadás napja. Állunk földre szegezett tekintettel az üres sírnál: Édesapám, Nővérem, én. Égre nézni nem merünk, égre nézni nem lehet. Nem szólunk egymáshoz. Nem mozdulunk.

Várunk.

Taplósodik bennünk a csend.

Háskövt.

21.szám.

G. Battyáni Kázmér.

Tamás Dénes

(ÉHSÉG)

A kopott, telefirkált ajtajú préseltlemez szekrényajtót már rég felfeszítette valaki. A lakat még rajta van, de tudták, Ábel csak azért tartja ott, hogy átverje őket, a szekrényajtó füle úgymint üresben lóg, csak meg kell rántani a lakatot, és egyből feltárul az ajtó.

Éhesek voltak. Tizenegy körül mindig. Addig már teljesen kiürült belőlük a reggelire kapott olajas-pirítós kenyér és tea, csak az a langyos-cukros íz (biztos bróm van benne!) kering még az agyban, meg a fémcsajka hideg érintése, könnyed súlya tapad az ujjakhoz. Ezzel nem lehet jóllakni. Szerencsére a nagyszünet húsz percig tart. Ez az idő alatt át lehet rohanni az intribe, be lehet lopakodni a halványzöldre festett, kopott, masszív faajtón, a kapus ilyenkor úgy sincs ott, végig lehet sietni a homályos „L” alakú folyosón, el egészen a szekrényekig, amelyek mélye biztos rejt valami harapnivalót.

Az Ábelé szinte mindig. Ő lakott legközelebb a városhoz, hétvégenként rendszeresen hazajárt, ahol a szülei legtöbbször jóféle hazaival pakolták fel: füstölt kolbászok és oldalasok, sonkák, húsos szalonnák, hatalmas bécsi szeletek, sőt még háziszóttas kendőbe belecavart otthonsütött pityókáskenyér is lapult a hátizsákjában. Kimérten, zsu-gorian szelte nekik a vékonyka szeleteket, és már csúsztatta is vissza a kenyeret a hátizsákba, amiből még a szekrényben sem pakolta ki az ételt, hátha megvédelmezi a kutakodó, illetlen kezektől.

Az övéktől aztán nem. Alfréd és Kristóf áll a szekrény előtt. Benne a jótékony, védelmező, délelőtti félhomályban, ami ezekben az órákban mindig ott terjeng a bentlakás folyosóin; sötétzöldes, akváriummi fény, amiben minden egy picit áttetszővé válik, elemelkedik, és lassacskán úszni kezd a folyosón lefelé.

Üres a bentlakás, a lakók már kora reggel szétrajzoltak a város iskoláiba. Lenne hová elúszni, tágulni az otthonos térben, lenne elégséges tér a visszavágyódáshoz. Hiszen, amikor elpihenni, megnyugodni akartak, mindig az itteni délelőttbe akartak eljutni. Néha csak átszaladtak a nagyszünetben, és ha csak tíz percre is, végigheveredtek ruháson, cipősön az ágyon, kezüket összekulcsolták a mellkasuk felett,

lehunyták a szemüket, mintha ezen a módon jobban átáramolhatna fáradt testükön az ágyba hevenyészve bevetett puhaság. De a legjobb az volt, amikor az évharmadi dolgozatok megírása után elmentek a könyörületes, mindig jókedvű dokihoz, és kikuncsorogtak tőle egy hetecskét a túlzásba vitt tanulás fáradalmainak kipihenésére. Jöhetett reggel aztán Giziné, „ébresztő”, szirénázhatta a magas hangján, az orvosi igazolást már jó előre kikészítették az éjjeliszekrényre, s elég volt rámutatni a papírra, már lehetett is átfordulni a másik oldalra a hálósákban, hallgathatták lehunyt szemmel a többiek bávatag csoszogását a szobában, majd később a felgyorsuló lépteket, ahogy egyenként elhagyják a hálót a fiúk. Ilyenkor az övük lett a bentlakás. Még reggelizni sem mentek le. Alki vagy Zika felhozta alumínium tálcán a pirítós kenyeret és a teát, amit később az ágyban fogyasztottak el. És csak heverték egész délelőtt az ágyon, szívták magukba a behúzott paletták mögött megülő félhomályt, a csendet, az ürességet; alig beszéltek egymással, hagyták, hogy elérje őket és elnyugtassa a falakban, az épület tekergőző szerkezetében rejtőző örökkévalónak tűnő állandóság, változatlanság.

Most nincs idő erre. A hálóba sem mennek be, hogy elterüljenek az ágyon. Gyorsan kell cselekedni, Bélabá még délelőtt is betévedhet a bentlakásba. És éhesek is nagyon, örökös, fiatalos éhség járja át testüket, ami nem kezdi ki, nem gyengíti le, nem teszi tönkre a testet, a szellemet, inkább csak bizsergetti a sejteket, fűgébbé teszi a lépéseket. Ott lapul valahol az agy egyik hátsó szegletében, nem kell folyamatosan rágondolni, de mégis ott van sürgetően a legtöbb mozdulatban, kitágítja az orrcimpákat, élesebbé teszi a szaglást, a tekintetet. Sőt a testben sem marad meg, hanem valahogy végigáramlik az egész épületben, besurran az emeleten a lányok étkezőjébe, szekrények ajtaját nyitogatja, lakatszámokkal bajlódik, zsíros oldalú borkánokba kukkant bele, csomagolópapírnak használt újságpapírok között kotorászik, kajásdobozokba turkál.

Pedig lett volna pénzük, hogy ételt vásároljanak, de ez sohasem volt elsődleges, kellett a pénz piára, könyvekre, rock-kazettákra. Végző soron azért voltak állandóan éhesek, mert nem volt fontos az evés nekik. Alfréd különben is hol gitárra, hol hangfalra spórolt, ha csak egy egy lej huszonöt banis kiflit is vásárolt magának, már úgy érezte, túlköltötte magát. Így maradt a kajalopás, egészen mesterszintre

fejlesztették magukat benne. Ha valaki pakolt az étkezőbe, már rajta állt a szemük, ismerték azokat a szekrényeket, amelyek ételt rejthetnek magukban, lakatszámokat jegyeztek fel maguknak, és ha kellett, akár le is feszítették a lakatokat. Rájártak a lányok nyakára, kaját kunyerálva tőlük, bár legtöbbször egy szelet kenyérral is beérték, a reggelihez, ebédhez és a vacsorához adott két szelet sohasem volt elég. De a lányok emeletére is felopakodtak, főleg hétvégenként, amikor üresebb volt a bentlakás. Besurrantak az emeleti étkezőbe, de csak a nagyvadakra vadásztak, leginkább zakuszkás- és házipástétomos, házitepertős borkánokra, lesütött húsokra, amelyekből sokáig lehetett lakmározni. S habár ismerték a bentlakás minden rejtekhelyét, titkos kajaforrását, meglágyítható női keblét, abban mind a ketten egyetértettek, hogy Ábel szekrényénél nincs tökéletesebb kajabánya az egész bentlakásban, talán az egész világban sem.

Most azonban furcsán lapos a zöld hátizsák. Majdnem teljesen összemenne hever a szekrény aljában, félig eltakarva a fogasra akasztott, a reggeli mosakodástól egy picit nedves, háziszóttos törölközőtől. Még az olcsó szappanszag is ott van a levegőben, Ábel örökösen tiszta illata, megvillan csípőjének, lányos hájpárnáinak kékes hajszálerekkel behálózott fehérsége. Lennebb is menne a tekintet, de egy taszító erő útját állja. Több minden van ebben a szekrényben, mint amire számítani lehet.

De kaja az nincs. Legalábbis egyelőre – kotorászni kezd a hátizsákban. Alkarját – mint egy régi, nyálkás simogatás – enyhén meglegyinti a törölköző. Kockásing, bársonynadrág, kötött pulóver, egy pillanatig úgy érzi, beleöltözik Ábel ruháiba. „Megvan”, egy dobozt húz ki a hátizsákból, de csak kiszikkadt köményes, sós rudacsákák vannak benne. „Ez csak áltészta” – nyerít fel Alfréd, keress tovább, biztatja. A fikák szokták így elrejtteni előlük a jobb falatokat, hátizsákjaikban felül tették azt, ami nem annyira finom: pászka, sósrúd, sárgatészta, míg alul lapultak a négerkockák, zserbószettek, tepertőspogácsák, hájastészta. De ezt már rég tudták, nem dőltek be a cselnek, csak kierőszakolták maguknak azt, ami, úgy gondolták, jár nekik. Előkerül a háziszóttos abrosz is. Gyanúsan lapos. Nincs is benne más, csak egy fehér csomagolópapírba beletekert, enyhén avas szagú, tenyérynyi bőrre rátapadó hüvelyknyi szalonna. Csütörtök lehet, Ábel holnap fog haza-

utazni. Szalonna! – undorító, zsíros íz kaparja a torkot. Ezzel nem fognak jóllakni. Pedig igen. Egyszer már jóllaktak ezzel a szaggal.

Torkig. Csömörig. Szinte ájulásig.

A hosszú, vaskos faasztal előtt ülnek. Fehér, beláthatatlan felület az asztal, amihez képest rettenetesen kicsinek érzi magát, mint aki összement, megaszalódott. Szinte fel sem éri az asztalt. Éjszaka van, de itt bent égnek a fények, erős, fehér fény zúdul alá felülről, kifehérit mindent. Eszik. Tele van a szája valami okádékkal. Azt rágja, puhítja, kényszeríti lefele a torkán. Muszáj lenyelni. Szalonna, hagyma, kenyér. Zsíros papíron hatalmas oldalszalonna van előtte. Legalább másfél éves, tetején kivert a só. Meg több kötés zöldhagyma, nagy halom szeletelt kenyér, műanyagpalackok sokasága, tele csapvízzel. Mindent el kell tüntetni, meg kell enni, inni. Miközben láthatatlan szemek nézik hátulról, oldalról, irigykedő röhögések, gúnyos biztatások kísérik.

A féreg Szálka súgta be őket. Kenyeret kért, ő pedig azt mondta, nincs, pedig tele volt a szekrénye vele. Már két napja gyűjtögették Alfrédal, félretették az ebédről, a vacsoráról, kunyeráltak a csajoktól, még Flórától is kértek, Szálka aktuális barátnőjétől. Sőt a piacra is kimentek, hogy újhagymát vásároljanak. Egy utolsó, nagy, éjszakai zabálásra készültek, az év, a fikaságuk utolsó zabálására, eltelve, jóllakva akarták befejezni az évet, ami alatt annyiszor voltak éhesek. Most pedig étel is volt, a hét elején kapott csomagot otthonról, lesütött húst, házikolbászt, de nem ette meg, bármennyire fáj, félretette, majd éjszaka, gondolta, ízlelgette gyakran a hét során, főleg lefekvés után az ágyban.

Majd utolsó éjszaka jóllakik.

Nem erre a jóllakásra gondolt. Szálka ugyanis meglátta a kenyereket a szekrényben. Fogat mosni ment, és nyitva volt a szekrényajtó. Nem büntette meg, néhány papuccsal pedig ki tudtak volna egyezni. Inkább besúgta őket Kápénak. Ő pedig példás büntetésre készült, utolsó erőfitogtatásra, hiszen másnap lejárt az év, az első év itt a bentlakásban, fikaságuk éve. S hogy nagyobb, elviselhetetlenebb legyen a megtorlás, mindenkit büntetett Kapé. Még magukat is. A lesütött hús és a házikolbász a szemetesben landolt, Nyugi szekrényéből pedig előkerült a vésztartalék, a kétéves, már avas ízű, oldalnyi szalonna. Ezt kellett megenni a többiek szeme láttára. Együtt a nagy halom szeletelt kenyérral és az újhagymával, leöblítve fejenként öt liter vízzel.

Ezt kellett beharapni, megrágni, nyállal elkeverni, pépesíteni, a torkon letuszkolni. Miközben a többiek, elterülve az emeletes vaságyakon, ott röhögtek a hátuk mögött. Gúnyosan biztatták őket. Nagyon éhesek voltak.

Kínézett balra, Alfrédra. Kipirult, eltorzult arccal rágott mellette. Közben hatalmasakat nyögött, a májára panaszkodott. Alig fogy a szalonna. Hosszú élű, kerek nyelű késsel szeli, nagy kockákat próbál kivágni belőle, hogy gyorsabban fogyjon. A csuszamlós, mégis rágós állaggal van a baj. Azt kell kenyérrel, hagymával, vízzel elkeverni, eltüntetni. Mintha csupasz galuskákat kellene egy darabban lenyelni. Csúszik, siklik a szájban, mégsem megy le a torkon. Beragad, fojtogat, feszegeti a torkot.

„Egyetek csak, fiúk, ez a ti masa împărătească¹-tok”, Retek röhög fel hátul. Mint a legtöbb bunkónak, neki a leghosszabb a farka a hálóban. Undorító ormány, amit nagyon szeret mutogatni, lóbálni. Nem állítja fel a tusolóban, csak hagyja, hogy megduzzadjon a meleg víztől, és ugrálni kezd, egyik lábáról a másikra, mint néger törzsfőnök. Hevivel is összeveszett azon, hogy kinek nagyobb. De aztán átmentek a vécébe, és döntött a vonalzó. Tovább lehetett mutogatni, lóbálni.

„De akkor miért nem hegedül az Öreg?”, jajdult fel Alfréd. Mert járt a hegedűhang a masa împărătească-hoz. Vasárnap estéenként terítették meg a tusolóban, amikor mindenki visszajött hazulról, s még tele volt az eklézsia. Bevettek egy kisasztalt, tiszta lepedő került rá, székeket hordtak át a hálóból, oda ültek le a nagyok: Kápé, Szécsi, Retek, Szálka, Günti. Ők pedig pincérnek öltöztek be és felszolgálták az otthonról hozott finomságokat. Miközben Öreg rendelésre hegedült. Simogasd meg a fejfámat, s mindent megbocsátok.

Röhögnek a többiek; Szálka egy blues dallamra a hegedű hangját utánozza. Simogasd meg, simogasd meg. Lassan fogy a szalonna. Fáj a szalonna. Csípős, émelyítő íz kavarog a gyomorban. Hosszasan meghúzza a műanyagpalackot. Nem szabad sírni, nem szabad feladni. Csak rágni kell, nyelni és felejtetni. Kikapcsolni a tudatot, a szobát, mindenkit. Szaladni kellene. Ahogy Mihálllyal szaladtak, boldogan, önfeledten a cigányok elől, a városszéli réten. Miután betörték a vendégszobába, az idegenségbe, idegen holmik, idegen szagok közé.

1 Fejedelmi lakoma (románból)

Ellopták a magyarországiak kajáját. De leginkább szétcsócsálható, ínycsiklandozó varázsszavakat loptak: „császárszalonna”, „szárnyas-májkrem”, „tormás-majonéz”, „félbarna kenyér”. Meg addig ismeretlen, különböző méretű tubusokat, papírtasakokat, apró, még sohasem látott konzerveket, vákuumcsomagolásokat. Nem lehetett akárhogy megenni ezeket. Egy ott talált reklámzacskóba bedobáltak mindent és kimentek a város szélére, túl a temetőn, egy hatalmas rétre. Tavasz van, süt a nap, zöldbe pompázik a lengedező rét. Mintha elemelkedni készülné a táj. Repülni lehetne vele. Pokrócot terítenek a fűre, ledobálják magukról a ruhákat, bugyira vetkőznek és nekiállnak zabálni. Foggal tépik fel a vákuumcsomagolást, kézzel szagatják a kenyeret, marokra fogják a tubusokat, úgy nyomják ki a tartalmukat az erősen morzsolódó öklömnyi kenyérdarabokra. Tele pofára rágnak, örölnék. Furcsák, idegenszerűek az ízek. Nem is annyira finomak, mégis jólesnek. Öröm van bennük. Csak esznek, esznek, degeszre tömik magukat. Addig nem is hagyják abba, amíg el nem fogy minden.

Elfogyott az összes szalonna.

A kenyér, a hagyma, és a víz is. Mindent magukba gyűrték, megrágtak, lenyeltek. Üres az asztal. A megpróbáltatásnak azonban még nincs vége. Le kell dolgozni magukról a sok zsírt. Nehogy elhízatok! – ajánlja gúnyosan Kápé. Először „ég a föld, ég az ágy”-at kell játszani. Hol fel kell ugrani a felső ágyra, hol le a padlóra. Attól függően, hol ég. Mindig ott, ahol éppen vannak. De ezt hamar megunják. Fekvőtámaszok következtek. S hogy izgalmasabb legyen, a fekvőtámaszt orral a deathes tornacipőbe kell végezni. Fehér, elronyolódott cipő, oldalán piros csíkok futnak át. A Kristófé, de mindenki használja, ahogy a heavys és a trasher cipőt is. A deathes a legbüdösebb. Kövér, izzadt testszaga van. Lent kell tartani az orrot a cipőben. „Tovább, tovább!”, hangzik a biztatás hátulról. Benne kell maradni a bűdös remegésben. Kacagni próbál, de csak zihálás tör elő a torkából. Ki kell tartani. Hisz ez játék. Cipők, papucskok repülnek el mellette. Ez nem az „astupă gaura”.² Ez az éhesen maradt fiúk dühe. Egy bakancs csípőn találja. Ezzel lesz vége.

A lábujjaktól indul el a sírás. Felfele tart a combokon, a remegő hason. Aztán szétveti a mellkast, szétveti a feszültséget. Elborít

2 Dugd be a lyukat (románból)

mindent. Legalább egy év történése sír, zokog benne. Még az is, ami jó volt, ami vicc, kacagás, hülyeség. Sír benne a magány, a megaláztatás, az otthontól való távollét. A szavak hiánya, a hosszú folyosók mélye, az éjszakák neszezései zokognak fel benne, a vécék vizelet- és szarszaga, a tusolók lemeztelenítő idegensége. Az állandó, lappangó éhség. Könny, takony folyik alá és keveredik össze. Minden homályba, rázkódásba borul. És mégis van rés a homályon, a rázkódáson. Ki lehet nézni rajta. Szembe lehet nézni a többiekkel. Káféval. Másodszor talán az év során.

Belenéz a szemébe. Az acélkék, mozdíthatatlan pontba. Állja a tekintetét. Nem fél, a sírás mindentől megvédi. Erőt ad neki és szavakat. Mintha mindent visszaadhatna, visszafizethetne, úgy szólal meg. Átpréseli a szavakat a falon, át a zokogáson, a remegésen.

„Úgyis jóllaktam”.

K. Szűcs.

K. Szűcs.

*B. Bornemisza János.
Fő-Kormányzó-ketancsász.*

Nagy Attila
CSILLAGKÖZ¹

1.

A kenyeret még jegyre adták
S én az elemista
Szórakoztam a szóbeszéden
Míg apadott a lista

A sor a bolt előtt kanyargott
S a cselédek (sok lárifári)
Ott beszéltek meg hol lehet
Csütörtökön legénnyel hálni

A friss kenyerek illatát
Sejtjeim mind beitták
Míg arrébb a téren kisgyerekekkel
Teltek meg a hinták

2.

Apámnak mandzsettás nadrágja volt
S hófehér keményített inge
Anyámnak lenge babos ruhája
Illata Köln-i kölnié

Az öcsém és én tengerészruhában
Így készült rólunk a fekete-fehér
Cigány húzta a Muskátli sarkán
Kuncogott mellette Vilma a ledér

1 Ami a kötetből kimaradt.

3.

1966-ban

Dugipénzzel megfejelve

Egy Temp-tévével jó Apám

Lihegve lökte be az ajtót

Anyám végül dicsérte érte

Mikor este a *Pacsirtát* nézte

Páger Antal a kedvence volt

(A Kosztolányis szomorkás kor)

4.

Látom magam a színpadon

Csokrot adok át s Illyés Kinga

Elmond utána még egy verset

Szívem úgy ver mint kerge inga

Kamasz diák ó furcsa szerzet

Szorongok mintha kínpadon

5.

(*Apai nagyanyám*)

Kamrája polcán szép színes

Rokokó üvegcsékben értek

Likőrjei a málna s szamóca

Boldog kezek mik hozzájuk értek

Gyónással ért fel illatuk

S megbocsátattak mind a vétkek

6.

Voltunk mi is Nemecek Ernők

És Ács Ferik is persze

Kinek mihez volt képe izma

Agya szíve és mersze

Hiába védtek aggódó anyák
Tétova lányok hajoltak fölénk
A szél felkapta arcukat
S az emlék így került mögénk

7.

Tudod Évike atléta termet
Volt a szeretóm szép cigány
Aztán jött ez a csellós kölnis
S megnyomott mint mázsa krumpli

Jesszusom de te papeány vagy
Évike és én éppen neked
(Anyám volt az az Évike
Akinek Marcsa éppen vallott)

8.

Úgy hívtuk hogy *Zsiga-macska*
Az pedig oly hülye volt
Hiába a darab sajtja
Evett róla sztaniolt

Híre is ment szerte-szélbe
Zsigamacskahülye vagy
Kit azóta így becéznek
Ha nem is nyávog lüke agy

9.

Jóska Attilát rúgta fenéken
S hülyézte sűrűn amiért
Elszökött a lotyó elől
Ki avatni jött a szépfiút

Emmán a durca tűzpirosan
Lobbantgatta árnyait
Retiküljét a falhoz vágta
S kicsörömpölt a szűk konyhába

Rágyújtott s már mit sem törődve
Tette keresztbe lábait

10.
Zsidó lány zsidó lány
Éva aki voltál
Apád anyád lágerben ült
Róla sosem szóltál

Börtönzúzott családomról
Én sem szóltam néked
Méltósággal viseltük a
Borzalmat mely éltet

11.
Milyen is volt Anyám
Törlök egyet az Idő ablakán
Alig érve a felülethez
Én a holtomig furcsa szerzet

Míg ég és föld között huzatoltak
Viharzó és csendes lelkek
S angyalok alkonyt kutyaoltak
S versbe préselt ó-szerelmek

Dobogtattak meg szívet pillát
Köztünk Anyámnak lelke vibrált
Kék szemű volt alacsony kissé
Mindenkié és most a nincsé

12.
(Náci monológja)

A régi verkli jól szólt
Gesztenye s durva só volt
Mellettem a kispadon
A Vár alatt hol hült dalom

Majd felpakoltam a csendet is
S a novembert mely sejtet is
A ködben macskám kódorog
Elöttem s menni jó dolog

Az asszony mellé - éhesen
Puliszkát ad fel édesen
Forró és vastag falusi tejjel
S én lakmározom mint egy perjel

A verkli hangja altat el
Az égre csillag baktat fel
Asszonyom szíve holdsugár
Kint csúfondáros éj mutál

13.

Keverék vérem sűrű és sebes
Áprily pizstrángos pataka
Magyar székely örmény és német
Egyetlen versnek sokféle szakasza

Fellobban egyik pontos a másik
Alkonyba duduk hangja sír
Erőre kap ha lanyhul vagy vásik
S valaki bennem verset ír

Patak Márta

VIGASZ

- Na, ez se jön ide vissza többet!, állt meg néhány méterrel a mentőautó nyitott ajtaja előtt az éjszakás nővér, aki korán jött, valaki felhozta a hegyre, nem kellett busszal jönnie, és most ott téblábolt közöttünk utcai ruhában, miközben Varga nénit meg a csomagját készítették elő az induláshoz. Köntös, hálóing nem is kellett, Varga néni eleve hálóingben meg papucsban volt, cipővel se bíbelődtek, éppen csak harisnyát húztak a lábára, nehogy véletlenül felfázzon a hűvös tavaszi estében. Törölköző, három váltás fehérnemű, a rend kedvéért fogkefe, fogkrém, aztán szappan, vécépapír, előbb a szekrényből az ágy sarkára, aztán a kék paszpólos, átlátszó műanyag neszesszerbe, a fésű, a hajcsat, meg a kézfinomító krém mellé. Mintha otthonról indulna, olyan gondosan összecsomagolták Varga néni holmiját, a két piros egyenruhás mentős közül a fiatalabbik lóbálta menet közben a füles nejlonszatyrot, amibe minden belefért. Karonfogva kísérték a kollégájával a mentőautóhoz a viaszsárga Varga nénit, közben lesütött szemmel a földet nézték, vigyázva, kiszámítottan egyszerre léptek, világított a nadrágjukon az ezüst csík, megcsillant rajta a kandeláber fénye, ahogy elmentek alatta.

Nem szóltam semmit az éjszakás nővér iménti megjegyzésére, elengedtem a fülem mellett, pedig akkorát ugrott a szívem, mintha valaki hirtelen rám ijesztett volna, aztán a szemem előtt zajló jelenet mögött, valahol messzebb, a meghatározhatatlan térben lebegve megjelent előttem Varga néni, amint felül az ágyában, integet felém áttetsző bőrű, hústalan kezével, hogy menjek oda, és én bátortalanul ugyan, de közelebb léptem hozzá.

Új vagyok az otthonban, nem ismerem a rendet, nem tudom még alkalmazni a szabályt, hogy lehetőség szerint nem kerülünk túlságosan szoros viszonyba az öregekkel. Kedvesen, mégis távolságtartóan bánunk velük, nem engedjük, hogy érzelmi kötődés befolyásoljon bennünket, csupán mert valamelyik rokonszenvesebb a többinél. Mindenkit egyforma bánásmód illet meg, nem kivételezünk senkivel. Én akkor még ezt sem tudtam, első naposként odamentem Varga nénihez, és

ugyanolyan természetes mozdulattal ültem le az ágya szélére, mintha a nagymamám betegágyára ülnék, el is felejtettem, hogy munkában vagyok.

Erre gondoltam, miközben Varga néni világosbarna harisnyás lábát néztem, ahogy bizonytalan léptekkel tipeg előttem barna posztópapucsában a két mentős között, kontyba fogott gyér hajával, melyben időről időre meg kellett igazítani a vastag hajtút, mert folyton kicsúszkál belőle, láttam magam előtt a tekintetét, ahogy akkor nézett rám, amikor először odaültem az ágya szélére. Nyugodtan üljön csak ide, angyalom!, mondta, és erőlködve próbált felülni az ágyban, bal kezével nyúlt volna a paplanért, hogy maga alá túrje, hogy helyet hagyjon nekem. Láttam a hályog miatt fakónak tetsző barna szemét, mellyel sírni és nevetni is tudott, hirtelen váltással, ahogy az öregek, mikor a legváratlanabb pillanatban érzékenyülnek, aztán mintha mi sem történt volna, folytatják mosolyogva, miközben zsebkendőjükkel még törölgetik a könnyeiket, mint Varga néni, amint a fiáról kezdett el beszélni, elhomályosodott a szeme, de rögtön fel is itatta a könnyeit világosbarna férfizsebkendőjével.

Különös, megmagyarázhatatlan nyugtalanság fogott el, miközben tekintetemmel végig követtem, ahogy a két mentős besegíti a mentőautóba Varga nénit, és mintha valahonnan messziről szólna, fél füllel hallottam kolléganóm fojtott hangú, kurtaszavas válaszát az éjszakai nővér iménti megjegyzésére, Hát nem!, ennyit mondott. Akkor még nem sejtettem, milyen lesz majd, amikor majd be kell mennem a szobájába, hogy kipakoljam a szekrényből a holmiját. Néztem hátulról, amint mozdul a lába, de nem tudja olyan magasra emelni, hogy magától felléphessen, de a két mentős már nyúl is a hóna alá, és mint a pillékönnyű súlyt, szinte a fejük fölött átemelik, aztán föllépnek mellé, és ráfektetik a hordágyra.

Akkor láttam utoljára Varga néni arcát. Mintha rám pillantana, homályos, barna szembogarán megcsillan a kinti lámpa fénye, mintha a szája is mozogna, talán mondana is valamit, de nem tud, mert már minden erejét összeszedve azon kell igyekeznie, hogy úgy helyezkedjen a hordágyon, hogy minél kevésbé fájjon neki a hanyattfekvés. A két mentős nem szól, se hozzá, se egymáshoz, ki tudja, mi jár a fejükben, miközben a számtalanszor elismételt rutinmozdulattal rácsatolják a biztonsági övet a hordágyon fekvő Varga nénire, aztán hátra se néznek,

úgy lépnek le az autó mögé. Még mielőtt csuknák be az ajtót, én lábujjhegyre állok, kiolvasnám Varga néni szeméből, hogy mit mond még búcsúzóul, mit tesz hozzá ahhoz a néhány mondathoz, amellyel reggel fogadott, amikor bementem hozzá a szobába, hogy megmosdassam, tisztába tegyem, megetessem, és megtegyem vele azt a néhány lépést a folyosón. Nem vagyok jól, angyalom!, ennyit mondott, szürkére fakult arcán rándult egyet a *musculus depressor labii inferioris*, az alsó ajkat lefelé húzó izom, aztán összehéberelte a szemét, és megrázta volna kontyos fejét, de a párna nem engedte, félbemaradt a mozdulat, úgyhogy nem is próbálkozott tovább, hanem behunyta a szemét, és halkán felsóhajtott, mintha még a levegővétellel is spórolna, a szemét se nyitotta ki, meg se szólalt, pedig végig beszélni szokott, mikor mosdatom, tisztába teszem, elég volt egy jelentéktelennek tűnő kérdés a múltjáról, máris mesélte az életét, és nekem nem volt szívem félbeszakítani, rászólni, hogy Kikapunk, ha bejön a főnövér!

Akkor is ugrott egyet a szívem, amikor reggel, alig egy órával utána, hogy bent voltam nála, szóltak, hogy pakoljam össze a holmiját, mert kórházba viszik, mindjárt jön érte a mentő. Pedig nem ritkaság, mióta itt vagyok, szinte naponta előfordul, kit kezelésre visznek, kit sürgősséggel infúzióra, de valahogy nem gondoltam, hogy egyszer Varga nénnel is megtörténhet. Reggelente szinte kivirult ott mellettem, ahogy mesélt, miközben mosdattam, tisztába tettem, felöltöztettem, nem panaszkodott, Jaj, angyalom!, Csak a lábam, a lábam ne lenne ennyire gyenge!, ennyit jegyzett meg időnként, de nem jajgatott folyton, mint a legtöbb öreg, hogy miért ennyire nyomorult, hogy pelenkázni kelljen.

Behunyt szemmel feküdt, mikor reggel bementem hozzá. Az ágyához lépve nem is tudtam eldönteni, hogy alszik-e, vagy az erős fájdalom miatt hunyja be a szemét. Ki se nyitotta, csak amikor már nyúltam a paplanjához, hogy félrehaitsam, akkor mondta alig hallhatóan, elvékonyodott hangon, Nem vagyok jól, angyalom!, de nem folytatta, többet egy szót se szólt, nem is sóhajtott, nekem meg elfutotta a könny a szememet, ahogy hozzáértem petyhüdt bőrű, hústalan testéhez, miközben feküdt ott előttem csukott szemmel, anyaszült meztelenül, mert levetkőztettem, azt az utasítást kaptam a főnövértől, hogy mosdassam át rendesen, és adjak rá tiszta fehérneműt.

Szinte nem is láttam, vakon tapintottam ki öreg tagjait, úgy adtam rá a tiszta hálóingét, és miközben bütykös ujjú lábára húztam fel a

harisnyát, nem bírtam tovább, nyeltem a könnyeimet, és csak reménykedtem, hogy nem kell megszólalnom. Miután felöltöztettem, mindent összekapoltam a szekrénynél, végül elővettem a ridiküljét. Még akkor is küszködtem a sírással, idegenül csengett a hangom, ahogy megkérdeztem, benne van-e minden, az iratai, amiket vinnie kell, pedig pontosan tudtam, mégis megkérdeztem, talán hogy halljam a hangját, hogy abból lemérhessem, mire számíthatok, tényleg ennyire rosszul van-e, vagy csak átmeneti gyengeség, kicsit feljavítják a kórházban, közben kitavasodik, kimegyünk a levegőre, és erőre kap. Ki se nyitotta a szemét, úgy jelzett, hogy benne vannak, én álltam a szekrény előtt, kezemben azzal a fekete műbőr táskával, szinte teljesen újnak látszott, olyan keveset használta, legfeljebb misére járhatott vele vasárnapon az utolsó időben, mielőtt bekerült hozzánk. Nem tudom, miért, talán inkább hogy történjen valami, teljen az idő, amíg a mentősök megérkeznek, kinyitottam a táskát, hogy ellenőrizzem, tényleg ott van-e minden, nehogy a végén kiderüljön, hogy mégis hiányzik valami.

Nem kellett sokat kutatnom, ott volt mindjárt a belső rekesz felső zsebében, gondosan egybegumizva a három okmány, amit általában kérnek az embertől, ha hivatalos helyen jár, személyi igazolvány, lakcímkártya, tb-kártya. Kivettem, és odamentem vele az ágyhoz, letettem a kis kártyaköteget az éjjeliszekrényre, és halkán, alig hallhatóan csak annyit mondtam Varga néninek, hogy kimegyek, megnézem, itt van-e már a mentő, aztán visszajövök, mert majd kikísérem.

Nem tudom, mit sirattam, talán saját tehetetlenségemet, ezt az egész nyomorult életet, de elmentem egész hátra, az épület mögé, ahonnan már nem is láthattam volna, ha jön a mentő, különben tudtam is, hogy korai lenne még, ilyen gyorsan nem érhet ide, jó húsz perc akkor is kell neki, ha a hívás után rögtön elindul, most pedig még egy negyedóra se telhetett el azóta, hogy a főnővér felküldött, hogy mosdassam meg, öltöztessen fel, és készítsem össze Varga néni holmiját a kórházra. Még akkor is sírtam, amikor láttam, hogy kanyarodik be a mentő a teherportánál.

Ez az egész végigszaladt bennem így, elejétől a végéig, miközben letaglózva álltam az épület ajtajában, néztem a két mentőst, amint rácsukja Varga nénire a mentőautó ajtaját, és ott kopogtak fejemben az éjszakás váltótársam szavai, akár a kíméletlenül súlyos, ámde

megalapozott bírói ítélet, Na, ez se jön már ide vissza többet!, pedig még nem is láttam magamat, amint másnap majd ott állok Varga néni üres ágya előtt, lehúszom az ágyneműt, először a kopottas paplanhuzatot, aztán a párnát, majd kiveszem a lepedőt, és végül a gumilepedőt. Nem láttam még magam, amint a jól begyakorolt mozdulatokban keresek kapaszkodót, igyekszem nem gondolni a folytatásra, azt remélem, hogy egy évszázadnál is tovább tart majd, amíg végzek vele, halomba gyűjtöm Varga néni ágyneműjét, aztán gondosan összehajtogatom az ágy végében feltornyozott kupacot, először a lepedőt, gondosan egymáshoz igazítva a két szemközti sarkát, mintha nem az lenne ügyis a sorsa, hogy a szennyesbe kerül, ugyanígy a paplanhuzatot is, azzal persze kicsit tovább kell bíbelődnöm, mert dupla anyag, ráadásul használt, nem hagyja magát úgy, mint a frissen mosott ágynemű, összevissza állnak a sarkai, igazgatok rajta, amennyit lehet, mielőtt a párnát is összetűrném. Nem akarok továbblépni az ágy végétől.

Még nem látom magamat, ahogy pakolni kezdem a szekrényből a holmiját, a ruhát, amiben talán idehozták, meg amiben otthon talán misére is járt, a fehérneműit, a cipőit. Még csak állok ott, a két mentőst figyelem, amint elindulnak lassan, a vezetőfülke felé, miután rácsukták Varga nénire a mentőautó ajtaját, és szállnak be, nézem őket, mintha úsznának előttem a levegőben, és hirtelen valami megmagyarázhatatlan érzés tör rám, mintha mindezt átéltem volna egyszer már valahol, mintha pusztá emlékezetkihagyás miatt nem jutna eszembe, hogy mikor, kivel és hol, de volt már ilyen az életemben, és fájni kezd nagyon ez az emlékhiany, egyszerre az éjszakás váltótársam iménti mondatával, és olyan nehéz lesz tőle a szívem, hogy meg kell kapaszkodnom a fekete vaskorlátban, amint felbűg a mentőautó motorja.

Pedig még azt se látom, amint másnap, ott a szobájában, erőt véve magamon elindulok a szekrénytől az ágyig, kezemben Varga néni holmijával, háromfelé válogatom, és közben kísért az emlék, a hamukupac tetején az elégett matrac fekete vasrugói, mikor először körbevezettek az épületen, nem tudtam levenni róla a szememet.

Cseke Gábor

NEM ÍROK LEVELET AFRIKÁNAK

Valamikor gyermekkoromban szívesen írtam volna
szerelmes levelet Afrikának
akit gyönyörű ébenfekete
afro-fizurás lánynak
képzelttem

de ugyanígy írtam volna
Lollobrigidának
két világszép kebel büszke
tulajdonosának

de nem tudtam a címeket
ahová leveleimet küldhetném
s a levélírás elmaradt

azóta jócskán
meggondoltam magamat

és nem írok levelet Afrikának
mert már odalett a szerelmi láz
és tudom: Afrikának mindegy
hogy egy levéllel több
vagy kevesebb

olyan sok testén-lelkén
a seb
hogy nem is törődik velem
de persze fiait-lányait
azért elküldi felénk
zenével táncsal
mindenféle bizsuval
reménnyel

mítoszokkal és istenekkel

már csak a sivatag hiányzik motyójukból
és a szavanna
az oroszlánbögés
a Kilimandzsáró
és a szafari

no meg a gyémántmezők

de azok
túlságosan délen vannak
úgyhogy
végleg
lemondok róluk is

CSAK A SZŐLŐT

még roskadoztak a szilvafák
a szomszéd kertjében a szögesdróton
át kilestük miként hasadnak
boldogan a túlérett gyümölcsök
a férgek neszezését is hallani
véltük csak az a drót
csak a dróton azok a szögek
ne lettek volna különben
szívből utáltuk a szilvát mi
a szőlőt szerettük igazán

MÓKUSHAJNAL

mókus inal át hajnalomon
szökellve bátran könnyedén

akár egy dallam ütemébe zártan
hogyan inál!
bokortól bokorig
a csönd tisztásán keresztül
az alig kiserkent tavaszi gyepen
futás közben még vissza-visszanéz
követem-e
nyomába szegődnék de jaj ha elijesztem
oly kedves törékeny
annyira önmaga
megfoghatatlan
talán ígéret
talán sosemvolt éjszaka
tébolyult álom emlékezés
huncut varázslat
maga a menekülő szándék
volt nincs
a bujdosó bánat

MÁS BOLYGÓRÓL

eső pereg mintha valaki a kaput
verné félénk bizonytalan ütésekkel
kopp kopp kopp
itt vagyok ásít a közelgő
éjfél s nem kérde beengedem-e jön
megkondítja az órát még motyog valamit
a kései vonatokról a kerítésen macska
képében fürgén átszalad majd szöszmötölő
sünné változik a villám fényénél a fűvön
áll már a víz a tócsák hidegek a kerítés
árnya a falra vetül úgy osonunk egymás
felé dobogó szívvel hideg verítékkal a

hónunk
alatt mint akik más-más bolygóról
szálltak alá

ÖRÖKMOZGÓ

jókora célsomaggal a hónom alatt
indulok fölkeresni a Találmányi Hivatalt
hatvan esztendőm simán elszaladt
de még sose kerestem föl a Találmányi Hivatalt

sose késő biztatom magam és kérdem ott meg itt
merre vegyem az irányt mindenki bátorít
csak balra tessék aztán meg jobbra a harmadik
utca ott egy udvaron át egy fal részén átbújik

majd öt betonoszlopot számol meg nem négyet
nem is hatot ott előre megy ez a lényeg
és ahol az ablakokban oly derűsek a fények
akkor már közel járok és biztos odaérek

jókora célsomaggal így hát felkerekedtem
a Találmányi Hivatalt ezennel célba vettem
csak mentem mentem szomjaztam és nem ettem
csomag a hónom alatt a hunyó nap megettem

nem mondom el mely kalandos utam volt
és a csomaggal közben mennyi baj volt
elértem végre a hivatali ajtót
ahol egy derék major domus parkolt

kifaggatott hogy mely járatban lennék
és hogy ki küldött kihez igyekeznék
mihez kívánjon sikert jószerencsét
szeretem-e a borsót meg a lencsét

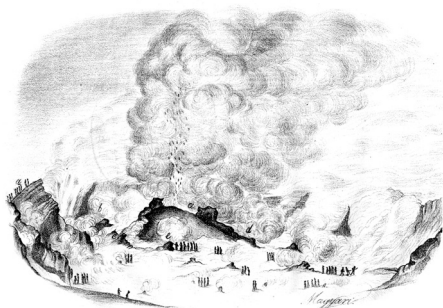
válaszom csöppet se volt tétova
a Főnökhöz igyekszem s azért épp oda
mert ebben a pakkban van a Lényeg
amire aztán rájön a Védjegy

aztán egyszer csak ott állok balgán
a jólfésült hivatalvezető balján
aki a Főnökhöz diszkréten bevezet
elrebegi közben a nevemet

a Főnök felnéz és én akkor látom
hogymű a gyermekkori jó barátom
és ő is megismer és nagy a vigasság
begyűl az egész hivatali tagság

pezsgő kerül és a dugók kilőnek
a célcsoaggal soká bíbelődnek
lefejtik bontják és mindenki nézi
milyen szerkentyűt hozott ez a „krézi”

mondom hogy örökmozgó nem várt meglepetés
az arcokra fagy a kaján nevetés
s azóta is csak figyelik igazat szóltam?
a masina jár meg nem áll jól van

Eis követ

A Vézuvius

21 szám.

Zsidó Ferenc

CSAK SÍN

Vasút mellett laktak. A-t a hajnali 5.20-as személy fűttye rendszerint felzavarta, ilyenkor elmotyogott valami káromkodás-félét, majd megpróbált visszaaludni, ami többnyire nem sikerült, félóra forgolódás után jobbára felkelés lett a dologból, nehézkes-savanyún, mintha nem is harmincöt, hanem hetvenéves volna. Fél hétre már meg is kávézott (reggelizni nem szokott), s a tévét bepöccintve várta, hogy az asszony is előbotorkáljon, álmosan és borzosan, hogy megkérdezze, igazi érdeklődés nélkül, hogy már megint a vonat?, hogy ő kissé sértődötten bólinthasson, hogy persze, a fene ette volna meg, hogy aztán komótosan elkészüljenek, s nyolcra bedöcögjenek a hivatalba. A síneken átkelve.

Miután a lánya megszületett, A. változtatott a vasútról kialakított álláspontján. Ideje valami hasznót is húznunk abból, hogy a sínek mellett lakunk, kezdte mondogatni, s amikor Kriszta elérte a tipegő kort, egy napon levitte a vasúthoz, feltette a sínre, s arra biztatta, kezdjen el járni rajta. Hogy egyensúlyát el ne veszítse, egyik kezénél tartotta. A kislány kezdetben félénk volt és bizonytalan, lába le-lecsúszott a fémszalagról, ilyenkor aprókat sikkantott, de az apja egyre buzdította, hogy milyen ügyes, s hogy na még egy lépést, még egyet, s még egyet. Így, ahogy teltek a napok, hetek, kezdett belejönni a sínen járásba. Minden nap lementek a vasúthoz, Kriszta játéknak, mókának vette a dolgot, így tanulta meg a számokat is, mert az apja számolta, hány lépést sikerül megtenni, olykor vidáman felkurjantott, ha a korábbi napok rekordját sikerült pár lépéssel felülmúlni. A pályát azért szemmel tartotta, olykor a válla fölött hátrafelé is ellesett, a játék hevében nehogy ne vegyék észre a közeledő szerelvényt. Nagy veszély egyébként nem volt, egy viszonylag kis forgalmú szárnyvonal volt ez, csupán néhány személyvonat döcögött el, lassan, komótosan, éleset sikkantgatva.

Kétévesen Kriszta már magabiztosan lépegetett a sínen, száznál is több lépést meg tudott tenni, anélkül, hogy megszédült, s lecsúszott volna, gondot csak a számolás jelentett, de abba az apja besegített. Ha

a karját kétoldalt széttárta, hogy az egyensúlytartást ekképp segítse, már szaladni is tudott pár métert. Hároméves korára már behunyt szemmel is tudott menni a sínen, meg is tudott fordulni. Apja nem győzte dicsérni, a kislány ettől szinte szárnyakat kapott. Az anya ugyan aggodalmaskodott párszor, hogy vigyázatok magatokra, s hogy micso-da extrém marhaság ez, nem lesz jó vége, de A. mindannyiszor leintette: a sínen járás szórakoztató, kiváló agyfejlesztő hatású, mert az állandó egyensúlyozás mindkét agyféltekét megdolgoztatja. Egyszer aztán azzal is kirukkolt, hogy akrobatát akar nevelni a lányából. Mit?, kerekedett ki az asszony szeme. Akrobatát. Kötéltáncost. A sínen járás csak előgyakorlat. Merthogy jó érzéke van a kiscsajnak, ha most végigmegy a sínen, pár év múlva szemrebbenés nélkül végigmegy a kötélén is. De az magasban van!, váltott hisztérikusra az asszony. Mit számít?!, intette le A. a feleségét. Agyban dől el minden. A magasság nem számít: aki lent végig tud menni, az fent is végig tud. De a sín s a kötél között vastagságban is van némi különbség, makogta el utolsó aggályát az asszony, de A. arra is csak legyintett. Semmiség, az a lényeg, hogy szokja meg az egyensúlyozást. Az, hogy min egyensúlyozik, egy idő után teljesen mindegy.

Ezt követően A. még komolyabb edzésprogramot dolgozott ki. Kriszta ekkor már óvodás volt: egy félóra reggel, ovi előtt, egy óra késő délután. Kezdesnek tipegés a sínen, aztán adogatott lépés, majd szaladás. Aztán következtek a nehezebb feladatok: egy lábon szökellés, végül minden előről bekötött szemmel. A módszer eredményesnek látszott, Kriszta látványosan fejlődött, általában egyetlen megingás, lecsúszás nélkül teljesítette az edzésprogramot. Ahogy egyre több időt töltöttek a síneken, szinte eggyé olvadva vele, A. meglepetten állapította meg, hogy az 5.20-as ébredések lassan kimaradtak, már nem zavarta a vonat, inkább szövetségést látott benne. Este, lefekvéskor, mikor a fél tízes jött, lányával rendszerint kihajoltak az ablakon, s integetettek az elhaladó szerelvénynek. A mozdonyvezető olykor visszafütytett, ilyenkor Kriszta örömtáncot lejtett.

Kötéltáncost akarok csinálni belőled!, súgta oda neki egy nap az apja bizalmasan, miután az edzést követően kézen fogva, jó hangulatban hazaindultak. Kötéltáncost?, ujjongott a kislány. Szuper! Nem tudta, az pontosan mi, de abból, ahogyan az apja tálalta a dolgot, arra következtetett, hogy az csakis frankó lehet. Igen, folytatta lelkesen az

apja, sín helyett kötélén fogsz egyensúlyozni, fent a magasban. Húha, s azt én meg tudom csinálni?, nézett nagyot a kislány. Persze, csak bízzál magadban s bennem! Jóó!

Ahogy beléptek az ajtón, Kriszta első mondata az volt, hogy képzeld, anya, kötél táncos leszek. Az asszony azt se tudta, sírjon-e vagy kacagjon. Az jó lesz, kedvesem, motyogta aztán meggyőződés nélkül. A. aznap este újra előadást tartott a feleségének, hogy milyen csodálatos: Kriszta még csak négyéves, de már van életcélja, nem lesz olyan, mint a többi korosztálya béli gyerek, hogy csak a tablet, az okostelefon, a hülyeség s a marhaság. Az asszony érdeklődés nélkül hallgatta, közben egy régi kedvenc dala járt a fejében, melyet most az aktuális helyzetnek megfelelően átírt egy picit: „Hogy kell járni a sínen (vízen), / egyre jobban értem, / s ha mégsem azt teszem, / az azért van, igen, / mert járkálni a sínen (vízen), / nem sokat jelent nekem.” Arra gondolt, a dalt mielőbb meghallgattatja a lányával is.

De a lány nem volt kíváncsi rá. Élvezte a sínen járást, könnyűnek érezte magát olyankor, aki átlibben minden akadályon, szinte szárnyal. Egyensúlyérzéke bámulatosan fejlődött, már le sem lehetett lökni a sínről, már fél lábon szökellni, piruettezni is tudott rajta. Mintha lába összenőtt volna a távolba futó fémkígyóval. Már nem érte be az apja által kialakított edzésprogrammal, olykor egyedül is leszaladt a vasúthoz (az anyjának ettől egyenesen frásza volt, de az apja nyugtatgatta, tud már vigyázni magára), kipróbálni egy új figurát, amit az internetről, youtube-os videókról lesett el. Önbizalma napról napra gyarapodott, alig várta, hogy apja ígérete szerint megkezdhesse a kötél táncot. A környékeliek, akik Kriszta sínes produkcióinak szemtanúi voltak, olykor megcsóválták fejüket, s magukban gondoltak, amit gondoltak, de csak legyintettek: már nem olyan világ volt, amikor a szomszédok, ismerősök tanácsokat osztogattak egymásnak. Elvolt mindenki magában, mint a befőtt.

Középcsoportos korától A. csakugyan megszervezte a kötél tánc-edzéseket is. Egy közeli iskola tornatermét bérelte ki heti kétszer egy órára, oda vonult el a lányával. A kötelet kifeszítette a teremben kétoldalt található bordásfalakon, nem túl magasán, kb. egy méterre a földtől, a földre matracokat rakott, ha esne a lány, valamennyire puhára érkezzen. De nem volt szükség a matracokra, Kriszta magabiztosan állt fel és kezdett tipegni a kötélén. Gondolj arra, hogy csak sín ez is,

suttogta közben az apja, a lány bólíntott, és még néhányszor végigsétált. Amikor apja látta, hogy ez nem okoz gondot, megkérdezte, jöhet a féllábas technika? A lány először meglepődött, hogy máris?, de aztán kétoldalt kitarította a kezét, és elkezdte a gyakorlatsort. És ment neki. Megingás, bizonytalankodás nélkül. Lábfejét kecsesen emelve talpát a combján megtámasztotta, majd lábát hosszan előrenyújtotta, utána félkörívet írt le, s ugyanúgy hátrafelé. A végig ott sétált mellette, karnyújtásnyira, hogy ha szükség, tudja megfogni. És elragadtatva dicsérgette lányát. Az úgy korzózott a kötélén, mintha össze lett volna nőve a lába vele. Tekintete ragyogott, olykor büszkén lepillantott apjára. S hazaérkezés után nem győzött áradozni az anyjának. Hogy a kötélánc, az milyen csúcsszuper! (A napköziben egyre több ilyen divatszót felszedett, s előszeretettel használta).

A következő alkalommal A. nem rakta le a matracokat, de ő maga mindig ott volt a lány közelében. Kriszta már önállóan is kezdett kipróbálni figurákat, olykor meg-megingott, de mindig visszanyerte egyensúlyát, ha valami nem úgy sikerült, ahogy eltervezte, ha a mozdulat esetlen lett, csak nevetett magán, magabiztosságát nem veszítette el. Két hét után kissé óvatoskodva, de már behunyt szemmel is végig tudott menni a kötélén.

Aztán egy alkalommal, amikor A. újra betért a fogadóirodába, hogy szokásos tétjeit megtegye (fociban utazott, a BL-meccsre tippelt), és összefutott pár haverjával, egy váratlan ötlettől vezérelve előhozakodott, hogy hagyjátok már a focit, gyertek, fogadjunk, hogy a lányom behunyt szemmel végig tud egyensúlyozni egy kötélén. A haverok meglepődtek. Hány éves is a lányod? Négy. S milyen magas lenne a kötél? Milyen magas akarjátok? Aki egy méteren tud egyensúlyozni, az tud ötön is. Ezt elsősorban magának mondta, közben nagyot nyelt. S mennyi lenne a tét? Legyen, mondjuk, kettő az egyhez, s ötven euróval lehet bezállni. Ketten legyintettek, hogy hagyjuk a fenébe, a harmadik azonban, P., aki öreg rókának számított a szakmában, kijelentette, hogy tartom. Megegyeztek, hogy másnap délután találkoznak a tornateremben. S hogy két méteren lesz a kötél. A. Krisztának csak annyit mondott, hogy egy bácsi eljön megnézni, hogyan egyensúlyozol, s hogy a kedvéért egy kicsit magasabbra kötöm a kötelet. Krisztának először legörbült az ajka, de aztán megvonta a vállát, jó, nem bánom, de legyél ott mellettem.

P. kétkedő arccal nézett Krisztára, aztán megmustrálta a kötelet, ellenőrizte feszességét. Láthatod: védőháló, matrac nélkül, hergelte A. Csak én lépkedek mögötte: ha megszédül, tudjam elkapni. Jó, lássuk! Kriszta felmászott a bordásfalon, aztán rátette az egyik lábát a kötélre. Pillanatra zavarba jött, mert így, hogy a kötél magasabban volt rögzítve, a bordásfal már nem biztosított stabil kapaszkodási lehetőséget, amíg másik lábával is fel tudott állni a kötélre, de aztán egy erős mozdulattal elrugaszkodott, s a következő pillanatban már kiegyenesedve meg is indult. Tudta, minél gyorsabban lépked, annál biztosabb az egyensúlya. Lefelé nem nézett, hogy a mélység ne zavarja meg, szemével a túlsó falat fixírozta, lába ösztönösen tudta, mit kell tennie. Egy-kettőre ott volt a túloldalon, a leszállásnál megingott kissé, de idejében elkapta a bordásfalat, s kecsesen lemászott. Még az is eszébe jutott, hogy meghajoljon P. felé (pedig apja ezt nem is tanította neki). Atyaég, nem semmi a leányzó!, buggyant ki az elismerés P-ből. Hát, ezt nem gondoltam volna! A. megölelte kis kötél táncosát, majd P-hez fordult, na, akkor száz. P. kelleetlenül megszívta a fogát, aztán elővette a százaszt, s átadta A-nak. A kislány csodálkozva nézte a tranzakciót.

P. csóváltotta a fejét, majd megszólalt, felrakod három méterre a kötelet, s nem mész alatta. Százzal, egy az egyhez. Állod? A. meghökent. De hát az már veszélyes, te! Leesik, s összetöri magát! Állod, vagy nem állod? Kettő az egyhez igen, nyögte ki rövid hallgatás után A. De nem most. Holnap-holnapután. Fel kell készülnünk. Nem, rázta meg a fejét P. Most, vagy soha.

Várj egy kicsit, fordult a lánya felé A. Kriszta, kicsit feljebb teszem a kötelet, jó? Három méterre. A bácsi szerint is meg tudod csinálni! Tudod, mire kell gondolni: csak sín! Három? Az már sok, nem?, kerekedett ki a szeme a kislánynak. Nem olyan sok!, simogatta meg a fejét az apja. Hát, akkor megpróbálhatom!, mosolyodott el angyalian Kriszta.

A tornaterem tetőszerkezetét vasgerendázat tartotta, jó öt méter magasan, egy ideig kínlódtak, míg két gerendához sikerült rögzíteni a kötelet. A bordásfal bő kettősfél lehetett, arról fel tudott kapaszkodni a kötélre a kislány, de ahhoz, hogy fel is tudjon állni rá, az apa segítsége kellett. P. bólintott, hogy rendben, ez még belefér. A. felmászott a bordásfalra, tartotta, emelte a lányt. Kriszta kis ügyetlenkedés után valahogy kiegyenesedett, egy pillanatra mintha elfehéredett volna az arca. P. felnézett rá, megcsóválta a fejét, majd fojtottan odasúgta a lekászálódó

A-nak, mint aki elrettent saját javaslatától: maradj alatta!, nem akarom megölni! Jó, de így is áll a fogadás?, kérdezett vissza A. megkönnyebülten. Igen. De egy az egyhez. Jó, legyen, bólintott A., és felkiáltott a lányának, csak nyugodtan, kincsem, itt vagyok alattad! Kriszta, öntudatosan szólt le, nyugi, apu!, azzal széttárta karjait, s mosolyogva libegni kezdett a kötélén. Valóban, mintha csak sínen járna. Középtávnál egy kicsit megereszkedett a nem éppen tökéletesen rögzített kötél, Krisztát kissé meglepte, hogy lejtőre kell mennie, aztán hágóra, de úrrá lett a helyzeten. A., aki végig ott lépkedett alatta, repesett az örömtől. A túoldalón lesegítette, s végigpuszilta a lányt. P. hamura vált arccal adta át a százaszt, aztán köszönés nélkül elment. Mi az, a bácsi szerint nem voltam elég ügyes?, lepődött meg Kriszta. De, kincsem, túlságosan is ügyes voltál, mosolygott A., és nekiállt leszedni a kötelet. Anyának ne nagyon meséj arról, amit itt csinálunk, jó?, mondta még később. Persze, apu, tudom, milyen izgulós!, nézett vissza cinkosan a kislány.

Pár nap múlva ismét megkereste P. Kigondoltam valamit, kezdte vontatott hangon. Van az a gázcső, a folyó fölött, tudod, a város végén. Mi?, nézett rá megdöbbenen A. Ötszázba, egy az egyhez, folytatta konokul P. Megörültél?, hörögte A., és faképnél hagyta. Másnap kiment a helyszínre. A föld alól kibúvó gázcső körülbelül négy méter magasan ívelt át, a partszakasz meredek, sziklás volt, a víz sekély, a meder köves. A táv legalább hatvan méter, ebből mintegy tíz-tíz méter szárazföld fölött a folyó két oldalán, a többi a víz fölött. A cső átmérője legalább húsz centi, tehát elvileg nem nagy kunszt az egész, de ha megcsúszik, nyakát töri a sziklákon. A. kiköpött, majd elmormolt egy káromkodást. Estig gyötrődött. Aztán felhívta P-t. Ezer, csak ennyit mondott. Hm., ahogy gondolod, jött a válasz pillanatnyi habozás után. Biztosítás nélkül? Biztosítás nélkül. Holnap? Holnap.

Arra gondoltam, kicsit hagyjuk a kötelet, mondta másnap a lányának. Hogy?, nézett rá Kriszta értetlenkedve. Próbáljunk ki valami mást is. Mást? Van egy gázcső..., jó vastag, úgyhogy nem nagy ügy... Mit szólsz? Gázcső? Az milyen? Tudod, a folyó felett. Szuper lesz!, mondta lelkesen A. Egy könnyű séta, még nézelődni is lehet közben... Komolyan? Aha... És, és milyen színű a cső? Na mit szólsz: világoszöld! Nemrég festették újra, valósággal ragyog! Tényleg? Imádom a világoszöldet! Vigyél oda!, ragadt át a lányra az apa lelkesedése. Rendben, de anyának erről sem szabad tudni, jó? Kriszta bólintott, hogy ez csak természetes.

A megbeszélt időpontban ott voltak a gázcsónél. Kriszta egészen el volt ragadtatva, hogy milyen szép. Nem nyafogott, hogy milyen magas, milyen hosszú. Megveregette a csövet, ahol kibukkant a föld alól: milyen vastag, mosolygott, ezen könnyű lesz átmenni. Nyomban neki is szaladt a felvezető szakasznak, megtett pár métert, apja alig tudta visszahívni, hogy várjon kicsit, mert P. is látni szeretné a mutatványt. Az a bácsi?, csodálkozott Kriszta. Megint? Miért? Ő is kötél táncos? Vagy edző? Igen, afféle, dünnyögte A.

P. okostelefonjába bújva érkezett meg, az időjárást, szélmozgást böngészte. Azt mondom, legyen nyolcszáz, emelte fel aztán a fejét. Kicsit túl sokat alkudozunk, morogta A. Nem bánom, legyen, tette hozzá később. Na, szentem, készen állsz?, fordult a lányhoz P. Persze, mosolygott Kriszta. A bácsi is velem tart? Á..., most talán kihagyom..., nyögte az.

Jó, én megyek, vetette oda még a lány, és nekiindult. Egyszerűen meg sem fordult a fejében, hogy félni is lehetne, hogy amibe belefogott, az veszélyes. Az első tíz métert könnyedén megtette. Apja összeszorult gyomorral figyelte letről. Amikor a folyó fölé ért, kissé lelassult, talán elbizonytalanította a víz zubogása, a tátongó mélység (mivel a folyómeder mélyen, szakadékos partok között kanyargott, itt jó két méterrel megnőtt a cső és a talaj közti távolság). A lépések araszolásokká változtak. Tudod, mire kell gondolni, ugye?!, szolt utána az apja, hogy biztassa. Ő maga is meglepődött, hogy hangja mennyire fakó, erőtlen. Persze, apa, csak sín, kiáltott vissza a kislány. Pár méter után mintha visszanyerte volna magabiztosságát, apró léptekkel, de jó ütemben haladt, aztán a folyó közepe táján valami megint megzavarhatta, talán a ráboruló égbolt, a táj vibráló látványa, de az is lehet, hogy egy váratlan széllekedés kibillentette kissé egyensúlyából (ahhoz már elég távol volt, hogy A. ezt már ne tudja pontosan megállapítani), mindenesetre kezei váratlanul meglebbentek, s egész testében inogni, dülöngélni kezdett. Ne nézz le!, kiáltott utána az apja kétségbeesetten. De hiába, a következő pillanatban a kislány leszédült a gázcsóról. A. először el akarta takarni a szeméit, hogy ne lássa a szörnyűséget, de képtelen volt, így láthatta, amint egy-két méternyi zuhanás után a kislány meglebbenti karjait, mint holmi szárnyakat, és fölszárnyal, föl az égbe.

Atyaég, neki sikerült, ami nekem nem!, csendült meg A.-ban az öröm, aztán P.-t faképnél hagyva, ujjongva hazarohant.

Luzsicza István
IKSZEDIK ÉVFORDULÓK
– a múltóról és a visszatérőről –

„Ilyen az ember. Egyedüli példány.”
(Kosztolányi)

mások érkezése előtt
iksz éven át
iksz alkalommal
átéled az oly közömbös
iksz hónap ikszedik napját
nem is sejtve
hogy egyszer csak aznap
valaki majd
belép betoppan berobban
hogyan onnantól
pezsgős tortás virágcsokros
víg emlékezéssé válják
az iksz hónap iksz éven át
oly közömbös ikszedik napja

s mit sem sejtve éled át másokkal
iksz éven keresztül
iksz alkalommal
az oly közömbös
iksz hónap ikszedik napját
nem is sejtve
hogyan egyszer csak aznap
valaki majd
lelép kilép kirobban
hogyan onnantól
gyertyás koszorús könnyes
bűbánatos emlékezéssé válják

az iksz hónap iksz éven át
oly közömbös ikszedik napja

arra pedig nem is gondolsz
hogy érkezésed előtt
ugyanígy éltek át mások
iksz éven keresztül
iksz alkalommal
az oly közömbös
iksz hónap ikszedik napját
nem is sejtve
hogy egyszer csak aznap
te majd
belépsz betoppansz berobbansz
hogy onnantól
pezsgős tortás virágcsokros
víg emlékezéssé változtasd
az iksz év másoknak addig oly közömbös
iksz hónap ikszedik napját

és csak legutoljára jut eszedbe
ha egyáltalán
hogy mások mit sem sejtve
élik át veled
iksz éven keresztül
iksz alkalommal
az oly közömbös
iksz hónap ikszedik napját
nem is sejtve
hogy egyszer csak aznap
te majd
lelépsz kilépsz kiobbansz
hogy onnantól
gyertyás koszorús könnyes
búbánatos emlékezéssé változtasd
az iksz hónap másoknak iksz éven át
oly közömbös ikszedik napját

legalábbis mindaddig
amíg bárki is számon tarthatja
a valaha volt
iksz hónap ikszedik napját
mígnem feledésbe merül és
iksz éven át megint elközömbösödik
és senki nem sejt
senki nem gondolja
hogy egyszer csak aznap
valaki majd újra
belép betoppan berobban
lelép kilép kirobban
és senki nem sejt
senki nem gondolja
hogy onnantól visszaváltoztatta
mindazzá ami valaha volt

és senki nem sejt
senki nem gondolja
hogy már mindig mással
hogy már mindig másnak
és már sosem ugyanazzal
és már sosem ugyanannak
és már sosem úgy
de most is
mint eddig mindig
de most is
mint eztán mindig

SIRATÓ ÓDA

*Buzánszky Jenő halálára,
Aranycsapatunk emlékére*

A zöld fűvön talán nagyapám látta, már ha látta.
Amikor csakazértissé vált a minden hiába.
Amikor a szürke arannyá lett. Úgy tűnt, örökre.
S még most is messze aranylik tragédiánk ezüstje.
Siratva sírjuk ma vissza. Tragédia, de mítosz.
Hogy dicső lett a parány és diadalmas a rég rosz,
hogy a vereség sem emlékeztet, csak a nagyságra.
A zöld fűvön talán nagyapám látta, már ha látta,
hogy és mi aranylott, míg a terror tartott szünetet,
a félelem éveiben legenda mint született,
s tiltva, elhallgatva is, akárcsak a bűvópatak,
hogyan élt tovább mégis gyökerek közt, humusz alatt.
Így lett részünk, így lett vérünk, akkor is, ha nem mondták.
Így lett részem, így lett vérem. Nem kérték, hogy add tovább.
Kinek füle, úgyis hallja – volt tizenegy óriás:
Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Zakariás –
Budai II, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor.
Ha mondjátok: úgyis tudják. Bárki, bárhol, bármikor.

Orkesztra Gabó

IGAZI TÍPUSÚ TALÁLKOZÁS¹

– novella két hangra –

egy könyvekből épült kerítést kedvünk szerint alakíthatunk (én)

1.

Ha nem tetszik, levehetem a képet a falról, mondta búcsúzóul a hórihorgas, barna képű ingatlanügynök, de engem nem zavart az a romantikus repró, amelyen disznók és egy félrecsapott kalapú kondás látszott. A sötét tónusú képet valaki beüvegeztette, és ettől olyan volt, mint egy tükör. Laknak ebben a házban hiedelemlények? Csak úgy mellékesen kérdeztem ezt, válaszképpen, amikor elfogadtam a függőfolyosó végében levő másfél szobás, felújított lakást. Ügynököm egy pillanatra megremegett. Azt hittem, az elevenébe vágott a kérdés, valami sötét história lehet, de kiderült, hogy nem ismeri a szót. Kísértetek, házi szellemek, kódorgó lelkek, tettem hozzá magyarázólag, és ő lelkesen bólogatott, hogy igen, igen, érti, mire gondolok, de nem, nem, ez egy rendes ház, ilyenek itt nincsenek, ahogy befalazott szobák, titkos átjárók és maguktól nyikorgó szekrények sem. Rábökött a tűzvédelmi plakátra, magam is láttam, hogy a ház alaprajza pofonegyszerű, aztán már én is hajlottam arra, hogy viccnek szántam a felvetést. Amikor ebben kiegyeztünk, csendesesen megjegyezte, van azért egy teljesen üres lakrész, ha gondolom, megmutatja, néha beköltöznek az egerek, ha motozást hallok, az tőlük ered. A vetemedett ajtóról lerántotta az ormótlan lakatot, és beléptünk egy lepusztult konyhába, minden olyan volt, mintha fél évszázada menekültek volna el a lakók. A konyhából nyíló szoba üres volt, a korhadozó padlón tisztán látszott egy súlyos zongora nyoma, ujjnyi mélyen süppedtek a kerekék a fába. Más látnivaló nem volt. Régen a lakók az udvar végébe jártak le végézni, oda, ahol az európai ecetfák nyúltak az égbe, volt ott valami romos épület, ami előtt az ügynök autója parkolt egy sejtelmesen mélyülő tócsa szélén.

¹ Elhangzott a gyergyószárhegyi írótáborban 2016. szeptember 16-án, felolvasta Márton Evelin és Vida Gábor.

Napokig a csendes belső udvar bűvöletében éltem, reggel a földszint-ről izgató kávé-szag mászott fel, mondhatni az ajtóm előtt szökött ki a városba. Órákon át el tudtam nézegetni a függőfolyosó túlsó karéjában levő szőlőlugast, amely mögül gyanakvó szemek fürkészték minden mozdulását. Amikor sikerült ezer zsenge szőlőfürtöt megszámlálnom, abbahagytam, és azon gondolkodtam, hogy milyen lehet itt a szüret. Szeretem a bort, bocsánatos bűn ez, ha az ember túl sokat gubbaszt levéltári kartondobozok fölött, mert reméli, hogy az egyik legmélyén ott lapul az a dokumentum, amelyiktől a történelem mai állása komoly fordulatot vesz, bár leginkább az szokott történni, hogy a századik doboz aljáról már valaki elvitte azt az iratot, mégsem történt semmi.

Azon a délutánon, amikor a kávészag utolsó foszlányai szöktek meg az udvarból, a kínai menza műanyagdobozait, mint aki ebédelt, belegyúrtam a szemetesbe, és azon töprengtem, hogy lemenjek-e egy üveg borért, vagy inkább heverjek el a galérián, halk, finom lépteket hallottam az enyhén lejtő függőfolyosó deszkáin, aztán egy ajtó nyikorgott, de nem tudtam, hogy melyik. Leültem a hatalmas fotelbe és vártam. Ilyen hangulatban gyorsan kell történnie valaminek, a túl hosszúvá nyúlt várakozáshoz ma már gyengék az idegeink. Gyerekkoromban többször előfordult, hogy ilyen pillanatokban a száraz plafonról vízcsepp hullott a kezem fejére, mindig a mutató- és a hüvelykujjam közötti párnára, olyan hihetetlen volt, hogy nem is mertem senkinek elmesélni, sós volt, mint egy könnycsepp.

Ha volna zenei képzettségem, pontosan meg tudnám mondani, melyik volt az az öt billentyű, amit valaki leütött, rövid egymásutánban, pontosan, azután pedig lecsapta a zongora fedelét, de arra már egyáltalán nem merek megesküdni, hogy felvihogott-e. Sok időbe telhetett, amíg a hangok elenyésztek, olyan volt a ház, mint egy rezgődoboz, azután mély, süket és kába csend következett, de azt már egész pontosan tudtam, hogy ez az én csendem, amelyen túl a város nyugodtan őrjönghet, oda én már nem jutok el. Kiléptem az erkélyre, a szőlőlugas túloldaláról két meglepett gyerekarc bámult rám, és mielőtt megkérdezhettem volna őket, hogy hallották-e, elfutottak, le a lépcsőn, végig a bolthajtásos kapu alatt, tompán dobogtak a cipők, de a gyerekek egy hangot sem adtak ki. A szőlő-indák mögött egy kövér nő lakott, nem lehetett tudni, hogy az ő gyerekei, vagy csak vigyáz rájuk, hozzám nem szóltak sosem, a nő olykor biccentett, de lehetőleg

elfordult, ha meglátott. Ebben a házban nincsen zongora, mondta a kicsi cukrászdában a szemüveges nő.

És ahogy régen a száraz mennyezetről időnként a kézfejemre csöppent valami sós folyadék, amitől meglepődtem, és amit olykor türelmetlenül vártam, bár semmilyen rendszerességet nem tudtam megállapítani az érkezésében, úgy az a néha leütött pár billentyű-hang is ott volt valahol a közelemben, és tulajdonképpen nem volt sehol. Egyszer még az üres lakásba is benyitottam, levettem a lakatot, mint az ügynök, aki mondta, hogy ha valami fölösleges holmim van, nyugodtan tegyem oda be. Nem volt ebben a házban befalazott szoba, kamra vagy pincejázat, a hatalmas zongora keréknyomai durván és kiábrándítóan mélyedtek a korhadó padlóba, mint máskor.

Szaporodó levéltári jegyzeteim és fénymásolt iratkötegeimmel töltöttem a nyári estéket, miközben a város odakint korzózott és fesztiválózott, olykor napokig teljes csend ereszkedett rám, még a gyerekek sem bámultak, a kávézó nő is elment szabadságra, néha már őrjítő volt a csend, mintha nem is létezne a város, csak ez a súlyos kapu mögé rejtőzött udvar, az ecetfákkal és a hajdani véceház előtti sejtelmes tócsával. És amikor már nem bírtam, amikor úgy éreztem, hogy megőrülök ettől a rám nehezedő csendtől, az ecetfa és a bodza émelyítő szagától, a szőlő fenyegető burjánzásától, valaki erőteljesen, haragosan leütött pár zongorabillentyűt, olyan tisztán hallottam, mintha egy kiváló akusztikájú koncertteremben volnék. Csak éppen senki más nem hallotta rajtam kívül.

2.

Új lakó költözött az emeletre. Az a tapintatlan ügynök még ide is behozta, mert ezek azt hiszik, itt nem lakik senki, már csak abból kiindulva, hogy soha nem látnak innen kimenni. Pedig kijárok én, de máshol, titkos útvonal, amiről magamnak sem kellene beszélnem. Mindegy. Sejttem, mit mondott neki, hogy ebbe az üres és poros lakásba néha egerek, pockok, denevérek költöznek, és azok zajonganak. Azért mondta ezt, hogy megnyugtassa szegényt, mert honnan is tudná, mi zajlik itt éjjel, vagy nappal. Bár ahogy nézem, ez az új lakó képes borzongással gondol arra, hogy itt szellemek tanyázhathatnak. A szeme villanásából, ahogy szimatolva körülnézett, arra következtettem, hogy hisz az ilyesmiben, és szeretne végre átélni egy igazi típusú találkozást. Élményekre vágyik a szerencsétlen, azt hiszi, ehhez szellemekre van

szükség. Még hogy hiedelemlények! Minden hiedelem tudja magáról, hogy ő igazi. Az is lehet, hogy tévesen ítéltem meg, tévedni szoktam, méghozzá gyakran. Nem bánkodom emiatt különösebben, már jól érzem magam a saját világomban. De azért időnként vágyakozom, friss hús, friss vér, bármikor jólesik.

Talán nem kellene közelednem hozzá. Kinek kell egy olyan, aki csak a bortól és a lidércektől jön izgalomba? Iszik a drága lakó, hogyne inna, én is iszom rendszeresen. Hogy miért, azt nem tudnám megmondani. Megszoktam, talán azért, körülöttem mindig, mindenki ivott. Mértékkel egyesek, mások nyakló nélkül vedeltek. Én valahol a kettő között vagyok, de nem szeretek egyedül berúgni, szóval lehet, hogy meg kellene környékeznem az új szomszédot. Hátha nem utasít vissza.

Egyik éjszaka egy szép, kézzel hímzett függönyt akasztottam a kilincsére, sötétpiros tintát fröcskölttem rá, olyan volt, mint a vér, gyerekes dolog, de kaján vigyorral gondoltam arra, milyen arcot vág, ha reggel megtalálja, mit gondol majd akkor az elhagyott lakásban élő szellemekről. Pechemre hajnalban vihar volt, és lesodorta a függönyt. Azóta is ott lóg az ecetfa tetején, a tintacseppeket rózsaszínű kosszá oldotta az eső. Az én lakóm, mert hát az a lakás valamikor szintén a miénk volt, nem is vette észre, naphosszat a szőlőlugast bámulja, fogadni mernék, hogy unalmában és talán bánatában a szőlőfürtöket számolgatja.

Botorul és bután reméltem, hogy hallani fogom. De hát lassan már a hangok emléke is kikopik belőlem, mert utálok a várost, az udvart, a folyosót. Nem vagyok hajlandó felfogni ezeket a ricsajokat, ezt az egész értelmetlen zakatolást, ami állandóan körül akar venni. Néha viszont rendkívül zajos álmaim vannak, hallom magamat, az anyámat, a szeretőim suttozását, sírást, sokfélét, mind olyanokét, akik rég nincsenek már. Ilyenkor örült reménykedéssel ébredek, azonnal a zongorához szaladok. Mindig csak az ötödik leütött hangig remélem, hogy hallani fogok mégis, újra, örökre. De hiába minden, a zongorát még akkor elvitték, amikor a többieket. Ez a szerencsétlen mintha mégis hallana engem és a beteges klimpírozásomat, ha eszembe jut a zongora, azonnal fülelni kezd. Nem tudom, miért nevezem szerencsétlennek, hisz ő nem rejtőzködik évtizedek óta egy poros lakás titkos kamrájában. A por az én igazi barátom, leghűségesebb háziállatunk a porcica, és itt nincsenek egerek, az ingatlanosok egytől-egyig hazug alakok. Néha kijárok, mert ennem és innom mégis kell, a cselédlépcsőt

használok, de lassan vissza kell térnem a fölépcsőhöz, amióta megváltoztak a dolgok a világban, mindenki lomtárnak használja ezt a szűk feljárót. Kimustrált babakocsik, üres üvegek, mindenféle lim-lom akadályoz a járásban. Jellemző, hogy a házban lakók közül többekkel is találkoztam már az utcán, sőt, az udvaron is, de valahogy nem vesz észre senki. Ha nem vécéznék, és nem lennék éhes, szomjas, azt gondolnám, valóban szellem vagyok. Pedig élek, de még mennyire...

A szomszéd, vagy mondjam inkább nagybetűsen, a Szomszéd nem tudja, hogy a hálósobája meg az én nappalim fala közös. Vagyis talán tudja, de nem foglalkozik különösebben ezzel. Nem lehet valami nagy ész, én már kiskoromban is mindig a titkos kémlelőnyílásokat kerestem minden festményen, pedig akkor még nem olvastam detektív-regényeket. De a mi időnkben ez valahogy bevett szokás volt, az álfal, áljajtó, álkutyafüle, nem hittem volna, hogy majd az életem múlik ezen, vagy a létezőm. Na meg a festményekbe operált kémlelőnyílások. A hálóban egy romantikus tájkép lóg, harmadrangú piktor remeke, többek között egy szobrot ábrázol, valamelyik mitológiai hős álldogál bánatosan, de megfeszített izmokkal a talapzaton, körülötte disznók turkálnak, a háttérben jegenyefák alatt feltúrt szoknyájú parasztlány kelletti magát, hogy kinek, azt nem tudjuk, azt a személyt a festő nem ábrázolta. Az egyik disznóban van a kémlelő, és a mi szomszédunknak általában a hátát látom azon a lyukon keresztül. Szép háta van, meg kell adni, és ez sok mindenről árulkodik. Többek között arról, hogy néha keservesen sír. De az is lehet, hogy görcsösen nevet, ki tudja, én nem hallom, de az illatát érzem, erősebb, mint a lenti kávésbolt.

Néha olyan erősen ver a szívem, amikor nézem, hogy arra gondolok, hallania kellene. Vagy legalább érezze, úgy ahogy én. De ez csak fekszik a hátán és a mennyezetet bámulja, mintha onnan várná valami vagy valaki érkezését. Pedig ott fent aztán tényleg nincsen semmi. Nem tudom, mit tegyek, tanácstalan vagyok, és minél jobban kiismerem, félek, hogy visszautasítana. Valamikor sokat kiabáltam, és igen hevesen reagáltam le a dolgokat. Mostanában sokszor gondolok arra, hogy azért nem hallok semmit, mert már nem ehhez a világhoz tartozom. De akkor miért érzem azt, hogy élek, vágyakozom, a testemet tapinthatóan találom és igen, bevallom, néha örömet szerzek magamnak, miközben nézem a Lakót. Meg máskor is. Mennék, mert úgy érzem,

vár rám. Néha átjön, és körülszaglász a szobában. Fogalma sincsen róla, hogy más helyiségek is vannak itt. Apám annak idején rejtett ajtókat vágott a falakba, azt remélte, ha van rejtekhely, megúszhatjuk. Nem úszott meg senki semmit, csak én, bár ez sem biztos.

3.

Már nem félek, hogy egér, poloska, patkány, svábbogár, effélék, ahogy attól sem félek, hogy a levéltári aktakupac, sőt, aktahegy alján ott van a halál, a létezés értelmetlenségének újabb igazolása, mi másért járnánk ilyen helyekre? De az kifejezetten idegesít, ha úgy érzem, hogy néznek, látnak, és én ezt nem tudhatom. Rengeteg biztonsági kamerával néztem szembe, rengeteg buta jószággal, az emberi vakság technikai remekléseivel. Attól viszont mindig kiráz a hideg, ha úgy érzem, hogy láthatóvá váltam. Mintha volna egy szem, amelyik elől nem tudok elrejtőzni. Ki mondta neked, hogy mezítelen vagy? Persze, nem mondta senki, csak hát megérzi az ember az ilyet, hogy nézik. A mi világunkban ennek oksági magyarázata nincs, legalábbis nem volna szabad legyen. Semmiféle sugarak nem áramlanak ki egy tekintetből, legyen az kamera, festmény, isten és démon. Semminek sem volna szabad léteznie. De amikor ebben az idegen városban délutánként megtértem haza, kiterítettem a rengeteg papírfecnimet, és kitettem azt a kicsiny lapos üveget, amiben pár korty vaníliás szesz lötyögött, olyan színű, mint a vizeletminta, amit öreg tatócák az urológusnak vittek, esküdözve, hogy sem vodkát, sem pedig sört már nem ittak emberemlékezet óta. Az urológus tudta, a tatócák is tudták, hogy tudja, én is tudtam, hogy valami nincs rendben.

Azon a délutánon, amikor a szokásos módon jegyzetek, cédulák, fénymásolt iratok között a vizeletmintához hasonló konyakkal leültem az asztalomhoz, életem egyik hülye pillanata nyilallott belém: itt most engem látnak. Ha legalább egy fügefalevelem volna. Nem mintha testi valóm láthatósága ellen bármi kifogást akarnék emelni. Lássá mindenki azt, ami látható rajtam és megmutatható. De ne nézzen! Új volt ez a dolog, ismeretlen, kényszerítő, mint amikor többször fel kell ugrani az asztaltól, és hiába, fölösleges meg indokolatlan, de kell, de kényszerít. Arra is gondoltam, hogy voltak réges-régi iratok, titkos levelek, amelyeket halált hozó porral szórtak be gonosz emberek, és aki azokat fellapozza... És persze nincsenek ilyen levéltári állományok, nem lehet

elkapni pestist, leprát, sárgalázatot, körömgombát attól, hogy az ember naphosszat olvas.

Mint a legtöbb ember, én is úgy gondoltam, hogy a józan észhez kell folyamodni, mikor a kétségek szorongatnak. Ennek a háznak bizonyára van egy egészen komoly telekkönyvi anyaga, belefér az időmbe és a napjaimba, hogy ezt is átnézzem. Minden belvárosi ház a történelem, az idő egy szelete, mindenütt ugyanaz történt, mindenütt ugyanaz a hiábavalóság ütközik ki a falakon, mint a salétrom. Félretettem hát pár napra kutatásom tárgyát, ami ettől olybá tűnt, mintha tényleg volna, mert ami nyomaszt, az általában van. Nemlétező dolgok is szoktak nyomasztani, de azok másképpen. Már nem szerettem ezt a házat, függőfolyosóval, kávészaggal, kíváncsi, pofátlan gyerekekkel, a tonnányi zöld szőlővel, és azzal a nyomasztó önmagammal, aki valamit meg akar tudni, amiről mindenki hallgat.

Hogy minden lakásból a jogos tulajdonost egyszer elvitték, az nem lepett meg. Nálunk ez így van. Miért is akarunk főtéri lakást birtokolni? Ilyen szegény országban elképesztően sok embernek van saját háza, mondta az ügynök. Nem kérdeztem tőle, hogy inkább ne volna. De hát egyértelmű a véleménye. Stabil birtokviszonyok között ő mihez kezdene? Ragaszkodni kell ahhoz, hogy itt minden rendben van, minden stabil. Viszonyaink egészen korrektek. A levéltári anyagból sem derült ki semmi. A tulajdonosok néha eltűnnek a történelem fordulóiban megzsákutcáiban. És akkor mi van?

Ültem, álltam, sétáltam ebben a bérlakásban, és arra gondoltam, hogy én is el fogok tűnni hamarosan ennek a térszerkezetnek a kanyarulataiban, és nem szeretnék. Azt hiszem, féltem, nemcsak megijedtem, mint amikor gyerekkoromban a mennyezetről egy vízcsepp esett a kezemre, pedig nem volt ahonnan esnie. El kellett hát dönteni, hogy van vízcsepp, vagy nincs, legyen vízcsepp, vagy inkább ne legyen. A mi kultúránkban azt szokás gondolni, hogy ezt mi döntjük el. És nem tudjuk megkérdezni a vízcsepptől, hogy ő mit gondol. Miféle vízcsepp az, amelyik azt gondolja, hogy én félek egy rendezett tulajdonú, összkomfortos, belvárosi lakásban? Mivel semmi okom félni, nem is félek. És akkor már egész pontosan tudtam, hogy be kell fejeznem a levéltári kutakodást, évtizedekig írhatom a tanulmányokat a gyűjtött anyagból, ami ugyanúgy nem szól semmiről, mint a megírandó dolgozatok, el kell utazni gyorsan ebből a városból, minden ismerősöm elköltözött már.

Telefonoztam az ügynöknek, hamarabb utazom el a vártnál, sajnálta, nyilván, megkért, hogy a kulcsot dobjam a postaládába, semmiképpen ne hagyjam a szomszédoknál, mert megbízhatatlanok. Délután egész hosszan sétáltam a városban, azon emberek felszabadultságával, akik egy éjszakai gyorsvonatot várnak csupán, ami elviszi oda, ahol feltételezhetően van még valami dolguk. Zivatarfelhők tornyosultak, igen, arra fogok én is menni, ahonnan az eső jön. Még egyszer átnéztem a szobát, nem maradt-e valami utánam. A hűtőt akartam kihúzni, mikor észrevettem, hogy a bárszekrényben tartott vörösbor a zöldségek dobozában fekszik. Miért is akartam behűteni, de már nem emlékeztem rá, meleg volt a lakásban, azért.

Hosszan készülődött a zivatar, a sötét égen messze villámok cikáztak, de a dörgés nem hallatszott idáig. Kihúztam a dugót az üvegből, töltöttem egy kis bort, beültem a hintaszékbe, amit eddig nem használtam, olvasni úgy én nem tudok, sem pedig írni. A konyhában hangtalanul ketyegő órát néztem, kortyoltam a bort, ami Új-Zélandtól Bordeaux-ig bárhol teremhetett volna, jó volt, átlagos nedű, arra gondoltam, hogy ha nem iszom meg az egészet, nyugodtan eláll hetekig is, olyan messziről jött. Idóm volt bőven, éjfél után indult a vonat, a hintaszék és a bor egészen megnyugtatót. Miért is akartam vajon a délután, meg az elmúlt napokban elmenekülni?

Hatalmas csattanásra ébredtem, mintha bombatalálat érte volna a házat, berúgtak volna egy ablakot, valami furcsa álmot is láttam, amit azonnal el is felejtettem. Zuhogott az eső kint, megérkezett a vihar, a csatornában erős iramban zúdult le a víz, a függőfolyosón is hallatszott az egyenletes csepegés. Semmilyen más hangot nem hallottam, csak az eső morajlását, bennem volt még az ébredés riadalma, vártam az újabb égzengést, mint aki eleve fél a túlságosan erős zajoktól. Felálltam, hogy akkor indulok, volt még idő bőven, de a zápor csábított, friss levegő áramlott be az ablakon. A szomszédos lakás szőlőindái mögül erős neonfény vágott be a szobába, mint mindig, ha nem húztam el a sötétítőt, a fénykéve a falra esett, amin döbbsen vettem észre a változást. A ronda reprón az üveg ívesen össze volt törve, egész pontosan láttam, hogy az alsó ráma egy feszültségpont, talán egy bog miatt meghajlott, és ezt az üveglap már nem bírta el. Ez volt hát a zaj, ami felébresztett. Nem gyújtottam villanyt, visszaültem a hintaszékbe, töltöttem még egy pohár bort, és arra gondoltam, hogy nem kell már sürgősen elutaznom, rágyújtottam egy cigarettára.

4.

Reggel az ég komor volt, a felhők mint bőrbe égett ráncok, feketén csüngtek a város fölött. Egy ideig nem mertem szétnézni a kamrában, de aztán a kíváncsiságom győzött. Először alig vettem észre valami változást. Rettegni kezdtem attól, mi lesz majd, ha az emlékeim is visszatérnek az elmúlt éjszakáról. Hiába ellenkezem, ellepnek és megfojtanak. Megérdemlem, gondoltam, hiszen én magam idéztem elő bármit, ami történt. Kisebb zűrzavar vett körül, mint amire számítottam, de mindenesetre a szomszéd helyiséggel közös falon egy öklömnyi lyuk éktelenkedett, az ágyam szétdúlva, apró vércseppek a lepedőn, a padlón, a kilincsen. Meztelen voltam, karom, lábam foltos, mintha megvertek volna, de nem fájt semmim. Üresnek és hidegnek éreztem a testemet. Egy borospohár cserepeit szedegetve próbáltam felidézni, hogy mi történt. Azt hittem, az emlékek majd könnyörtelenül megtámadnak, de alig jutott eszembe valami. Derengett, hogy nagy vihar volt éjjel, és én örülten járkáltam fel-alá a szobában. Aztán nekiütköztem valakinek, egy ember teste csapódott az enyémmel és azonnal, mohón a számat kereste, ellöktem magamtól, és ütni kezdtem, vaktában csapkodtam, a támadómat vagy a vendégemet, most sem tudom, minek nevezzem, minduntalan eltűnt, aztán a hátam mögött bukkant fel, vagy az oldalamnál, és továbbra is a testemet cibálta és markolászta, előbb védekeztem, ahogy tudtam, aztán a konyhába menekültem, mert azt hittem, megbolondultam, hosszan ittam az előreláthatatlan tragédiákra tartogatott pálinkából. Talán akkor vertem le ezt a borospoharat. És megvakultam, esküszöm, megvakultam, nem láttam semmit, csak azt éreztem, hogy az ágyban vagyok, egy test leszorít, rajtam fekszik, izzad, alig tudtam kimenekülni alóla. Úgy gondoltam, végérvényesen elvesztettem az eszemet, a falat ütöttem ököllemmel, hogy felébredjek az örületből. Azóta semmire nem emlékszem, csak ez a ricsaj meg a zakatolás odakintről. Szégyen talán bevallani, de sírva rogytam be az ágyba, hogy akkor most már mi lesz velem, ki vagyok én, vagyok-e egyáltalán, vagy csak képzelem az egész életemet? Görcsös zokogás rázott, mint valami hisztérikust. A vállamat nyomta valami. Egy durván tépett, kemény kartonlap volt, és valaki ezt firkálta rá: *Újra átjövök magához. Még napvilág. Hogy lásson és ne féljen. Várjon rám!*

Szentgyörgyi László

NYILATKOZAT

Alulírott stb., stb., stb.

Ezennel beismerem,
bár nem ott, akkor, annyit
és főleg: ahogyan szerettem volna,
de éltem...

Hogy mégis miért, mi végett –
azt végképp nem értem.

Dátum: 2015. április 11.

Aláírás: ... s.k.

ÉN ÉS A VILÁG

A világ: ahogyan én láttam,
az írás: ahogyan én értettem,
a könyv: ahogyan én írtam,
az élet: ahogyan én éltem –

úgy tökéletlen...

ALTERNATÍVÁK

Hosszú, unalmas
vagy rövid, érdektelen –
na, milyen legyen?

MIRE JÓ?

Haikut írok.
Jó lehet valamire.
Csak tudnám, mire?

MÓKUSKERÉKBEN

Honnan indultam,
s hova értem? – kérdem a
mókuskerékben.

ENNYIRE FUTJA...

Újrakezdeném,
de nem kezdhetem újra.
Hiába töröm magam –
ennyire futja.

Seres Attila

A VÁSÁRHELYI TALÁLKOZÓ SZELLEMEBEN

– Erdélyi magyar írók a Felvidéken és Kárpátalján 1937 végén –

PROLÓGUS

A *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában* folytatott kutatásaink során bukkantunk rá egy igen érdekesítő magyar diplomáciai iratra, amely erdélyi magyar írók egy csoportjának az első bécsi döntést megelőző évben az akkor még teljes egészében Csehszlovákiához tartozó Felvidéken és Kárpátalján tett előadó körútját, illetve annak helyi sajtóvisszhangját ismerteti. Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul 1937. december 15-i jelentésére azért figyeltünk fel,¹ mert a Magyarország és Románia, illetőleg Magyarország és Csehszlovákia államközi kapcsolataira vonatkozó, általunk áttekintett tekintélyes mennyiségű magyar külügyi iratanyagban eddig nem találtunk semmilyen más utalást a történelmi Magyarországtól az első világháború után a környező országokhoz csatolt területeken élő magyar nemzeti közösségek társadalmi érintkezésére vagy szellemi és kulturális síkon megvalósuló együttműködésére a két világháború közötti időszakban. A hazai kisebbségtörténeti szakirodalom legújabb eredményei alapján ma már ismert, hogy ebben a történelmi periódusban a romániai és csehszlovákiai magyarság politikai együttműködésének színtere leginkább a magyar kormány által is támogatott *Európai Nemzetiségi Kongresszus* volt, amely intézményes keretet biztosított arra is, hogy az érintett nemzeti közösségek összehangolhassák a kisebbségi érdekvédelem és revízió törekvéseit a nemzetközi porondon.² Aránylag kevés ismerettel rendelkezünk ugyanakkor arról, hogy a két entitás politikai szervezetekben magukat kevésbé, vagy egyáltalán nem exponáló,

1 Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek erdélyi magyar írók felvidéki előadó körútjáról és annak sajtóvisszhangjáról. Pozsony, 1937. dec. 15. L.: MNL OL, K 63, 246. cs., 1937–27/4. t., 3858/1937. pol. sz.

2 A legkorszerűbb feldolgozás erre vonatkozóan Eiler Ferenc monográfiája. L.: *Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925–1939)*. Budapest, 2007, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézete.

ugyanakkor a politikai véleménynyilvánítás szabadságát maguknak fenntartó, a társadalmi közgondolkodást nagymértékben befolyásoló, általánosan elismert szellemi vezetői és társadalmi gondolkodói milyen lépéseket tettek a kapcsolatfelvétel céljából és ez milyen eredményekhez vezetett. Nyilvánvaló, hogy az erdélyi magyar írócsoport 1937. novemberi–decemberi felvidéki és kárpátaljai látogatását³ az alig két hónappal korábban megtartott marosvásárhelyi találkozó társadalom- és eszmetörténeti hatásainak kontextusában kell szemlélni, és az előadó körút megvalósítására irányuló kezdeményezés is közvetlenül a nagy horderejű erdélyi társadalomtörténeti eseményig vezethető vissza. Mivel a két magyar közösség irodalmi alkotói közötti kapcsolatok bemutatása egy jóval kiterjedtebb forrásfeltáró munkát igénylő, nagyobb ívű önálló szintézis tárgyát képezhetné, jelen tanulmányunkban – az általunk fellelt levéltári irat apropóján – kizárólag arra kívánunk szorítkozni, hogy néhány támpontot adjunk a problémakör majdani mélyrehatóbb elemzéséhez.

KAPCSOLATÉPÍTÉSI ELŐZMÉNYEK – VÁZLATOS ÁTTEKINTÉS

Az erdélyi és a felvidéki, illetve kárpátaljai magyarság között – a másik ország magyar nyelvű irodalmi folyóirataiban közzétett irodalmi művek és publicisztikák, esetenként közös kiadványok révén – korábban is létezett valamilyen szintű szellemi kölcsönhatás. Bizonyos, hogy már valamikor 1931–1932 fordulóján felmerült, hogy erdélyi magyar írók számára előadó körutat szervezzenek a Felvidékre. Erre az alapján lehet következtetni, hogy Darkó István lapja, a *Magyar Írás* 1932. évi első száma közzétett egy ankétot, amelyen az *Erdélyi Helikon* köré szerveződő írókat kívánták megszólaltatni, akiket a – legelőször 1932 februárjára beharangozott – látogatásukról, az azzal szemben támasz-

3 Mint ismert, az 1938. nov. 2-i első bécsi döntés értelmében – a trianoni békeszerződés révén Magyarországtól Csehszlovákiának juttatott hatalmas területi egység – a Felvidék teljes déli sávja visszakerült az anyaországhoz. Ez magában foglalta három egykori magyar vármegye, Ung, Ugocsa és Bereg déli szegélyét is, az ide tartozó nagyvárosokkal (Ungvár, Munkács, Beregszász) együtt. Ennek északabbra fekvő részét a magyar hadsereg foglalta vissza 1939 márciusában, s az 1939-től így egységesülő földrajzi régió tekinthető a későbbi, 1944–1945-től önálló szovjet közigazgatási egységként létrejövő Kárpátaljának. Amennyiben a későbbiekben erre külön nem utalunk, a „Felvidék” *toponímia* alatt az 1937-ben Csehszlovákiához tartozó magyarok által lakott etnikai törzsterület egészét értjük, tehát a későbbi Kárpátalja déli területeit is.

tott elvárásaikról, a kisebbségi magyar irodalmi műhelyekről, valamint általában a magyar irodalom helyzetéről kérdeztek. Ebben a számban közzéttek Tamási Áron, Szentimrei Jenő és Ligeti Ernő válaszait. Bánffy Miklós, Kemény János, Koós Károly és Reményik Sándor nyilatkozata a következő lapszámban jelent volna meg,⁴ ám a – végül május 4-ei kezdődátummal kitűzött – háromhetes körút, és az annak révén megvalósuló személyes találkozók közelgő időpontjára hivatkozva az ankét folytatását a szerkesztőség levette a napirendről.⁵ A csehszlovák hatóságok azonban az utolsó pillanatban megtagadták az engedély kiadását a tisztán kulturális jellegű program megvalósítására. Később is leginkább csak egyéni kapcsolatépítésre nyílt lehetőség. Így például 1936 őszén Méliusz József hosszabb időt töltött Csehszlovákiában,⁶ de útjának nem volt különösebb visszhangja az erdélyi magyar sajtóban.⁷ Szinte bizonyos, hogy ezt követően, az erdélyi magyar írók 1937 végi felvidéki és kárpátaljai előadó körútját a két kisebbségi közösség szellemi kapcsolattörténete záró felvonásának is vehetjük, hiszen szűk egy év múlva, 1938. november 2-án, az első bécsi döntésnek köszönhetően, az a többségében magyarok által lakott csehszlovákiai területsáv, amelyet az íróküldöttség végiglátogatott, teljes egészében Magyarországhoz került, így legalább provizórikusan megszakadt az ott honos magyarság kisebbségi léte.

AZ ELŐADÓ KÖRÚT – MENETREND ÉS KOREOGRÁFIA

1937 novembere–decembere fordulóján öt erdélyi magyar író: Tamási Áron (1897–1966), Kacsó Sándor (1901–1984), Ligeti Ernő (1891–1945), Molter Károly (1890–1981), Szentimrei Jenő (1891–1959), illetve utóbbi felesége, Szentimreiné Ferenczy Zsizi (1895–1969) tettek közönségtalálkozókkal, író-olvasó találkozókkal tarkított körutat a Felvidék magyarok által lakott területein. Eddigi ismereteink szerint az öt alkotó közül Tamási Áron,⁸ Ligeti Ernő⁹ és Kacsó Sándor¹⁰ osztotta meg az előadó körútra vonatkozó gondolatait a korabeli

4 Az erdélyi magyar írók látogatása elé. (Ankét). *Magyar Írás*, 1932. 1. sz. 55–59.
5 L.: *Magyar Írás*, 1932. 2. sz. 164.

6 Sándor László: Erdélyi magyar írók Csehszlovákiában. *Korunk*, 1938. 1. sz. 54–56.

7 Erre l.: Méliusz József: Levél Erdélyből. *Magyar Újság*, 1937. nov. 27., 6.

8 Tamási Áron: Tíz nap Szlovenszón. *Korunk*, 1938. jan. 1., 53–54.

9 Molter Károly: Csehszlovákiai tanulságok. *Független Újság*, 1937. dec. 10–17., 1–2.

10 Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött*. (Tények és tanúk). Budapest, 1985, Magvető Könyvkiadó, 61–78.

olvasóközönséggel, illetve az utókorral. Előbbi kettő inkább egy rövidebb terjedelmű, nem sokkal a körutat követően publikált esszében reflektált az ott tapasztaltakra, míg utóbbi egy jóval később megjelent memoárkötetében idézte vissza a korabeli emlékeit. Ez első látásra gazdag forrásanyagnak mutatkozik, az első alapvető problémát mindazonáltal mégis az jelenti, hogy sem az általunk fellelt levéltári dokumentum, sem az említett írói beszámolók alapján nem derül ki a turné pontos, napokra lebontott menetrendje, ezt csak a korabeli sajtótudósításokat segítségül hívva sikerült rekonstruálnunk. Igaz, az írók megérkezésének dátumára így sem találtunk semmilyen egyértelmű adatot vagy hivatkozást. Mivel azonban mind Tamási, mind Kacsó utalt arra, hogy útjukat feszített program jellemezte, s egyöntetűen megemlítik, hogy tíz nap alatt kilenc helyszínt kellett meglátogatniuk, alaposan feltételezhető, hogy november 27-én érkeztek a Felvidékre a román–csehszlovák határon keresztül. Már másnap, 28-án megtartották első előadásukat Kassán, s 29-én is még ugyanitt, a helyi rádió magyar adásában szerepeltek. Egy nap múlva, 30-án, Losoncon, majd december 1-jén Léván, 2-án Pozsonyban szerveztek számukra felolvasóestet. 3-án délelőtt egy másik rendezvényen ismét Pozsonyban, majd már visszafelé tartva, még aznap délután Érsekújváron, 4-én Rimaszombaton, 5-én Beregszászon, 6-án Ungváron, s végül, 7-én Munkácscon találkoztak az olvasóközönséggel.¹¹ Minden bizonnyal 8-án utaztak vissza Erdélybe. Szintén csak a sajtóhírekből szerezhetünk tudomást arról, hogy Tamási az érsekújvári találkozó után Budapestre utazott éppen esedékes könyvkiadási ügyeit intézni, így ő nem volt jelen a rimaszombati és a beregszászi programokon, csak utána csatlakozott ismét a társaihoz.¹²

A felolvasóestek szinte mindenhol azonos koreográfia szerint zajlottak, amit a két magyar nyelvű országos napilap, a kormánypárti *Magyar Újság* és a magyar ellenzéki pártszövetség orgánuma, a *Prágai Magyar Hírlap*, illetőleg a helyi sajtó tudósításait végigolvasva konstatálhatunk. A vendégeket mindig valamelyik helyi társadalmi vezető üdvözölte, amire reagálva Kacsó vagy Tamási köszöntötte a hallgatóságot. Tamási, Molter, Szentimrei és Ligeti a műveikből olvastak fel részleteket, s

11 Az erdélyi írók Szlovenszón. *Magyar Újság*, 1937. nov. 28. 12.

12 Az erdélyi írók rimaszombati és beregszászi estjei. *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. dec. 8., 8.

legalább egy alkalommal az este folyamán Ferenczy Zsuzsi is fellépett, klasszikus darabokat, népdalfeldolgozásokat, balladarészleteket énekelt, többnyire zongorakísérettel. Egyedül Kacsó Sándor volt az, aki a mindig zsúfolásig megtelt termekben, a nagy létszámú publikum előtt társadalompolitikai kérdésekről, az erdélyiség eszméjéről, annak történelmi megtestesüléséről, illetve az erdélyi magyarság szellemi egységéről, netalán politikai konszenzusának szükségességéről és jövőbeni perspektíváiról beszélt. A legtöbb esetben az ő eszme-futtatása vezette fel a társai által tartott felolvasásokat. Az estek után az íródelegáció tagjait szűkebb körű vacsorákon látták vendégül a szervezők.

Tamási egyik megjegyzéséből arra tudunk következtetni, mintha a túlságosan ünnepélyes külsőségek kicsit feszélyezték is volna az írókat, s az esteket követő, fesztelenebb körülmények között zajló vacsorákon jobban fel tudtak oldódni.¹³ Kacsó is sejtetni engedte, hogy a neuralgikus nemzeti, politikai és társadalmi problémákra vonatkozó, vagy alkotói, esztétikai kérdéseket taglaló, igazán nyílt és termékeny eszmecserék vagy viták inkább szűkebb körben, a terített asztalnál alakultak ki.¹⁴ Az ezeken elhangzott nézőpontokat, az ilyen és ehhez hasonló zártkörű események jellegéből fakadóan nem ismerjük. Kivételez alól talán az érsekújvári előadást követő vacsora, amelyről kissé részletesebben beszámolt az *Érsekújvár és Vidéke* című helyi lap, annak köszönhetően, hogy valamelyik munkatársa jelen volt azon. Eszerint a vásárhelyi találkozó apropóján a beszélgetés középpontjába került az, hogy megteremthető-e a Felvidéken is az írók egységfrontja, úgy, mint Erdélyben. Molter állítólag nyers őszinteséggel beszélt arról, hogy a felvidéki magyar irodalom fejlődését nagyban gátolja a dilettantizmus elterjedése és a túlzott rétegződés, amit – úgy tűnik – mások részben vitattak. Tamási sokat sejtetően hallgatott, figyelte a kibontakozó élénk vitát, végül, mivel megszólították, kis hatásszünetet tartva a következőket mondta: „*Úgy látszik, én mégsem vagyok politikus természet... Mert ha politikus természet lennék, már négy-szer-öt-ször felugrottam volna a helyemről, s beleszóltam volna magam is a vitába. De én csak hallgattam, s szívtam szivaromat... Most is csak azért szólok meg, mert kíváncsi vagyok, hogy mit fogok mondani...*”¹⁵

13 Az erdélyi írók estje. *Érsekújvár és Vidéke*, 1937. dec. 12., 2.

14 Kacsó Sándor: i. m. 73–74.

15 Az erdélyi írók estje. *Érsekújvár és Vidéke*, 1937. dec. 12., 2.

Mint láttuk, az erdélyi írókat mindenhol rendkívül ünnepélyes külsőségek között fogadták, ismereteink szerint az egyetlen kisebbfajta incidensre december 3-án délelőtt került sor, amikor az írók még Pozsonyban tartózkodtak, és magyar főiskolásokkal, illetőleg azok egyik szervezetének, az *Eötvös Körnek*,¹⁶ továbbá a *Magyar Demokrata Írókör* és a *Magyar Akadémikusok Körének* (MAK)¹⁷ a tagjaival találkoztak. Kizárólag az általunk fellelt diplomáciai jelentés tanúskodik arról, hogy a MAK egyik képviselője kifogásolta, hogy Tamási elsősorban emberként definiálta magát és nem magyarként vagy nemzeti érzelmű gondolkodóként. Igaz, a dokumentumból leszűrhető az is, hogy az író ezt minden bizonnyal a saját politikai nézeteit vagy az erdélyi írók által képviselt irodalmi irányzat politikai affinitásait firtató megnyilatkozásra reagálva mondta.¹⁸ Az pedig már csak az egyik sajtótudósításból hámozható ki, hogy minden bizonnyal éppen Zombory György, a MAK elnöke volt az, aki eredetileg az erdélyi írók politikai elveit önkényesen próbálta meghatározni, s baloldali írókként üdvözölte őket. Tamási erre válaszul szögezte le, hogy ők elsősorban íróként jöttek a Felvidékre, így az esetükben nincs helye a „jobboldali” vagy „baloldali” besorolásnak.¹⁹

AZ ELŐADÓ KÖRÚT – A KÜLDÖTTSÉG SZEMÉLYI ÖSSZETÉTELE

Mivel az általunk fellelt diplomáciai irat, mint még látni fogjuk, egyértelműen rámutat, sőt, kiemeli azt a tényt, hogy az erdélyi írók felvidéki és kárpátaljai előadó körútjának megszervezésében meghatározó szerepet játszottak a szabadkőműves páholyok, érdemes kissé tüzetesebben megvizsgálunk a szabadkőművesség szerepét a két magyar kisebbség közötti irodalmi kapcsolatok alakításában. Az uta-

16 Az *Eötvös Kör* 1937. március 12-én Pozsonyban alakult, az ott élő és tanuló baloldali és liberális érzelmű magyar egyetemi és főiskolai hallgatókat tömörítő egyesületként. Alapító elnöke Madarász László bölcsészhallgató volt. Az egyesület a kezdetektől elhatárolódott az *Egyesült Magyar Párttól* és a nemzeti irányultságú diákmozgalmaktól, a *Sarló* „progresszív” irányvonalának folytatását tűzte ki célul.

17 A szervezet neve egyes forrásokban *Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Köreként* (CSMAK) vagy *Szövetségeként* (CSMASZ) szerepel.

18 Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek erdélyi magyar írók felvidéki előadó körútjáról és annak sajtóvisszhangjáról. Pozsony, 1937. dec. 15. Loc. cit.

19 Az erdélyi írók a magyar főiskolások körében. *Magyar Újság*, 1937. dec. 5., 9.

zásra reflektáló különféle publicisztikák nem kis része utalt arra, hogy az erdélyi írócsoport összetétele korántsem reprezentálta az erdélyi magyar irodalmi elit teljes spektrumát.²⁰ Sőt, olyan vélemény is napvilágot látott, mely szerint csak az írókvintett egyik tagja, nevezetesen Tamási tekinthető – a cikk fogalomhasználatát szó szerint idézve – „sztárnak”, a többiek neve legfeljebb az irodalom bennfentesei körében ismert, a szélesebb felvidéki olvasóközönség nagy része körében csak alig, s inkább az erdélyi irodalom másodvonalát képviselik. (A cikk szerzője szó szerint úgy fogalmaz, hogy a négy író az erdélyi irodalom „második garnitúráját” képviseli.)²¹

Tamási maga is elismerte, hogy nem elsősorban az „erdélyi irodalmat” akarták „helybe szállítani”, hanem inkább „azt a szellemi magatartást” próbálták megismertetni, amelyet történelmi vonatkozásánál, illetve a szülőföld és a lakóhely jellegzetességei folytán „erdélyinek” neveznek. A delegáció összeállítása ebből kifolyólag éppúgy volt „öntudatos”, mint „önmagától adódó”.²²

Kacsó ugyanakkor ennél jóval kategorikusabban és kendőzetlenebbül adja tudtul, hogy a küldöttség összeállítása és a résztvevők kiválogatása éppen azért lehetett zökkenőmentes, mert elsődleges feltételként szabták meg, hogy „*az előadóknak szabadkőműveseknek kellett lenniök*”. Ilyen pedig, szerinte, rajta kívül még négy volt könnyen elérhető. Ő ír arról is, hogy „az ötlettel, hogy egy irodalmi estéllyel kellene végigmenni a felvidéki magyarlakta városokon, Janovics Jenő²³ állott elő”, aki hosszú ideig a *Kolozsvári Nemzeti Színház* igazgatójaként és főrendezőjeként vált ismertté, ekkor pedig a városban székelő *Unió szabadkőműves páholy* főmestere is volt. A szervezés részleteit is ő egyeztetve levelezés útján a felvidéki páholyokkal. Noha Kacsó tanúsága szerint Janovics már a delegáció indulása előtt elutazott a Felvidékre, hogy ott a talajt előkészítse a fogadtatásukra és az irodalmi estek megszervezésére,²⁴ minden bizonnyal végig a háttérben maradt, mert csak

20 L. pl.: Scherer Lajos: Erdélyi írók nálunk. *Losonci Hírlap*, 1937. nov. 21., 2.; Az erdélyi írók székely csoportjának bemutatkozása. *Kassai Újság*, 1937. nov. 26., 7.; Györy Dezső: Erdély írói felé. *Magyar Újság*, 1937. nov. 26., 1.; Sándor László: i. m. 55.

21 Az erdélyi írók estje. *Érsekújvár és Vidéke*, 1937. dec. 12., 2.

22 Tamási Áron: Tíz nap Szlovénzkón. I. m. 53.

23 Janovics Jenő (1872–1945) színész, rendező, színigazgató, forgatókönyvíró. 1905-től 1932-ig a *Kolozsvári Nemzeti Színház* igazgatója és főrendezője, 1936-tól 1939-ig a *Szegedi Szabadtéri Játékok* művészeti vezetője.

24 Kacsó Sándor: i. m. 62–63.

egyetlen adattal rendelkezünk arra vonatkozólag, hogy nyilvánosan is szerepet vállalt, mégpedig a kassai est megnyitóján.²⁵ Nem mellékes, hogy ezen az esten a szervezők részéről Szepessi Miksa, a szintén szabadkőműves háttérű *Kassai Társaskör* titkára köszöntötte a vendégeket.²⁶

A szabadkőműves páholyok szerepe nem lehet meglepő, hiszen a két világháború közötti korszakban a legtöbb felvidéki és erdélyi szabadkőműves a kisebbségek soraiból került ki. A magyar értelmiségiek többsége azért csatlakozott valamely szabadkőműves páholyhoz, mert úgy vélte, hogy azok megfelelő szervezeti keretet biztosíthatnak az adott magyar kisebbségi közösség belső nemzeti kohéziójának megőrzése és erősítése érdekében kifejtett tevékenységükhöz. A határon túli magyar páholyok így valóban jelentős szerepet vállalhattak a magyar kultúra fenntartásában. Beszédes például, hogy az előbbieken említett Szepessi Miksa nemcsak a felvidéki magyar ellenzéki pártszövetség orgánumának, a *Prágai Magyar Hírlapnak* volt a leghosszabb ideig regnáló főszerkesztője, hanem a magyar pártok vezérlőbizottságának is tagja lett.²⁷

Szükséges egyúttal aláhúznunk, hogy Kacsó fentebb hivatkozott, meglehetősen kategorikus kijelentését is kissé árnyalnunk kell, ugyanis amellet, hogy a páholytagság önmagában véve teljes elkötelezettséget feltételezett, az ott kifejtett egyéni aktivitás az idők során nyilván változhatott. Tamási például azt állította egy később megjelent nyílt levelében, hogy ő már 1935-ben – tehát jóval a felvidéki útjuk ideje előtt – szakított a szabadkőművességgel. Akként fogalmazott, hogy „magában leszámolt ezzel a kerettel”, mivel úgy érezte, hogy a mozgalom alkalmatlan volt a társadalmi eszméi szolgálatára. Egyrészt az Unió munkája nem válaszolt a magyarság előtt álló súlyos nemzeti kihívásokra, másrészt az annak keretében folyó karitatív munka önmagában nem volt képes megváltoztatni a társadalmi igazságtalanságokat sem.²⁸ Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy a Vita

25 Zsúfolt ház előtt óriási sikerrel szerepeltek az erdélyi írók Kassán. *Magyar Újság*, 1937. nov. 30., 4.

26 Kacsó Sándor: i. m. 67.

27 Filep Tamás Gusztáv: Maléter István és a balítéletek. In Filep Tamás Gusztáv: *A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Budapest, 2003, Ister Kiadó, 57–58.

28 Tamási Áron: Vallomás. Nyílt levél szabadkőműves dologban. In Tamási Áron: *Virrasztás*. Budapest, 1943, Révai Kiadó, 429–431.

Sándorhoz címzett nyílt levele 1942. április 23-án – tehát jóval a második bécsi döntés után – látott napvilágot az *Ellenzék* című napilapban, akkoriban, amikor országos kampány indult a szabadkőműves mozgalommal szemben. Tamási nyilván a saját korábbi szerepét, illetve az erdélyi szabadkőművesség jellegét is igyekezett utólag, egészen eltérő politikai feltételrendszer és nemzetpolitikai viszonyok között igazolni.

A MAGYAR DIPLOMÁCIA INTERPRETÁCIÓJA

Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul a hivatkozott jelentésében kizárólag a Kassán és Pozsonyban szervezett közönségtalálkozókat ismertette részletesebben, s az előadó körút szervezésében, lebonyolításában, illetve annak recepciójában elsősorban a baloldaliak, a népiek, a liberális aktivisták és a szabadkőművesek szerepét domborította ki. Azt írta, hogy a felvidéki konzervatív-keresztény irányultságú társadalmi egyesületek, mint például a *Toldy Kör*²⁹ és a *Kazinczy Kör*³⁰ évek óta nem tudták kijárni a hatóságoknál, hogy hasonló közönségtalálkozókat szervezhessenek, jóllehet magyar törvényhozók is interveniáltak ennek érdekében. A felvidéki szabadkőműves páholyok magyar tagjai azonban sikerrel vállalkoztak az előadói estek megszervezésére és a hatósági engedély kieszközlésére. Sőt, a diplomáciai irat szerint az akciót a legnagyobb titokban készítették elő, és azt hosszadalmas egyeztetések előzték meg a hatóságokkal, különösen ami az előadók kiválasztását illette. Állítólag csakis olyan személyek jöhettek szóba, akikkel szemben politikai szempontból nem lehetett kifogást emelni, erre nézve a páholyok garanciát vállaltak. Az engedélyt a korábban már szintén említett *Kassai Társaskör*,³¹ vagy a köznyelvben használta-

29 1874-ben alakult konzervatív-keresztény szemléletű pozsonyi kulturális egyesület. Az impériumváltás után, 1921-ben újjáalakult, ekkor vált a nyugat-felvidéki magyarság szellemi életének központjává. Tevékenysége kulturális programok (előadások, műsorok, színházi estek stb.) szervezésére terjedt ki. Elnöke 1925–1939 között Jankovics Marcell (1874–1949) költő, író, publicista, jogász volt.

30 1898-ban alakult kulturális, irodalmi egyesület, amely az impériumváltás után, 1923-ban alakult újjá. Székhelye Kassa volt, de országos hatáskörrel működött. Irodalmi, tudományos és képzőművészeti szakosztályokkal rendelkezett, kiemelkedő eredményeket ért el a könyvkiadás terén, a keretén belül létrehozott *Kazinczy Könyvbarát Társaság* révén. Jelentős szerepet vállalt megemlékezések, évfordulós emlékünnepek, pl. az 1935-ös Rákóczi-ünnepségek stb. szervezésében.

31 A *Kassai Társaskör* 1893-ban alakult és komoly kulturális és közéleti tevékenységet fejtett ki a városban: 4500 kötetes könyvtárral rendelkezett, hangversenyeket és bálakat rendezett. 1938-as adatok szerint már közel 350 tagot számlált.

tos, ismertebb nevén a *Zsidó Kaszinó* kapta meg, amely az engedély birtokában hozzáláthatott az egyes városokban az előadások megszervezéséhez.³²

Ha a *Dísz tér*³³ korabeli döntéshozói végigolvasták a pozsonyi magyar konzul jelentését, akkor az abból kikristályosodó összkép számukra inkább negatív lehetett, mint pozitív. Abból ugyanis egyértelműen azt a konzekvenciát vonhatták le, hogy az erdélyi írók felvidéki látogatása inkább a csehszlovákiai magyar baloldali és liberális aktivista csoportok, netán a kommunisták számára jelenthetett újabb muníciót a politikai küzdőtéren, s az új politikai generáció színrelépésének szükségességét hangoztató erdélyi magyar véleményformálókkal lezajlott találkozók kedvező társadalompolitikai hozadékát leginkább ők főlőzhetik le. A magyar konzul rögzíti azt is, hogy az sem lehetett véletlen, hogy az íróküldöttség Pozsonyba érkezésekor „majdnem kizárólag” baloldali és aktivista mentalitású írók vették őket körül, ami Petravich megítélése szerint csak a helyi nemzeti érzésű magyarság állandóan tapasztalható közönyössége miatt történhetett meg. Bár ennek az indolenciának némiképp ellentmond, hogy a december 2-i, első pozsonyi estét a szabadkőműves befolyás alatt álló *Uránia Tudományos Egyesület*³⁴ és a felvidéki magyarság nemzeti öntudatának emelésén munkálkodó *Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület*³⁵ közösen szervezte,

32 Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek erdélyi magyar írók felvidéki előadó körútjáról és annak sajtóvisszhangjáról. Pozsony, 1937. dec. 15. Loc. cit.

33 A Külügyminisztérium épülete a két világháború között a budavári Dísz tér 1–2. sz. alatt volt, ezért a korabeli magyar diplomáciát szokás metaforikusan „Dísz térnek” nevezni.

34 Az 1910-es években alakult, liberális szellemiségű pozsonyi magyar tudományos, ismeretterjesztő egyesület. Az impériumváltás után, 1924-ben alakult újjá. Szorosan kapcsolódott a pozsonyi szabadkőműves páholyokhoz, vezetőinek nagy része, így Dach János, Jankó Zoltán, Limbacher Rezső e páholyok tagja volt. Jó kapcsolatokat ápolott a Sarló mozgalommal, és támogatta annak pozsonyi működését. Tevékenysége alapvetően filozófiai, irodalmi, művészeti és természettudományi előadások szervezésére terjedt ki.

35 A *Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület* 1925-ben Komáromban alakult, országos magyar kulturális és közművelődési szervezetként, amelyet a csehszlovák hatóságok ellenállása miatt csak 1928-ban tudtak bejegyezni. Székhelye Komárom volt, első országos elnöke Jankovics Marcell, majd 1936-tól Schubert Tódor. Az 1936–1938 közötti időszakra tehető a virágkora, 1938-ban 150 helységben működött alapszervezete. Sajtóorgánuma 1934-től 1944-ig a *Magyar Vasárnap* c. havilap volt. Tevékenységével a magyar népi és magaskultúra terjesztése révén a felvidéki magyarság nemzeti öntudatának erősítését kívánta elérni, elsősorban helyi szinten szervezett színelőadásokat, felolvasóesteket, kulturális megemlékezéseket, szabadtéri játékokat.

amellyel kapcsolatban a magyar diplomata is elismeri, hogy az szerencsés megoldásnak bizonyult és jó hatást váltott ki.

A jelentés végén a pozsonyi konzul bővebben kitér a *Masaryk Akadémia* által szervezett 1937 őszi szellemtörténeti előadás-sorozatra. A teljes nevén *Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság* 1931-ben alakult tudományos és művészeti intézmény volt, amelyet Tomáš Carrigue Masaryk elnök hozott létre 1 millió koronás saját adományából. Tudományos, irodalmi és művészeti szakosztálya működött, tagságának nagy része aktivista szellemiségű volt. Jelentősebbnek mondható az irodalmi és művészeti tevékenysége, képzőművészeti kiállításokat szervezett, írókat, művészeket támogatott anyagiilag. Elnöke 1931–1936 között Orbán Gábor, majd 1936–1938 között Balogh Elemér volt, lapjai pedig a *Magyar Figyelő* és a *Fórum*. Egyfajta felvidéki magyar tudományos akadémia szerepét kívánta betölteni, ennek azonban nem tudott eleget tenni, mivel a tudományos szakosztályának működése elmaradt a várakozásoktól. A *Masaryk Akadémia* az előadás-sorozat befejeztével önálló programban foglalta össze a felvidéki magyar szellemi élet bölcséleti alapjait, amelynek sarokpontjait az emberi humánus, a krisztusi szeretet, a nevelő munka és az ifjúság energiáinak felszabadítása adták. Petravich szerint ennek a programnak az ideológiai alapja sokban egyezik az erdélyi írók által hangoztatott eszmeiséggel s a szabadkőművesség által hirdetett elvekkel. Ezt azért is tartja figyelemreméltónak, mert az erdélyi írók körútját a szabadkőműves páholyok készítették elő, amelyek a *Masaryk Akadémia* tevékenységére is befolyást gyakorolnak. A konzul által lefektetett gondolatmenet és a végén összegzett tanulság tehát azt sugallta, hogy végső soron a csehszlovák kormány is inkább abban volt érdekelt, hogy az erdélyi írók meghívására és előadói körútjának megszervezésére a szabadkőműves páholyok és az aktivista szervezetek, mint például a *Masaryk Akadémia* révén kerüljön sor, hiszen ezt a nagyszabású eseményt így sokkal inkább felhasználhatták a csehszlovákiai magyarság politikai töredezettségének fenntartására, mintsem kohéziójának erősítésére.

A „FELVIDÉKI VÁSÁRHELY” PERSPEKTÍVÁI

Véleményünk szerint az erdélyi írók felvidéki útjával kapcsolatos alapvető dilemmájává valóban a csehszlovákiai magyar „egységgondo-

lat” megvalósításának mikéntje vált, amit a magyar diplomáciai jelentés hangvétele és konklúziói is eklatánsan tükröznek. Petravich és Kacsó állításával ellentétben azonban úgy ítéljük meg, hogy az erdélyi írók meghívását a Felvidékre nem lehet kizárólagosan a szabadkőműves páholytagságuknak tulajdonítani, illetve erre a tényezőre visszavezetni. Az erdélyi kiválogatásukkor ez a szempont lehetett a vezérmotívum, de a felvidéki szervezők elsődlegesen inkább olyan gondolkodókat vártak, akik a marosvásárhelyi találkozón manifesztált nemzeti-társadalmi egységtörekvés képviselői voltak. Tamási és Kacsó meghívása kiválóan beleillett ebbe az elképzelésbe, hiszen ők a vásárhelyi találkozó kezdeményezőiként és vezérszónokaiként a személyükben a legfőbb megjelenítői és hordozói voltak ennek az egység gondolatnak. Szentimrei Jenő szerint a delegációt szándékosan állították össze úgy, hogy a „székely mag” köré csoportosították az urbánusabb erdélyi írókat.³⁶ A korabeli tudósításokból kihámozható, hogy az írók fogadtatását is ez a fajta társadalmi egység szimbolizálta, a közönség soraiban a legkülönfélébb társadalmi állású személyek voltak felfedezhetők, s a pódiumon is különböző hivatású társadalmi vezetők köszöntötték a vendégeket. Így például Kassán az ellenzéki magyar pártok egyik vezető politikusa, a már említett szabadkőműves Szepessi Miksa,³⁷ Losoncon Kövy Árpád református lelkész,³⁸ Pozsonyban Jankovics Marcell, a nemzeti konzervatív szellemiségű *Toldy Kör* elnöke és Lederer Ferenc, a liberális és baloldali beállítottságú *Eötvös Kör* nevében nyitotta meg az estet.³⁹ Léván Schubert Tódor,⁴⁰ Érsekújváron Krammer Jenő,⁴¹ a járási magyar közművelődési társulatok vezetői, míg Ungváron Székely József, a *Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultúregyesület* elnöke mondott köszöntőt. Ez utóbbi alkalomra megjelent Szvoboda Ferenc katolikus apostoli kormányzó, Margócsy Aladár evangélikus főesperes és Egry Ferenc volt parlamenti szenátor.⁴² Már

36 Erdélyi írói üdvözlék a szlovenszkoí magyarságot. Szentimrei Jenő: Köszönet és köszöntő. *Magyar Újság*, 1937. nov. 30., 6.

37 L.: Zsúfolt ház előtt óriási sikerrel szerepeltek az erdélyi írók Kassán. *Magyar Újság*, 1937. nov. 30., 4.

38 L.: Erdélyi írók Losoncon. *Losonci Hírlap*, 1937. dec. 5., 2.

39 L.: Erdély Pozsonyban. Az erdélyi lélek követei a haladás és a humánium kisebbségi magyar küldetéséről. *Magyar Újság*, 1937. dec. 4., 6.

40 Erdélyi írók estje. *Lévai Újság*, 1937. dec. 8., 3.

41 Az erdélyi írók Érsekújvárott. *Magyar Újság*, 1937. dec. 7., 6.

42 Az erdélyi magyar írók irodalmi estje Ungváron. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1937. dec. 10., 3.

önmagában véve ez a reprezentatív, egyházi vezetőkkel és lelkészekkel tarkított lista is azt bizonyítja, hogy Petravich azon állítása, mely szerint a felvidéki magyarság nemzeti keresztény érzelmű társadalmi rétegei közönyösek voltak az erdélyi írók útja iránt,⁴³ nem volt teljes összhangban a valósággal.

Az ugyanakkor valóban feltűnő, hogy – jelen ismereteink szerint – a vásárhelyi találkozó két fentebb említett emblematikus alakja, Tamási és Kacsó nem adott interjút az ellenzéki magyar pártszövetség polgári-keresztényszocialista irányultságú orgánumának, a *Prágai Magyar Hírlapnak*. A lap november 30-i számában mindössze annyit vetítettek előre, hogy az írókkal majd később, az egyébként a lap munkatársa, Szvatkó Pál által szerkesztett *Új Szellem* című kultúrpolitikai szemle fog egy beszélgetést közölni.⁴⁴ Ugyanakkor ez utóbbiban sem bukkanunk Tamásival és Kacsóval készített interjúra, mindössze egy jóval későbbi szerkesztőségi vezércikkre, amely csak általánosságban, retrospektív jelleggel reflektált az írók felvidéki látogatására.⁴⁵

A sajtóbeszámolók alapján és Petravich jelentésének sorai között olvasva arra lehet következtetni, hogy az erdélyi írók körútja, az általuk hangoztatott eszmeiség, amely különösen a Kacsó és Tamási által adott interjúkban, személyes beszélgetéseikben, illetve előbbi nyilvános szerepléseiben artikulálódott, valamelyest mobilizálta a felvidéki magyar társadalmat. A két erdélyi író mindvégig amellet érvelt, hogy szükség lenne a politikai és társadalmi nézeteit tekintve rendkívül tagolt felvidéki magyarság nemzeti talajú társadalmi összefogására. A politikai, társadalmi, etnikai, egzisztenciális vagy felekezeti önérdékek félresöpprésének lehetőségére az erdélyi példát hozták fel tanulságnul, azt a szimbolikus aktust, amikor a vásárhelyi találkozón a katolikus lelkészek és munkásifjak „kezet fogtak” egymással a tőke elleni harcban és a nemzeti érdekek képviselőitére.⁴⁶

43 L. erre az 1. sz. lábjegyzetet.

44 Az erdélyi magyar írók forró siker jegyében kezdték meg Kassán szlovenszkói körútjukat. Tamási Áron a szlovenszkói magyarság közép-európai feladatáról. *Prágai Magyar Hírlap*, 1937. nov. 30., 7.

45 Az erdélyi írók. *Új Szellem*, 1938. febr. 1., 2. Az *Új Szellemre* l. még: Thomas von Ahn: „Új szellem Szlovenszón”. Betekintések Szvatkó Pál csehszlovákiai magyar „kultúrpolitikai szemléjé”-be (1937–1938). *Pro Minoritate*, 2009. 4. sz., 55–80.

46 L. erre a már említett interjúkat: Az erdélyi példa. A Vásárhelyi Találkozó mint a nemzeti demokrácia és a Duna-völgyi gondolat hordozója Erdélyben. Beszélgetés Tamási Áronnal és Kacsó Sándorral. *Magyar Újság*, 1937. dec. 8., 6.; Mi a titka a Marosvásárhelyi Találkozón létrejött egységnek? „Azt keressétek, ami összeköt!”

A csehszlovákiai magyarság szempontjából kérdésként vetődhetett fel, hogy az egységbe szerveződés mely politikai erő vagy társadalmi mozgalom égisze alatt valósuljon meg. Erre a védőernyő szerepre megítélésünk szerint leginkább a nemzeti keresztény magyar ellenzéki pártszövetség vagy az ifjúság jelentékeny részét tömörítő liberális-baloldali aktivisták vállalkozhattak, de mint ahogy a pozsonyi magyar konzul jelentéséből kitűnik, a *Csehszlovák Kommunista Párt*, amelynek az egyik legfontosabb tömegbázisa éppen a magyarok által lakott dél-felvidéki régióban koncentrálódott, ugyancsak lépéseket tett egy, a vásárhelyi találkozóhoz hasonló demonstratív társadalmi nagygyűlés megszervezésére, amelynek helyszínéül Lévát jelölték ki.⁴⁷

Egy dolgot azonban ne felejtsünk el. Tamási és Kacsó mindvégig azt hangoztatták, hogy a kisebbségi magyarság különböző társadalmi státuszú, érdekeltségű és irányzatú csoportjai közötti kiegyezés a nemzeti azonosságtudat talaján képzelhető el, s noha ők maguk nem egyszer kritikával illették a romániai magyarság egységsszervezetének, az *Országos Magyar Pártnak* az irányvonalát, a Felvidéken semmi olyasmit nem nyilatkoztak, amelyet a szervezet pártpolitikai hegemon szerepének megkérdőjelezéseként lehetett volna értelmezni.⁴⁸ (A december 3-i pozsonyi összejövetelen például Kacsó bírálta az OMP felső vezetését, sőt, egyértelműen arra célzott, hogy generációváltásra lenne szükség a párt irányításában, s mivel az ifjúság képviselői már ott vannak a pártlistákon, annak ideje előbb-utóbb úgyis eljön, át fogják venni a személyi vezetést a pártban.⁴⁹) A nemzetiségi-társadalmi egység eszméje mellett azt a hitet is próbálták erősíteni a felvidéki vendéglátóikban, hogy az eltérő érdekek összehangolásában teret kell engedni a szellemi

Tamási Áron és Kacsó Sándor nyilatkoznak a „Magyar Nap”-nak. *Magyar Nap*, 1937. dec. 5., 5.; Ezenkívül még egy interjú ismert Tamásival, amelyben az író „valóságos jégtörésnek” nevezte a felvidéki és kárpátaljai turnéjukat, amelynek szerinte nem csak irodalmi vagy szellemi téren, hanem társadalmi tekintetben is szép hatása van. L.: Az erdélyi írók üdvözlik a pozsonyi magyarságot. Tamási Áron nyilatkozata a Magyar Újságnak. *Magyar Újság*, 1937. dec. 2., 4.

47 Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek erdélyi magyar írók felvidéki előadó körútjáról és annak sajtóvisszhangjáról. Pozsony, 1937. dec. 15. Loc. cit.

48 Erre ld.: Erdély Pozsonyban. Az erdélyi lélek követői a haladás és a humánus kisebbségi magyar küldetéséről. *Magyar Újság*, 1937. dec. 4. 6.; Az erdélyi írók magyar főiskolások körében. *Magyar Újság*, 1937. dec. 5. 9.

49 Petravich Gyula pozsonyi magyar konzul jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek erdélyi magyar írók felvidéki előadó körútjáról és annak sajtóvisszhangjáról. Pozsony, 1937. dec. 15. Loc. cit.

vezetőknek és az írotársadalomnak, amely úgy az emberi humánus, mint a nemzeti tradíciók leghitelesebb letéteményese.

Végezetül nem kívánjuk elhallgatni, hogy a korabeli sajtótudósításokat olvasva olyan benyomásunk keletkezett, mintha mind az erdélyi írók, mind a felvidéki vendéglátók akkor vagy utólag kissé szkeptikusan viszonyultak volna a felvidéki magyarság – akárcsak a vásárhelyi találkozó szellemiségéhez hasonló – deklaratív társadalmi konszenzusának megvalósításához. A felvidéki gondolkodók az erdélyi írók megjelenése okán érzett eufória közepette is kiemelték, hogy az úgynevezett „erdélyi szellemiség” egy több évszázados önálló társadalomfejlődés eredménye, Erdély történelmileg kialakult földrajzi, politikai és társadalmi különállásának, illetve etnikai sokszínűségének a lenyomata. A XVI–XVII. században az Erdélyi Fejedelemség volt a magyar államiság letéteményese, az ott élő, s az államiság szinte minden attribútumát birtokló magyarság pedig az önálló államiság tudatának őrzője. Sokan erre, vagyis a szellemi vérkeringést nagyban elősegítő önálló intézményrendszer évszázados tradícióira vezették vissza az erdélyi magyar irodalom gazdagságát és a felvidékihez képest jóval magas színvonalát is, illetve azt, hogy az impériumváltás után a kisebbségbe szorult magyar közösségek közül elsőként alkalmazkodott az új viszonyokhoz, és elsőként szervezte meg magát. Ezt eklatánsan érzékelteti, hogy az érsekújvári vacsoráról tudósító ominózus cikk ismeretlen szerzője is úgy vélte, hogy még az erdélyi írotársadalom „második garnitúrája” is magasabb színvonalat képvisel, mint a felvidéki írók „első garnitúrája”.⁵⁰ Kitapinthatók az ebből fakadó félelmek és dilemmák: a felvidéki szellemi élet képviselői úgy vélték, hogy a felvidéki magyarság a kisebbségi létének kevesebb, mint két évtizede alatt nem tudott még szert tenni az önálló társadalomszervezés olyan mértékű tapasztalatára, amellyel az erdélyiek a történelmi okokból kifolyólag rendelkeztek.⁵¹ Noha természetesen Erdély történelmi és etnikai sajátosságaira az onnan származó írók is nagy hangsúlyt fektettek, a felvidéki magyarság perspektívaival kapcsolatban sokkal inkább az akkor aktuális politikai konstellációból kiindulva adtak hangot a kételyeiknek. Mind Tamási, mind Kacsó, mind Molter

50 Az erdélyi írók estje. *Érsekújvár és Vidéke*, 1937. dec. 12., 2.

51 Minderre l. pl. Scherer Lajos: i. m.; Győry Dezső: i. m.; Erdélyi és szlovenszkói lelkeség. *Lévai Újság*, 1937. dec. 15., 1.

megnyilatkozásaiból kitűnik, hogy szerintük a Magyarországtól Romániához csatolt területen a magyar kisebbség társadalmi egysége felvezető folyamatok felerősödéséhez, sőt, annak politikai kényszerközösséggé kovácsolódásához nagymértékben hozzájárult az impériumváltás óta rá nehezedő és nem szűnő állami represszív nyomás, s az ezt fenntartó autoriter politikai-társadalmi berendezkedés. Ezzel szemben a demokratikus Csehszlovákia Romániához képest sokkal szabadabb levegője a társadalmi és politikai szecesszió irányába lökte a felvidéki magyarságot.⁵² Tamási a csehszlovák demokratikus kereteket, és az abban kibontakozó, a magyarság érdekeit a hatalmi alkufolyamatokban is képviselni szándékozó aktivista irányzatot egyenesen veszélyesnek tartotta a magyarság nemzeti jövőképe szempontjából.⁵³

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

K 63 = Külügyminisztérium Politikai Osztályának általános iratai

MAK = Magyar Akadémikusok Köre

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Loc. cit. = Loco citato (idézett hely)

cs. = csomó

t. = tétel

52 Molter Károly: i. m.; Kacsó Sándor: i. m. 72–74.

53 Kacsó Sándor: i. m. 75.

Botár István

TELEPÜLÉS, TEMPLOM, TEMETŐ

– *Vita a Csíki-medence 12. századi hovatarozásáról* –

A *Székelyföld* folyóirat tavalyi, 2016. évi számaiban három alkalommal is találkozhatott az Olvasó a Csíki-medence Árpád-kori történetét tárgyaló, egymással vitázó írásokkal Gáll Erwin, illetve jelen szerző tollából. Aki tájékozottabb e szakterületen, az további írásokkal is összefuthatott.¹

A Csíki-medence középkori régészeti kutatása a 2000-es évek elejéig meglehetősen visszafogottan alakult. Ebben a kommunizmus ideje alatt uralkodó ideológiai nyomás és a szakemberhiány mellett az is közrejátszott, hogy, tetszik, nem tetszik, Csík a középkori Magyar Királyság eldugott határvidékén feküdt, és ma Románia közepén is periférikus vidéknek számít. A történeti, földrajzi és gazdasági háttér miatt vidékünkön nem alakultak ki nagy központok, az igazán fontos kereskedelmi útvonalak is elkerülték a medencét. Mai helyzetében szintén távol esik a fontosabb kutatási központoktól, intézményektől, ezért ide csak elvétve jártak és járnak „nagyvadra vadászó” kutatók, hiszen itt csak hosszas munkával lehet valamiféle eredményt felmutatni.

Ennek ellenére, az elődök munkásságát, eredményeit felhasználva, de alapvetően az utóbbi másfél évtized régészeti kutatásainak köszönhetően ma már nagyságrendekkel többet tudunk a Csíki-medence 11–16. századi történetéről. A területre és a korszakra vonatkozó tudásunk lényegesen megnőtt, hiszen a forrásokban csupán a 14. századtól, és akkortól is csak szórványosan említett medencének az új ásatások nyomán ma már meglehetősen hitelesen körvonalazható a középkori településtörténete, ideértve a legkorábbi középkori települési

1 Gáll Erwin: A 12. századi magyar királyság és a Csíki-medence. In *Székelyföld*, XX. évf. (2016), 4. szám. 126–134.; Botár István: Fejetlen lovas a Limes Fenyédiensis mentén. In *Székelyföld*, XX. évf. (2016), 7. szám. 102–112. Gáll Erwin: A 12. századi magyar királyság és a Csíki-medence. (II. rész) In *Székelyföld*, XX. évf. (2016), 4. szám. 73–94., ill. ennek a cikknek kissé kibővített változata Gáll Erwin – Nyárádi Zsolt: 'Drang Nach Osten': Terjeszkedés kelet felé. A 12. századi Magyar Királyság és a Csíki-medence kérdése. In *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. 2016. 717–736. Jelen írással a magam részéről ezt a párbeszédet lezártam tekintem.

nyomokat, az egyházi berendezkedés kezdeteit és fejlődését, a falu- és templomhálózat kialakulását, a várak és udvarházak kérdését vagy a történeti környezet alakulását. A különbségeket, a fejlődést jól jellemzi, hogy míg az ezredfordulón a szórványértékű, dokumentálatlan terepbejárásokból származó leletanyag mellett csupán egyetlen településásatás ('50. évekből...) és egyetlen templomásatás eredményeit lehetett felhasználni, azóta már tucatnyi templomban és kápolnában folytak kutatások, és többfelé zajlottak olyan kisebb-nagyobb leletmentések, megelőző feltárások, amelyek nyomán telepjelenségek sora került napvilágra.

Az előkerült leletanyag, történelemmé gyúrható adatmennyiség már elérte azon kutatók ingerküszöbét is, akik érdektelennek tartották, és nem, vagy csak felületesen foglalkoztak a Csíki-medence középkori régészetiével, történetével.

Ennek az újabb keletű érdeklődésnek a jelei Gáll Erwin Csík Árpád-korával kapcsolatos cikkei is, melyekben elég határozottan foglalt elutasító álláspontot jelen sorok szerzőjével szemben abban a kérdésben, hogy betagozódott-e a Csíki-medence a 12. században a Magyar Királyságba, vagy sem (l. a cikk végén összeállított táblázatot is), másként fogalmazva: mikorra keltezhető az itteni középkori település és egyházi szervezet kialakulása. Míg magam telepásatások, számos templom megkutatása, terepbejárások, régészeti leletek és a történeti helynévanyag feldolgozása nyomán másfél évtizede vallom, hogy ezek a történeti események a 12. században már Csíkban is lezajlottak, vagy legalábbis folyamatban voltak, Gáll Erwin több megfontolása miatt sem tartja nézetemet elfogadhatónak, s csak későbbi, 13. századi megtelepedéssel és templomokkal, temetőkkal számol. Markáns véleménye kissé meglepő egy olyan kollégától, aki soha nem ástott Székelyföldön se települést, se templomot (sőt, ismereteim szerint másutt se nagyon vezetett önállóan ásatást). Ezzel egyidőben elég határozottan nyilatkozott arról is, hogy módszereim ósdiak, történelemszemléletem nacionalista, és az aktuális nyugati kánonok szerint meghaladott (lenne).

Gáll Erwin legfontosabb érvei a csíki 12. századi megtelepedés és egyházi szervezet, illetve az ezekhez szorosan kapcsolódó világi szervezet, vármegyei berendezkedés létének cáfolatára a csíksomlyói egyik S-végű hajkarikás sír vitatott időrendje, és általában a korszak kerá-

miájának szerinte tág keltezési lehetőségei. Érvelésének következő fontos eleme az állítólagos kései, 13. századi megtelepedés és világi-egyházi szervezettség bizonyítékaként a korabeli, 12. századi pénzveretek és viseleti elemek hiánya a csiki templom körüli temetők leletanyagából. A bukaresti kolléga kritikai észrevételeit annál is inkább érdemes komolyan venni, mert az utóbbi években a budapesti, székelyföldi ügyek kiemelkedő kutatójaként ismert Benkő Elek is hasonlókat fogalmazott meg, amint erre Gáll Erwin előszeretettel utal.

Mindeközben azt is számon kérte, hogy a csiki középkori anyagi kultúra párhuzamait miért nyugaton, a Magyar Királyság törzsterületén, és miért nem a Keleti-Kárpátokon túli területeken kerestem. Ilyesfajta, történetileg indokolhatatlan megközelítések a rendszerváltás előtt voltak elvártak, amikor az erdélyi leletanyag kapcsolódási pontjait bárhol szabad volt felkutatni és megtalálni, csak éppen a Magyar Királyságban nem. Ennek a szemléletnek napjainkig továbbélő jele, hogy a hazai kollégák elég jelentős része az Árpád-kori cserépbográcsok miatt hajlandó inkább besenyőkkel megtölteni Erdély belterületét, semmint a legkézenfekvőbb megoldást választani. Úgy tűnik, a közismert viccet parafrázálva, hogy továbbra is voltak/vannak világos és sötétkék etnikumok a történelemben, esetünkben az idejekorán eltűnt besenyők, illetve a közelmúltban gyakorlatilag teljesen elvándorolt szászok ülhetnek elől. Az ő tárgyi hagyatékuk régészetileg jól megfogható, míg mások, a magyarok kötelezően beolvasztandók egy közép-kelet-európai masszába. E megközelítés szerint az írott adatok és helynevek használata, összevetése ugyanakkor kerülendő, mert könnyen a vegyes érvelés vádját, vagy valamely -ista (nacional-, etnic-, evolucion-, stb.) jelzót kaphat nyakába az óvatlan kutató.

A magyar világi és egyházi berendezkedés 12. századi csiki jelenlétének legfontosabb ellenérve tehát Gáll Erwin szerint a gömbös fejű hajtúk és a 12. századi pénzveretek itteni teljes hiánya. Igaz, az elmélet megalkotásakor az nem zavarta a kollégát, hogy ezzel a módszerrel (saját térképe alapján is!) Szászföld jelentős része, a Maros középső folyása, illetve a Mezőség se nagyon tartozhatott volna a korabeli Magyar Királysághoz. Ezek a lelettípusok ugyanis ott is hiányoznak... Én sikertelenül próbáltam azzal érvelni, hogy az ilyesféle térképezős, diagrammos megjelenítés látszólag tudományosan hat ugyan, de a különböző területek lényegesen eltérő kutatottsága miatt statisztikai-

lag, történetileg, módszertanilag elhibázott, téves. Arra sem kaptam választ, hogy azok az edény- és díszítéstípusok, amelyek Erdély más területein 11–12. századiak, miért kellene a Csíki-medencében későbbiek, 13–14. századiak legyenek? Az Olt felső folyása mentén ugyanis rendre kerülnek elő ilyen díszítésű edénytöredékek...

Állítólag a kettőnk véleménye közötti alapvető eltérés abban rejlik, hogy „régészeti forrás elsősorban nem történeti események, folyamatok rekonstruálására alkalmas [ez lennék én], hanem társadalmi jelenségek, evolúciók, gazdasági összefonódások, kultúrtranszferek, közösségek közötti kapcsolatok, hatalmi hálózatok lenyomatát nyújthatja [ez lenne G. E.]” Én ugyan azt gondolnám, hogy társadalmi jelenségek, és közösségi, gazdasági kapcsolatok, stb. vizsgálata is maga a történelem, de nem kell nekem mindent érteni. És bevallottan nem értem a következő gondolatmenetet sem. A szerző hosszasan, bőséges lábjegyzetekkel kísérve fejtegeti, hogy a korábban „magyar etnikai elemek” régészeti jeleként tekintett tárgytipusok (csatok, nyílscúcsok, kengyelek) egyike sem csak „magyar”, hanem nagyon széles földrajzi elterjedéssel bíró lelettípusok, így etnikai meghatározásra alkalmatlannak. Az elmélet tárgyi hátterét természetesen nem lehet vitatni. Egyetlen tárgytipus sem köthető kizárólagosan csak egy régióhoz, csak egy néphez, korhoz. Azzal szemben viszont erős fenntartásaim vannak, hogy az anyagi kultúra *összessége* semmiféle történeti és igen, „etnikai” tanulsággal ne bírna. Lehet, hogy Árpád-kori váraink, házaink, viseletünk, edényművességünk, temetkezési rítusaink, anyagi kultúránk számtalan összetevője különböző eredetű, vagy szélesebb elterjedésű, de ebben az összetételben mégiscsak a korabeli Magyar Királyság lakóira jellemző!

Abban se nagyon fogunk egyetérteni, hogy az anyagi kultúra régészetiileg megragadható szeletének mennyiségileg túlnyomó részét kitevő edényművesség mire és miként használható. Gáll Erwin szerint a körömbenyomásos, hullámvonalköteges, rádlis mintával díszített edénytöredékek egy általános közép-kelet-európai civilizációs szint termékei, ugyanakkor hasonló díszítésű töredékek (hullámvonalköteg) a késő népvándorlás kortól kimutathatók, illetve egyes díszítések (rádlis vagy fogaskerekes sorminták) a későbbiekben is előfordulnak. Ez így külön-külön valóban igaz lehet, de ezen díszítések, formák (mint például a bogrács és a bordás nyakú edény) és készítési technikák

együttesen (!) igenis jellemzik a Kárpát-medence Árpád-kori edényművességét. Valóban vannak közös elemek a korábbi és későbbi korok edényművességével, közelebbi-távolabbi régiókkal, de például a késő népvándorlás korban nemigen van fogaskerekes díszítés, sem körömbenyomás, illetve korongolt cserépbogrács, míg a későbbi századokban nem fordul elő kézikorongolt edényeken hullámvonalköteg, fésűs bebökődés vagy fogaskerekes dísz (még az általa idézett kolozsvári együttesben sem, ott ugyanis gyorskorongolt, teljesen más jellegű edényeken fordul elő ilyen dísz). Aki ásott már telepnyomokat, illetve saját kezűleg dolgozott fel, fogott-rajzolt különböző korú leletegyütteseket, annak ez nem újdonság. Szakmai körökben ezért nem merült fel eddig, hogy a régió edényművessége a 8–14. század között keltezhetetlen lenne, és valószínűleg ezt maga Gáll sem gondolta/-ja komolyan.

A következő gondolatmenet szintén nagyon tudományosnak tűnik, de ha az idegen kifejezések mögötti tényeket nézzük, akkor bizony téves és így öncélú is egyben. Az újabban sokat idézett gömbös fejű hajtúk kapcsán határozottan úgy nyilatkozik, hogy ezek székelgyűlési megjelenése nem migrációhoz, hanem az akkulturáció jelenségéhez köthető. Ez, ha helyesen fordítom magyarra, azt akarná jelenteni, hogy a térségünkben a 12. században megjelenő gömbfejes hajtúk nem egy új népesség idevándorlása során kerültek ide, hanem egy korábban már itt élő közösségbe átvétellel idekerülő, idegen, nyugati divat jelei. E kapcsán ismételtelen lebuhtam, mint a „kulturális transzfer mérlegelésének lehetőségét” elutasító, vagy fel nem ismerő kutató. A helyes út, Gáll Erwin szerint az lett volna, ha az utóbbi években felfedezett Árpád-kori lelőhelyeket annak a fényében vizsgáltam volna, hogy „vajon e telepnek nyomait mindenképpen csak a nyugati irányból történő népességi *migráció* vagy éppen az előbb emlegetett *akkulturáció*, *anyagi kultúra elemeinek átvétele*, vagy éppen a *strukturális integráció* számlájára (is) írhatjuk”, nyilván ez utóbbit részesítve előnyben.

A nyakatekert, tudálékoskodó fejtegetésnek azonban éppen csak az alapozása gyengécske. Nincs ugyanis Székelyföldön olyan 10–11. századi, markánsan megfogható régészeti leletanyag, amely alapján fel kellene vetni azt, hogy az itt élő közösségek „akkulturálódnának” a 12. században. Esetenként korábbi keltezését felvető leletek még csak-csak előfordulnak (Csíkban is kerülnek elő meglepően korainak tűnő, 11. századi leletegyüttesek), de ebben az időszakban – ez alatt a 11.

századot értve –, jelen tudásunk szerint szó sincs (mai ismereteink szerint) egy olyan általánosan megfogható települési horizontról, és főként nem temetőkről (!), amely összevethető lenne a 12. századi lelőhelyek sorával. Azaz az edénművességben megfigyelhető díszítések (rádli, körömbenyomás, stb.), lett légyen azok eredete karoling vagy zulukaffer, olyan régészeti, települési horizonthoz tartoznak, amelynek itt nincs előzménye, azaz ide csak az őket alkalmazó fazekasok/népesség megjelenésével kerülhettek. Igen, migrációval! „Kultúrtranszferről” akkor beszélhetnénk, ha lennének, vagy sorban kerülnének elő olyan 10–11. századi telepnyomok és temetők, amelyek edénművességéből ezek a díszítések hiányoznak, azaz, ha igazolni tudnánk, hogy volt egy kiterjedt településhálózat az ezredfordulón, amelynek lakói a következő századokban élénken érdeklődni kezdtek a nyugati fazekasság legújabb trendjei, illetve viseleti divatja iránt. A temetők és templomok kapcsán ugyanez tapasztalható. Mai ismereteink szerint nincs olyan sírhorizont a korabeli székelgyföldi (templom körüli) temetőkben, vagy máshol, amely megelőzné a későbbi „nyugatosodott”, „akkulturálódott” temetkezéseket. Azok a sírok, amelyben a gömbös fejű hajtúk előfordulnak, mindig az adott temető legelső sírjai közé tartoznak. Magyarán hiányzik az a „korábbi” alapnépesség, amely Gáll Erwin víziójában hajlandó lenne a 12. század folyamán átvenni az új nyugati divatot.

Tetszik, nem tetszik, éppen fordítva áll az ügy: jelenlegi adataink alapján igenis migrációhoz, újonnan beköltöző népességhez köthetők a székelgyföldi legkorábbi középkori sírok, temetők, templomok. Ez pedig aligha független a Magyar Királyság itteni, keleti térnyerésétől (Gáll Erwin stílusában: a centrumot domináló hatalmi struktúrák geopolitikai pozícióinak a keleti periféria irányában radiálisan szétszóró demográfiailag is érzékelhető manifesztációjától).

Történeti szempontból összegezve a dolgokat: a Gáll Erwin által idézett angolszász elméleti szakirodalom és a számtalan hangzatos szakkifejezés ellenére úgy tűnik, hogy a gömbös fejű hajtúkkal (is) jellemezhető népesség az, amely első székelgyföldi templomainkat építi és temetkezik köréje. Izgalmas és nyitott kérdés marad, hogy miként értelmezendők az esetleg korábbra, a 11. századra (is ?!) keltezhető, egyelőre nem túl nagyszámú telepnyomok? Hol vannak a hozzájuk köthető temetkezések? Ennek a megválaszolására egyelőre még kevés

adatunk van ugyan, de ha a továbbiakban nem számonkért külföldi kulturantropológiai szakirodalommal, hanem a helyi leletmentésekkel foglalkozunk, talán belátható időn belül lesznek válaszaink.

A következő módszertani bírálat már elevenbe vág. Vitapartnerem szerint ugyanis a migrációs szemlélet alkalmazása a „kisméretű ásatások, illetve terepbejárásokból származó leletanyag esetében módszertanilag azért kérdéses és veszélyes, mert az értelmezés kereteit az ún. *retrospektív* és a *vegyes érvelés* határozza meg, vagyis nagymértékben a történeti adatokat a régészeti anyaggal próbálja alátámasztani és fordítva, a régészeti anyagot a történeti forrásokkal.” Ez így azonban durva csúsztatás, hiszen erről szó sincs. Történeti forrásokkal eleve nem keltezhettem Árpád-kori leleteket Csíkban (különösen nem 12. századiakat), mert első csíki írott forrásunk 14. századi. Nem is igazán értem, hogy a kollégában ez mi alapján merült fel. A helynevek kapcsán szintén nem állhat a vád. Egyetlen régészeti lelőhelyet sem kelteztem a helynév alapján, és egyetlen helynevet sem az adott településen talált régészeti leletek alapján! Mikor azonban a két különböző forráscsoport egymástól független belső keltezése egybevág, akkor természetesen összevethetőnek tartom, ezt hívják interdiszciplináris szemléletnek. Tehát a korai jellegű, egytagú, alanyesetben álló, a 13. század második fele után már nemigen használt, személynévből képzett helynévű településen (pl. Bedecs, Csicsó, Kotormány, Vacsárcsi, Zsögöd, stb.) előkerült Árpád-kori régészeti leletanyagot összetartozónak gondolom a helynevet adó korabeli lakossággal, helyesebben nem zárom ki az összefüggés lehetőségét. Igen valószínű, hogy a korai leletekkel jellemezhető népesség adta a korai jellegű helynevet, és nem utólag, valamikor a 14. században vagy utána kezdték így hívni a falvakat, amikor már senki nem tudta, hogy mit jelentenek ezek a nevek...

A későbbi írott források és helynevek „retrospektív” használatáról, a „historizálásról” természetesen lemondhatunk, de ezt már megtették korábban, az elmúlt század ’50-es éveitől kezdődően. Akkoriban a szovjet ideológiához és a román nacionalizmushoz igazodva tökéletesen alkalmazták azt a máig túlélő módszert, hogy a nyilvánvaló történeti összefüggések ellenére is csak a „Bijelo-Brdo-kultúráról” beszéltek a Kárpát-medence kapcsán, így jótékony homályban maradhatott, hogy ez a Magyar Királyság (amúgy nyilván vegyes etnikumú!) lakóinak anyagi kultúráját fedi. Engedtessek meg nekem annyi „nacionalizmus”,

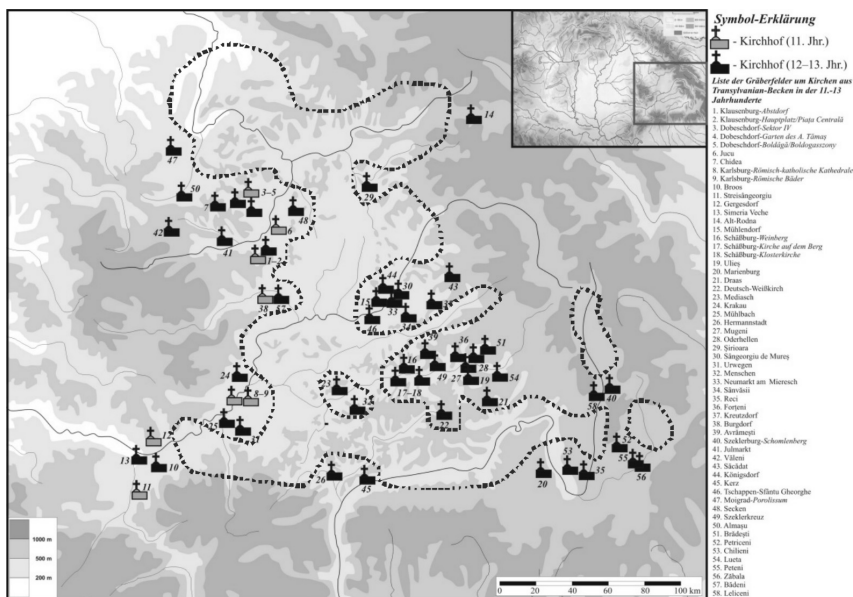
hogy a Rákos-patak menti Árpád-kori lelőhelyek lakóiban magyarokat lássak. Értem én, hogy ez így valamilyen -ista, nem trendi és tudománytalan, de engem (Gáll kollégától eltérően?) nem szorít ebbe az irányba senki és semmi.

Az etnicitástól való félelem olykor a legkézenfekvőbb összefüggések elutasítását is magával vonja. Az erdélyi régészetben újabban vita bontakozott ki arról, hogy az úgynevezett múmia alakú sírgödrök a szász lakossághoz köthetők-e, avagy, miként Gáll Erwin is véli, csupán egy Európa-szerte általánosan elterjedt, a temetkezési szokásokban megnyilvánuló „akkulturáció” számlájára írandó. Aligha lenne helyes, ha minden egyes múmia alakú sírgödörben csak és kizárólag „szász” elhunytat azonosítanánk, az azonban mégiscsak nyilvánvaló, a szokás európai elterjedésétől függetlenül, hogy az ilyen sírok aránytalanul nagy része sűrűsödik a történeti Szászföld területén. Így vagy úgy, ez a temetkezési szokás aligha függetleníthető a nyugatról bevándorolt („szász”) közösségektől és azok kapcsolatrendszerétől, hiszen ellenkező esetben a korabeli Magyarország egyéb területein is hasonló arányban, mennyiségben, és nem csak elszórtan kellene ilyen sírokat találni.

Ugyanez a tárgyakhoz mereven ragaszkodó, a természetes összefüggéseket elutasító gondolkodásmód kíséri a szöveg további részeit is. Gáll Erwin a Magyar Királyság székellyföldi, esetünkben csiki jelenlétének jeleként, igazolásaként csakis a temetőket és a templomokat hajlandó számba venni. A várak, a települések, illetve ezek leletei, nevezetesen a kerámia, nem tarthatnak az elfogadott ismérvek közé. A temetőben eltemetettek e logika mentén nyilván a templomokban laktak és csak temetkezni jártak ki. Ételeiket nem a településeken feltárható házakban, kemencékben készítették és nem a lelőhelyeken gyűjthető edényekből fogyasztották. Érteni vélem, hogy Gáll mire akar kilyukadni a „hatalmi struktúrák adminisztrációjával”, de én ennél földhözragadtabb vagyok: ha van település, lesz temető, majd lesz templom, és épül vár is. Ezek mind hagynak régészeti nyomot maguk után, gyakran helynevet is. Így kerek, életszerű az egész. Lehet, hogy a (11–)12. századi bedecsiak, csobotiak, vacsárcsiak meglehetősen tudománytalan hozzáállással vegyes érveléssel alakították a históriát, de valószínű, hogy megtelepedésük után falvaiknak, környezetüknek nevet adtak, a korabeli edényművesség termékei közé tartozó edényeiket használták, templomot emeltek, meghaltak, temetkeztek. Mindezt

aligha a vármegyét vezető ispán és a gyulafehérvári püspök vagy főesperesük tudta nélkül, valahol a Magyar Királyságnak – Gáll Erwin szerint – a Hargitánál megálló határvidékén túl elterülő senkiföldjén.

Erre a hajtús, pénzes kitételre Gállnak azért volt szüksége, mert ha csak pénzeletekhez és gömbös fejű hajtúkhöz ragaszkodnánk, akkor Csík valóban nem szerepelhetne (legalábbis tavaly nyárig) az ilyen leleteket összegző térképen, és így a Magyar Királyság területén sem. Én ugyan nem vagyok részvényes a 12. századi Magyar Királyságban, így számomra teljesen közömbös, hogy mikor ért ide a világi és egyházi adminisztráció, azaz érvekkel meggyőzhető vagyok. Már ha vannak érvek. A nem hiszem ehhez kevés. Ahogy szintén nem komolyan vehető érv Gáll Erwin újabb térképe sem, amelyen szerinte az erdélyi, 11–13. századi templomok körüli temetők szerepelnének.

11–13. századi templom körüli temetők Erdélyben
 (Gáll Erwin 2016. 82/1. kép nyomán)

A térképre általam húzott szaggatott vonallal kerített területeken nem igazolt régészeti módszerekkel 12–13. századi egyházak, temetők

léte, ezért Gáll Erwin gondolatmenete szerint, egyházi és világi hovatarozásuk bizonytalan (vagy esetleg pogányok, eretnekek éltek itt, netán lakatlanok voltak?).

Ez a térkép, miként az előző (a hajtús), csak kutatástörténeti helyzetkép illusztrációjaként alkalmazható, csakis azt mutatja meg, hogy hol folyt olyan templom körüli ásatás, ahol Árpád-kori leletanyag került elő (véltetően ez esetben is hajkarikákra, hajtúkre és pénzekre alapozott). Ez a térkép az égvilágon semmit nem mond a korai leletekkel rendelkező templom körüli temetők valós számáról, elterjedéséről, az Árpád-kori erdélyi templomhálózatról, hiszen hatalmas kiterjedésű, jól dokumentáltan lakott, így nyilvánvalóan templomokkal is bőven ellátott régiók hiányoznak róla. Aligha hiheti valaki komolyan (sajnos a jelek szerint mégis, ami döbbenetes), hogy az Olt mente, Szászföld jelentős részén, a Kis-Küküllő mentén, illetve a Küküllők alsó folyása, a Maros középső szakaszán, a Mezőségben ne álltak volna templomok az Árpád-kor derekán, végén. A cél világos: Csíkot kihúzni a listáról, vagy jelentőségét minimalizálni; csakhogy ezzel a módszerrel Erdély jelentős része is megy a levesbe. És most tekintsünk el attól, hogy a három feltüntetett háromszéki lelőhely egyikén sem igazolható a 11–13. századi templom körüli temető kitétel. Petőfalván és Zabolán csak gyanított, de nem bizonyított korabeli templom léte, míg Kézdi-kőváron semmiféle korhatározó lelet nem igazít el a tekintetben, hogy a sírok, illetve a templom mikoraiak lennének (ettől függetlenül természetesen lehetnek 12–13. századiak is, csak akkor az összes hasonló, csíki korai templomrészletnek is szerepelnie kellene a térképen...).

Itt azonban már súlyosabb dologról van szó. Gáll Erwin térképe, illetve ez a téves vélemény több alkalommal, több nyelven került általa közlésre, így Gáll felfogása kerül a romániai és európai kollégák és a téma iránt érdeklődő laikusok szeme elé, ami szándékosan, vagy sem: történelemhamisítás a javából. Lehet, hogy az angolszász módszertanos kollégák felszisszenek a vegyes érveléstől, de ha figyelembe vesszük a 14. század elején, a pápai tizedjegyzékben rögzített erdélyi plébánia-templomok, Hegyi Géza, a téma legavatottabb kutatója által javasolt összesített, 650 körülire becsült számát, akkor ez a térkép a teljes mennyiség töredékét sem mutatja be (kevesebb, mint 9%)! A 14. században először említett templomok lehetséges Árpád-kori előzményeiről összesített adattal ugyan nem rendelkezünk, de a pápai

tizedjegyzék biztosan nem az éppen épülőfélben lévő egyházak listája volt, hanem egy már jóval régebb létrejött plébániahálózatról készült pillanatfelvétel. E vonatkozásban a régészeti adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a templomok jelentős többsége már állt legkésőbb a 13. század folyamán. Csíknál maradván: a pápai tizedjegyzék 17 templomot említ, ezek legalább egy jelentős része, ha nem mindegyike, állhatott a (12-)13. században, hiszen a kutatott templomok mindegyikénél azonosítottunk gótikánál korábbi építési periódusokat, esetenként többet is. A térkép tehát csak egy teljesen esetlegesen kialakult régészeti kutatási helyzet tükörképe, és tökéletesen semmitmondó, helyesebben: ormótlan hamisítás a 11-13. századi erdélyi templom körüli temetők valós számáról, elterjedéséről. A középkori településtörténet rekonstrukciója több forráscsoport, több tudományág együttes használatát követeli meg, több mint a mások által kiásott leletek, alaprajzok térképezgetése.

Pár mondatban a korabeli várak településtörténeti jelentőségéről: a várak, várhálózat létrejöttének alapfeltétele, hogy a közvetlen környéken települések sokasága álljon, amely felépíti a várat, majd ellátja a vár urát, védőit. Azaz a C14-es eljárással a 11-12. századra keltezett rikai várak, illetve a 12. századi pénzzel keltezett Bâta Doamnei-i vár, önmagukban is kiterjedt településhálózaton alapuló központi hatalmat, adminisztrációt feltételeznek környezetükben, amely már a Kárpátok túloldalára is átnyúlt. Így a Moldvába igyekvő Beszterce folyó melletti, előretolt helyőrség jellegű vár legközelebbi, lakható háttérországi régiója a Gyergyói-medence sem lehetett lakatlan a vár használatának korában. Csak idő és szerencse kérdése, hogy mikor kerülnek elő ott is 12. századi leletek (bár most, hogy ottani kollégánknak sajnos beletörtött a bicskája a helyi viszonyokba, jóval kisebb az esélye). A 13. század végén épített gyergyószentmiklósi Both vára sem épülhetett volna fel egy korábbi településhálózat nélkül. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy a székelyföldi várak határvédelmi szerepét az elmúlt évtizedekben egyértelműen elutasította a kutatás. A Székelyföldön található várak túlnyomó többsége olyan eldugott, a településektől és az útvonalaktól távol eső objektum, amelyeknek alapvető feladata nem a külső betörések megakadályozása, hanem a vár tulajdonosának, javainak védelme volt.

Gáll Erwin előszeretettel érvel az Avar Kaganátus és a honfoglalók vélt vagy valós kapcsolatával a Római Birodalom fennmaradt nyomaival (utak, romok), illetve ezeknek az Árpád-kori vármegyrendszerre gyakorolt állítólagos közvetett hatásával. Tudomásom szerint a római megszállás alapvető célja a nyersanyagforrások, az arany- és sóbányák megszerzése volt, akárcsak a későbbi avaroké és honfoglalóké. Hogy ennek mi köze lehet Székelyföld Árpád-kori történetéhez és/vagy a Magyar Királyság keleti kiterjedéséhez, számomra továbbra is homályos maradt, de legyen ez az én saram. Amennyiben azonban a különböző korú, jellegű megtelepedések, birodalmak kiterjedése között ennyire szoros összefüggés lenne (ez nem vegyes érvelés?!), akkor Gáll következtetése a honfoglaló és avar leleteket nélkülöző Székelyföld szinte teljes egészére érvényes kellene legyen, hiszen az avar és honfoglaló leletek nem csak Csíkból hiányoznak, hanem egész Székelyföldről is... Itt megint sikerült egy olyan gondolatmenetet kialakítani, ami nem a kívánt célt igazolja. A hosszas okfejtés azonban azzal a meglepő konklúzióval zárul, hogy Gáll végső soron mégiscsak elfogadja azt, hogy III. Béla idejére Csíkban is kialakult a világi és egyházi adminisztráció. Akkor miért e küzdelem? Két évtizedért? Négyért? Vagy másról van szó?

Elég beszédes elszólása, hogy egy tavalyi csíkszentmiklósi ásatásomról szóló újsághírt, amelyben eddigi álláspontomat ismételttem meg „a manipuláció tipikus példajaként” értékeli. Gáll Erwin szerint nem természetes tehát, ha a 21. században egy régész saját véleményét mondja el az ásatására kilátogató újságírónak. Legközelebb talán majd előzetesen egyeztetek (vele, mással?) arról, hogy saját munkámról nyilatkozhatom-e egyáltalán, és kinek a véleményét tolmácsolva tehetem ezt meg.

Lássuk, miről van szó! A csíkszentmiklósi templom mellett 2016-ban folyt egy kis léptékű megelőző feltárás. Ennek során a hajó utólagos (!) gótikus támpillére alatt (!) egy olyan vázat találtunk, amelyet a támpillérnél korábbi hajófal is vágott, azaz a sír a hajófalnál is korábbi. A váz feje mellett olyan lemezgömbös hajtúk töredékei kerültek elő (összesen négy darab hajtú maradványai), amelyeknek a Gáll Erwin felfogása szerint nem szabadna Csíkban előfordulniuk. Az udvariatlan hajtúk azonban itt vannak, ám a kolléga nem engedhetett korábbi álláspontjából. Gáll szerint a csíkszentmiklósi hajtú nem lehet 12.

századi, mert „ezeket minden esetben a temetőkből előkerülő pénzérmék révén keltezték a 11. század végétől a 13. század elejéig”. Értem. Csíkban tehát a 11. század vége és a 13. század eleje között nem lehet a 12. század.

A keltezést azonban független természettudományos vizsgálat is megerősítette: a hajtúkkal eltemetett vázból származó csontmintát a debreceni ATOMKI laboratórium 1039–1213 közötti időszakra tette, azaz még korábbi, 11. század végi keltezés sem kizárható teljesen.² Talán szólni kéne nekik is, hogy ne manipulálják a közvéleményt. Gáll vélhetően félreolvasta a tudósítást, hiszen a hajtúk nem az általa szintén a tatárjárás körültre keltezett brakteátával (egyoldalú pénzveret) eltemetett váz mellől származnak. A töredékes veret a déli gótikus támpillér alatti sír koponyájának szájából került elő. Ugyanakkor a jelzett brakteáta típust nem lehet egyértelműen csak IV. Bélához kötni, miként Gáll teszi, ugyanis az éremhatározók III. és IV. Béla közötti korszakra valószínűsítik ezek készítését. Aligha véletlen, hogy a brakteátás vázat a C14-es elemzés 1151–1260 közé keltezte.

És ha már manipulálás. Gáll Erwin véleménye alátámasztása érdekében egy újabb diagramot csatolt, amelyen a kelet-erdélyi sírobolusok földrajzi mennyiségi eloszlását kívánta érzékeltetni. Az összesítés lényege, hogy Csík ezen a diagramon (is) szégyenpadra kerül, mert egyetlen éremmel sem szerepel. Elsőre látványos érv, a gyanútlan laikusokat bizonyára le is hengerli a „tudományos” bemutató. Csak-hogy. Legyen itt első körben elég visszautalni az előző térkép tanulságaira. Egy kissé adatgazdagabb diagramon nemcsak Csík szerepelne 0 értékkel, hanem sok más olyan nyugatabbi régió is, amelyek egész biztosan lakottak voltak a 12. században, csak területükön nem tártak fel korabeli, pénzmellékletes temetőket. Másrészt: ha az obulusok mennyisége egy adott régió Árpád-kori szervezettségének fokmérője, akkor miként lehetséges, hogy a központi, bizonyosan korán és mind közt a legalaposabban „megszervezett” Maros-szék utolsó előttiként kullog négy obulussal, míg Segesvár környéke tízszeres értéket produkál, nem beszélve a periférikus Háromszék azonos nagyságrendű korabeli pénzmennyiségével? Nincs itt valami ellentmondás? Ugyanak-

² A 2016. évi C14 elemzéseket Hargita Megye Tanácsának régészeti programja segítségével végeztük el.

kor a magas háromszéki érték két olyan temető sírobolusaiból adódik, amelyek esetében csak gyanított-remélt, de nem igazolt a templom léte.

Nem gondoltam volna, hogy ezt ismételnem kell: az egyes leletek előfordulása, gyakorisága elsősorban az adott terület kutatottságával és nem (föltétlenül) a vidék történetével van összefüggésben. Az egyes lelettípusok gyakorisága alapján végzett földrajzi összehasonlítás csak akkor hordozhatja valós történeti rekonstrukció lehetőségét, ha közel azonos kutatottságú területeket hasonlítunk össze. Ellenkező esetben csupán az éppen aktuális kutatástörténeti helyzet esettanulmányának illusztrációja lehet. Ha tíz-tizenöt évvel korábban készül ez a diagram, akkor Segesvár és Udvarhely környéke (a keresztúrszéki Szentábrahámot leszámítva) is 0 (nulla, zérus) értékkel szerepelne. Nem kell ahhoz régész diploma, hogy belássuk a módszer tökéletes alkalmatlanságát.

Ettől függetlenül a laikus érdeklődő, de bizonyára sok szakmabeli is értetlenül áll az előtt a jelenség előtt, hogy amíg az Udvarhely környéki templom körüli ásatások során mégiscsak kerül elő egy-két hajtű, hajkarika, újabban Árpád-kori pénz is, ez miért nem mondható el a csíki ásatások esetében. A különbség oka ez esetben sem a két régió eltérő történeti hátterével magyarázható, miként azt Gáll Erwin (és újabban székelyudvarhelyi szerzőtársa, Nyárádi Zsolt) értelmezte, hanem a templomok eltérő kora újkori, jelenkori sorsával, használatával. A csíki templomok az Árpád-kor óta folyamatosan használatban vannak, és köréjük sokszor napjainkig temetkeznek egyre nagyobb sűrűségben és egyre mélyebbre ásott sírokkal. Ugyanakkor a korai leleteket produkáló Udvarhely-széki egyházak mindegyike (Fenyéd, Márafalva, Lövete, Patakfalva), felhagyott romtemplom (!), amelyek köré a 16–17. századot követően már nem nagyon temetkeztek, a temetőket nem bolygatták új mély sírokkal, így tehát ezek környezetében összehasonlíthatatlanul nagyobb arányban maradhettek meg a legkorábbi sírok. Ennek a lényeges különbségnek a felismerése a kevés terepi tapasztalattal rendelkező Gálltól ugyan nem várható el, a Gáll-cikk magyarországi változatának udvarhelyi szerzőtársától viszont meglepő, hogy nem vette észre. Annál is inkább, mert Nyárádi maga írt egy kiváló tanulmányt az udvarhelyi temetők újkori használatáról, új temetők nyitásáról. A reformáció miatt Udvarhely-széken kifejezetten gyakorinak tekinthető, hogy a 17. századtól új, a középkori

templomoktól független temetőket nyitottak, azaz a még használatban lévő cintermek is jelentősen „tehermentesülhettek”.

A csíki katolikus templomok közvetlen környezetében az egyre mélyebb és egyre szélesebb újkori sírgödrök jórészt minden korábbi temetkezést eltüntettek. A korábbi temetkezések létére a legtöbb esetben csak a zöld patinájuk alapján egykor mellékletekkel (hajkari-kák, hajtúk, párták, pénzek) ellátott, az újkori sírok által megbolygatott, szórvány koponyatöredékek utalnak. Kivételes esetekben egy-egy későbbi, nem túl mélyre alapozott épületrész „védelmében, árnyékában” (mint például támpillérek, sekrestyék), azok alatt vagy mellett maradhatnak meg korai sírok, de ezek eleve kis száma miatt szenzációszámba megy, ha mégis tartalmaznak mellékletet.

Talán nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy a csíkszentmiklósi korai sír és temető Csík nem egyedüli és legkorábbi ilyen jellegű emléke, bár kétségkívül a legszerencsésebb. Társaik ott kerültek el a többi középkori plébániatemplomok (és falvak!) többsége mellett, csak azokat a későbbi sírok, bolygatások részben vagy egészben eltüntették. Hasonló érintetlen temetőrészletek azonban lappanganak még a csíki templomok körül. Legyen itt elég utalni arra, hogy Darvas Lóránt 2015. évi csíkszentléleki ásatás során szintén talált egy, a korai hajófal által fedett temetkezést, amit a C14-es vizsgálat szintén a 12. század második felére keltezett (1146–1218 közé).

Másrészt a reformáció miatt az udvarhelyi templom körüli temetők használata eleve korlátozottabb, mint a katolikus csíki cintermeké. Engedtessek meg ezt két, tavaly őszi ásatás tanulságaival igazolni. Csíkszentmihályon a déli szentélyfal melletti szelvényünkben a jelenlegi felszíntől -230 cm-en értük el a temetkezésekkel már nem bolygatott altalajt. Az újkori, széles sírgödröket a gótikus szentély alapozásának legalsó kősorától még legalább egy méterrel mélyebbre ásták, így az alapfal alatt csak egy-két csont utalt a korábbi temetkezésekre. Pár héttel később az Udvarhely melletti Felsőboldogfalván, ugyancsak a déli szentélyfal melletti, teljesen azonos elhelyezésű szelvényünkben, a legalsó, legkésőbbi sírok sem érték el a másfél méteres mélységet, és az alapozás alatt, mellett ott húzódtak a bolygatatlan középkori vázak. Ráadásul a boldogfalvi nem egy felhagyott templom, hanem álló, jelenleg is használt istenháza.

Ami azonban pikánsná teszi Gáll Erwinnek a *Székelyföldben* (is) közölt csíki kalandzásait, az egy szintén tavaly megjelent román nyelvű tanulmánya (*Marisia*, XXXIV–XXXV., 73–105.), amelyben a kelet-erdélyi Árpád-kori településtörténetről értekeznek. A tanulmányban számos érdekes megállapítás olvasható. Itt Gáll Erwin kollégám több olyan településtörténeti következtetést is leír, amire magától aligha jöhetett rá, és amelyek forrása egyértelműen a 2013 óta az interneten is elérhető doktori dolgozatom (<http://doktori.btk.elte.hu/hist/botaristvan/diss.pdf>), de üsse kő: a fővárosiaknak mindent szabad. Én ugyan örültem volna, ha saját eredményeimet én magam tolmácsolhatom a román kollégák felé, de a jelek szerint elkéstem vele. Dolgozatom több következtetését (az alábbi táblázatban, táblázat első oszlopa), formailag többé-kevésbé korrektül (hiszen néhol azért idéz), de etikailag azért kifogásolható módon Gáll közölte. Ebben a 2016 decemberében, a marosvásárhelyi múzeumi évkönyvben megjelent dolgozatában Gáll Erwin ugyanakkor érdekes módon több esetben tökéletesen ellentétes véleményt fogalmaz meg (táblázat harmadik oszlopa), mint a két, *Székelyföldben* és a budapesti Mesterházy-köszöntőkötetben (második oszlop) közölt gondolatok. Nézzük egymás mellé állítva a mondatokat (a román fordításokat én követtem el).

Botár 2013. PhD-dolgozat	Gáll 2016. <i>Marisia</i>	Gáll 2016. <i>Székelyföld</i>
185.: A 12. századi nyomok azt sejtetik, hogy a térségben ekkor már kifejezetten sűrű, a maival összevethető településhálózat jött létre,	Az utóbbi évek kelet- és délkelet-erdélyi kutatásai nyomán kijelenthető, hogy ezen a területen a 12. században települések sűrű hálózatáról beszélhetünk, ami egyértelmű jele annak, hogy ezeket a területeket nemcsak meghódította a Magyar Királyság, hanem saját intézményrendszerébe szervezte őket.	„E sorok szerzője Botár Istvánnal ellentétben mindezt csakis azzal tudja magyarázni, hogy a 12. századból hiányzik a magyar királyi intézmények meghonosítása Csíkban, illetve a Gyergyói-medencében.”

<p>219.: Ez a korabeli viszonyok ismeretében viszont aligha függetleníthető vármegyei keretektől... Csík a források teljes hallgatása ellenére már a 12–13. század folyamán lakott és szervezett, valamely vármegye alá tartozó terület volt</p> <p>294.: a Csíki-medence egyházilag már ekkor [a 12. századról van szó – B. I.] a valamely főesperesség alá tartozó kerület és egyben vármegyei terület</p>	<p>(„Pe baza cercetărilor din ultima perioadă, în Transilvania estică și sud-estică, în secolul al XII-lea, putem vorbi de un sistem de rețea densă a așezărilor, care este semnificativ clar al faptului că teritoriile nu au fost numai cucerite, ci și organizate instituțional de regalitatea maghiară.”)</p>	<p>„A Magyar Királyság világi és egyházi intézményrendszerének 12. századi csíki jelenlétét ismereteink jelen állapotában nem látjuk kimutathatónak – ismételjük! – régészeti szempontból, a rendelkezésre álló régészeti adatok alapján. A fentiek értelmében magunk inkább Benkő Elekkel, s nem Botár Istvánnal egyetértve látjuk a Csíki-medence 12. századi régészetiét.”</p>
<p>226.: Itteni [a kotormányi ereklyetartó keresztről van szó – B. I.] jelenléte egyértelműen arra utal, hogy ebben a kis völgyben már a 13. században olyan népesség élt, amelyhez valamilyen módon eljutott a távolsági kereskedelem e terméke</p>	<p>Mindenesetre nagy valószínűséggel vagy biztonsággal keltezhetők a 12. századra a következő települések: ... Kotormány, Csíkszentlélek, Csíkszentkirály, Csíkszentsimon, Csíksomlyó, Vacsárcsi... („În orice caz din secolul XII pot fi datate foarte probabil sau sigur așezările: ... Cotorman, Lelicieni, Sâncrăieni, Sânsimion, Șumuleu, Văcărești...”).</p>	<p>„Általánosságban azon régészeti elemek gyakorlatilag ismeretlenek a Csíki-medencéből, amelyek komplexebb és szervezett településrendszert írnak le, a néhány, de az is kérdéses, 12. századra keltezett leletanyag távolról sem perdöntő.”</p>

<p>268.: Fontos hangsúlyozni... kora Árpád-kori kerámia az egész Csíki-medencében előfordul... így a korabeli településhálózat a teljes medencét egyöntetűen lefedte.</p> <p>145.: a templomhálózat és nyilván vele szoros összefüggésben a településhálózat a 13. századra már a mellékpatakok felső völgyeit is kitöltötte...</p> <p>260.: a falu területén a 12. századra visszanyuló település nyomait sikerült azonosítani [Vacsárcsi kapcsán – B. I.]</p>	<p>Hangsúlyozni kell azt a tényt, hogy ezek közül több település nem a nagy folyók mentén, vagy a majdani központok helyén alakult ki, hanem kis mellékvölgyekben, periférikus, sőt olykor elszigetelt helyeken (... Menaság, Mindszent, Kotormány, Vacsárcsi...) ami arra utalhat, hogy eme településhálózat kialakulása jóval korábban megindulhatott... (Trebuie reliefat și faptul că multe dintre aceste așezări nu apar în văile marilor râuri sau în zona viitoarelor centre de putere, ci în văi laterale, periferice sau chiar în locuri izolate (de ex. ... la Armășeni, Misentea, Cotormani, Văcărești, etc.), ceea ce poate sugera că procesul de construire a rețelei de așezări trebuie să fi început mult mai devreme)</p>	<p>„Mindebből azt a logikus következtetést vonhatjuk le, hogy a Magyar Királyság egyházi és világi adminisztrációja a 11. század végén körülbelül a volt provincia területére terjed ki, amelynek nem volt része a Csíki- és Gyergyói medence. Az adminisztráció megszervezésének kezdeteit éppen ezért nehezen tudjuk elképzelni a 12. század vége előtt e területeken.</p>
---	---	--

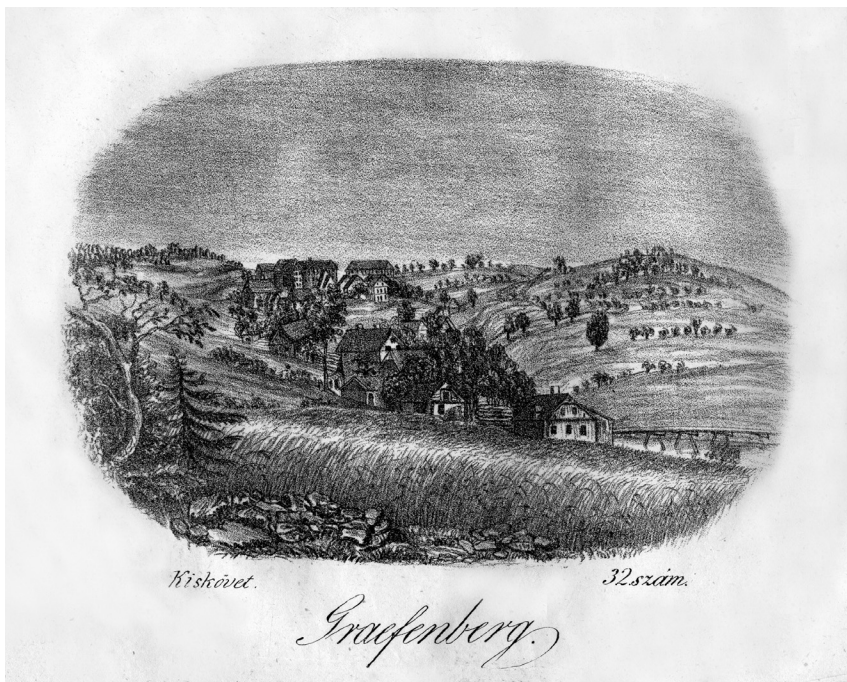
<p>324.: A 12. század végére a várakra alapozott határvédelem már a Keleti-Kárpátokat is túllépte, amire a Bâtca Doamnei-i vár leletei egyértelműen utalnak.</p>	<p>Véleményünk szerint tehát a határvidék már a 11. század végére kitolódott a Keleti-Kárpátokig, figyelembe véve, hogy határvidéki várakat azonosítottak... a tusnádi Vártetőn (Astfel, după pârerea noastră, zona de graniță încă de la sfârșitul secolului al XI-lea era extinsă până la Carpații Orientali, având în vedere că cetăți ai zonelor de graniță au fost identificate la... Băile Tușnad - Vártető)</p>	<p>Ugyanakkor kérdéses a várak megítélésének helyzete is, ezek 12. századi keltezése enyhén szólva is ingatag, vagyis ezek esetében - kutatás hiányában - nem látjuk, melyek azok az elemek, amelyek alapján a 12. század vége felé keltezhetnénk őket.</p>
--	--	---

Erre mondta egy magyarországi kolléga, hogy „nagyon ravasz, így mindenképpen igaza lesz...” Látható, hogy Gáll Erwin ugyanabban az évben megjelent tanulmányaiban azonos történeti, régészeti kérdésekről homlokegyenest ellenkező álláspontokat is képes határozottan képviselni. Jó lenne elütni a dolgot annyival, hogy remélhetőleg komolyan gondolja, mert viccnek túl durva, de mindenképpen hitelteleníti álláspontját(-ait).

Fontos hangsúlyozni, hogy a legújabb, fent idézett független C14-es keltezések a csiki 12. századi temetők és így nyilván a velük szorosan összefüggő templomok használatát, és egyben a korabeli, 12. századi egyházi és világi, vármegyei berendezkedés csiki létét nem bebizonyították, csupán megerősítették. Azoknak ugyanis, akik nem előítéletekből, érzelmekből, hanem a történeti kontextusból és a régészeti leletekből indultak ki, ez eddig sem volt kérdéses.

Kedves tanárom, Bóna István soraival zárom: „Az elméletek, új megoldások megalkotói csak ritkán képesek felülvizsgálni álláspontjukat, hiszen azt legjobb tudásuk szerint, alapos meggyőződéssel és meggyőző erővel alakították ki. Előbb-utóbb azonban a legkézenfekvőbb

megoldás is elszürkül az egyre újabb, hiteles, korabeli tények és adatok világánál. Az utóbbiak nem kis részét éppen a gyakorlatilag végtelen forrásbázissal rendelkező régészet szolgáltatja.” A magam részéről azon leszek, hogy lehetőség szerint továbbra is helyi, hiteles adatot szolgáltatassak történelmünk, számomra hozzáférhető kis szeletéhez. Hogy aztán a tudomány nagybetűs alakjai adatainkat, témáinkat miként hasznosítják és címkézik át, az egyre kevésbé érdekel. Az idézettségi indexen és impaktfaktoron kívül szerencsére sok minden egyéb is van, ami az életet tartalommal és örömmel kitöltheti.

*Kiskövet.**32szám.**Graefenberg.*

Lukács Antal

KATONASÁGOM ÉS FOGSÁGOM TÖRTÉNETE

A KATONASÁG

Én, Lukács Antal, 1923. április 27-én születtem Csíksomlyón. 1944 szeptemberének első napján a csíksomlyói községi jegyző, Parentézy, átadta a katonai behívót azzal a figyelmeztetéssel, hogy ha nem vonulok be rendes időben, akkor a hadbíróság elé állíttat. (A családban én lettem a negyedik katona, a két bátyám és édesapám már katonák voltak.) Ez abban az időben volt, amikor az Úzvölgyében és a Gyimesekben már folyt a kegyetlen háború. A következő nap Parentézy jegyző lóháton körüljárta a községet és felszólította a lakosságot, hogy mindenki meneküljön, mert itt vannak az oroszok a sarkunkban, kímélet nélkül mindenkit megölnék. Sajnos, elérte vidékünket a tragikus háború. Nagy gond nehezedett rám. Meneküljek a család itthon maradt tagjaival együtt, vagy a katonaságot válasszam? Végül úgy határoztam, hogy valameddig elkísérem a családot, azután pedig jelentkezem a katonai egységnél.

Lukács Antal fiatalkori képe

Más megoldás nem volt a meneküléshez, így egy szénahordó szekérre pakoltuk fel a legszükségesebb dolgainkat, minden mást itthon hagytunk. Kéttelhezes fogattal elindultunk Székelyudvarhely irányába, anyám, leánytestvérem, bátyám felesége két kiskorú gyermekkel és én. A Tolvajos-tetőt elértük, ott megpihentünk. Nagy karaván gyűlt össze a menekülőkből. A pihenés után folytattuk utunkat. Másnap elértük Szentegyháza községet. Tovább már nem volt bátorságom időzni, ott

kellett hagyjam szomorúan a női családtagjaimat. Kijöttem a főútra, elindultam Csíkszereda irányába. Nem sok idő után jött egy német katonai autó, amelyet leintettem. Szerencsére felvett és elhozott Csíkszeredáig.

Hazajöttem a katona-kofferért (láda) és még aznap jelentkeztem a Csíkszeredai Első Székely Hegyi Tüzér Pótosztálynál, Andrassy hadapród őrmesternél. Ő volt akkor a parancsnok. Ott találkoztam Szántó Ferenc őrmesterrel, Téglás Tivadar tartalékos őrzetővel és egy Izsák Ferenc nevű újonccal, aki tatabányai volt. Mi négyen voltunk civilben és még volt tizenhét tartalékos katona, akik ki voltak helyezve különböző szolgálatokra. Két nap múlva jött a parancs, hogy a csapattest után vagyunk irányítva Margittára (Bihar megye). Másnap kiköltöztünk az állomásra, a dolgainkat bepakoltuk egy föld nélküli tehervagonba és Szántó őrmester javaslatára deszkával lefedtük, azzal a szándékkal, hogy valahol élelmet kaphatunk érte. Ez volt az utolsó szerelvény, amelyik katonákat szállított Csíkszeredából.

Gyergyószentmiklós állomásán állt egy katonatiszt. Amikor meglátta, hogy katonák vannak a vonaton, azonnal leparancsolta a tizenhét katonát Andrassy őrmesterrel együtt, azzal az indokkal, hogy a partizánok betörték a városba és meg kell semmisíteni őket. Mi, négy civil katona, maradtunk a vonaton. Folytattuk utunkat tovább Margitta felé.

Pár nap múlva megérkeztünk Margittára. Az ottani parancsnokság tovább irányított Sopronba. Az utazás eltartott majdnem négy hétig. Volt olyan állomás, melyen kitoltak egy mellékvágányra, és ott voltunk napokig. Az idővel nem is lett volna probléma, inkább az élelem okozott gondot. Sokat éhezünk, nem volt más ennivalónak, csak dobozos paradicsomszós és levestészta. Ezt főztük és ettük egyfolytában, így az utolsó napokra már annyira elteltünk szagával és ízével, hogy nem tudtuk megenni. Szerencsére néha sikerült deszkáért cserébe élelmet szerezni, ez enyhítette éhségünket. Borzasztó, félelmetes és keserves utazás volt Sopronig, mert többször is bombázást éltünk át.

Sopronból kihelyeztek egy közeli községbe, Petőházára. Ott alakult meg a tüzérosztály, és megkezdődött a kiképzés. Egyik nap nagy meglepetés ért, amikor felsorakoztattak a parancs hirdetésére: Horthy kormánya kapitulált, és ettől a perctől a németek ellenségeinkké váltak, továbbá be leszünk osztva különböző őrségekbe, és ha támadnak a

németek, második felszólításra löni kell őket. Másnap újra sorakoztat-
tak, ismét parancshirdetés következett. Az osztályparancsnok tartott
egy rövid beszédet. Kijelentette, hogy fordult a történelem kereke,
Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, újra a németek barátai lettünk,
harcolunk tovább. Ekkor tettük le a katonai esküt.

Tovább folytatódott a kiképzés. Pár nap múlva jött a parancs, hogy
visznek vissza Sopronba szakkiképzésre. 1944. december 6-án, Miklós
napján történt életem legborzasztóbb eseménye. Megszólaltak a szirén-
ák és mi azonnal kimenekültünk a közeli erdő szélére. Rövid idő
múlva megjelentek a bombázó repülőgépek, először leírtak egy felderítő
kört. Egy frontharcos őrmester tartott velünk, az ő jelenléte volt életem
megmentő szerencséje, mivel a következőket mondta nekünk:

- Fiúk, itt olyan hatalmas bombázás következik, hogy kő kövön nem
marad! Meneküljünk minél feljebb az erdőbe. Kövessetek engem!

Nem nagy távot tehattünk meg, pár száz métert, máris kezdődtek a
hatalmas robbanások. Olyan erősségük volt, hogy az erdő megrengett
alattunk. Ez a szőnyegbombázás kétszer megisméltődött. Másképp nem
tudtunk védekezni, csak úgy, hogy hasra feküdtünk, füleinket ujjunkkal
bedugtuk, szájunkat kitátottuk. Nem tudom, mennyi ideig tarthatott a
bombázás, nekünk ott nagyon-nagyon hosszúnak tűnt. Egy idő múlva
a szirénák jelezték a bombázás végét, mi pedig visszaindultunk.
A bombázás okozta károk rémisztőek voltak, ijesztő volt látni azt az
égbekiáltó szörnyűséget. Rengeteg holttest feküdt mindenhol, az erdő
a sebesültek jajgatásától volt hangos. A látványt borzasztóbbá tették a
szétszaggatott emberi testek, szétszóródott végtagok. Elmondhatatlan
az az érzés, amit az a sok ártatlan katona és civil halott látványa keltett
bennem. Elbetegített. Később, amikor magunkhoz tértünk ebből a
sokkos állapotból, elkezdtük a halottak összegyűjtését és elszállítását
a laktanya udvarára. Még visszagondolni is borzasztó arra, ahogyan a
véres, megcsonkított testeket raktuk fel a szekerekre, autókra. A se-
besülteket is összegyűjtöttük, akiket aztán kórházba szállítottak. Elő-
ször bajtársainkat, majd a civileket gyűjtöttük össze. Ma is hálával
gondolok az őrmesterre, aki után kimenekültünk az erdőbe, mert
időben felismerte a veszélyt.

A szörnyűségek után folytatódott a katonai kiképzés. Megkezdődött
a katonák önkéntes beszerzése a Hunyadi és a Szent László
hadosztályokba, a Szálasi hadseregébe. Kedvező feltételekkel csalogat-

ták az újoncokat: új ruha, jobb étkeztetés, dupla zsold, dupla cigaretta adag és mindenféle kedvező ellátás. Nekem ez gyanús volt. Este elmentem a tiszti laktanyához és felkerestem Szántó Ferenc hadapród őrmestert, aki akkor az étkezde főnöke volt, hogy kérjem ki a véleményét. Ő volt az, akivel együtt utaztunk Csíkszeredától Sopronig és nagyon megbízható és jóindulatú embernek ismertem. Érdekelt a véleménye, hogy szerinte jelentkezzek-e a hadseregbe vagy sem. Rögtön lebeszélte erről, és felvilágosított, hogy ott majd német ruhába fognak öltöztetni és „ha szembekerülünk az oroszokkal, úgy agyonlőnek, mint a kutyát” – mondta. Hozzátette:

- Ami az étkezést illeti, tudok segíteni. Mindennap szabadidődben gyere ide a tisztikonyhára. Beszélek a szakáccsal.

Az őrmesternek köszönhetően mindennap tudtam enyhíteni éhségemet a tisztikonyhán. A szakács, egy Boros nevű székely fiú volt, aki hozzám hasonlóan nem jelentkezett önkéntesnek. Összesen heten voltunk székelyek, ebből öten már jelentkeztek a hadseregbe, csak mi ketten Borossal nem. Ennek meg is lett a következménye, hiszen másnap, a parancs kihirdetésénél kiállítottak a tüzérosztály elé, és durva szavakkal megszegényítették. Azt mondták, hogy mi nem vagyunk igazi székelyek, nincs bennünk hazafias érzelem stb. Elég kínos helyzet volt, de mi még így is megtartottuk döntésünket. Nem öltöttem magamra a német ruhát. Másnap már a büntetett szakaszba osztottak be, ahol minden nehezebb volt, nagyobb volt a szigorúság, rosszabbul bántak velünk. Kibírtuk.

Tovább folyt a megszokott kiképzés, igaz, nem sokáig, hiszen jött a hadiparancs, hogy a tüzér osztályt ki kell irányítani Németországba korszerű szakkiképzésre. December 15-én egy tehervonatra ültettek, és elindultunk Németországba. Az út borzasztó volt, szenvedtünk a hideg és az éhség miatt. December 23-án érkeztünk meg Németország nyugati részébe, egy kisvárosba. Egy korszerű laktanya tizenhárom ágyas szobájába voltunk elhelyezve. A gond az volt, hogy nem volt fűtés, és az étkezés is elég silány volt. Az éhség minden lehetőség kihasználására rákényszerített. A havi cigaretta adagomat elcseréltem kenyérre a német katonákkal, továbbá a laktanya udvarában felkutattunk egy krumplis vermet. Esténként onnan gyűjtöttünk krumplit, majd elvittük a ruszinokhoz, hogy megsüthessük, hiszen volt náluk melegítő kályha. A ruszinok német hadifoglyok voltak, akik fogatos

munkára voltak beosztva, és valamennyire szabadon járhattak a lovas szekerekkel.

Közben megkezdődtek a tüzérségi szakkiképzések. Engem a rádiósokhoz osztottak be, Fodor Zoltán hadapród őrmester javaslatára (ő szintén csíkszeredai volt). A Morze-jeleket tanították, melyeket sikerült is jól elsajátítanunk rövid idő alatt, továbbá megtanultuk a magyar és német titkos hadijelzéseket.

További hadgyakorlatokra nem került sor, mert nem volt hozzá szükséges gépi eszköz, tüzérségi felszerelés. Ez is jelezte, hogy meggyengült a német hadigépezet, így tökéletes kiképzésben nem lehetett részünk. A laktanyában való létünk is egyre veszélyesebbé vált a sok bombázás és riadó miatt. Így a parancsnokság jobbnak látta, hogy a laktanyából költözzünk az erdei bunkerbe, mert az valamivel biztonságosabb. A laktanyától nem messze, az erdőbe volt a bunker-laktanya. Ott megszűnt a szokásos kiképzés.

Nem sokáig voltunk ott, mivel egy kora reggelen felsorakoztattak és teljes felszereléssel elindultunk egy bizonyos irányba, mi, katonák nem tudtuk hová indultunk. Reggeltől késő délutánig tartott az út, mire megérkeztünk egy községbe. Ott a magyar és a német tisztek találkoztak, valamiről tárgyaltak, és egy kis pihenő után visszairányítottak a kiinduló helyre. Ez érthetetlen és gyanús volt számunkra. Az angol front közel lehetett, és mi csak kézi fegyverrel voltunk a tankok ellen. Tovább nem engedtek, mert a halálba futottunk volna bele.

Elindultunk hát visszafele, ám egy idő után nem bírtam továbbmenni, mivel a lábam nagyon fájt, tele volt vízhólyagokkal. Így egy katonatársammal, Horváth Jenővel kénytelenek voltunk lemaradni: már be volt sötétedve és ketten egy adott pillanatban bebújtunk az út menti sáncba. Mikor a csapat elvonult, tanakodni kezdtünk, hogy mit tehetnénk, hiszen a hideg miatt nem maradhatunk ott a sáncban. Április volt, hidegek voltak még éjjelenként. Egy kis pihenés után elindultunk visszafelé a bunker laktanyához. Útközben megláttunk egy házat a távolban. Megközelítettük, abban a reményben, hogy hátha szerencsénk lenne. Félve bekopogtattunk. Megjelent egy öregember, és egy kis résen keresztül megkérdezte, hogy mit keresünk ott, mit akarunk tőle. A kis német tudásunkkal csak annyit tudtunk mondani, hogy „bitesön trinkvasser”, vagyis ivóvizet kértünk. Ránk csapta az ajtót. Mi álltunk és vártunk, mint a koldusok. Egy kis idő múlva hozta is a

vizet. Láttuk, hogy jó szíve van, így azt is meg mertük kérdezni, hogy szállást kaphatnánk-e, mivel nagyon fáj a lábunk és nem tudunk tovább menni. Németül ez így hangozhatott: „hir sláfen, kránk”, miközben mutatunk a lábunkra. Az öreg német egy kis ideig gondolkodott, aztán megsajnálta és beengedett. Lehúztuk a bakancsunkat és megmutattuk a víz hólyagokkal teli talpunkat, hogy bebizonyítsunk, valóban képtelenek vagyunk már a járásra. Egy tálba vizet kaptunk, hogy megmossuk a lábunkat, ezután pedig behívtak a konyhára és megkínáltak tejjel, kenyérral. A befogadók vendégszeretete és jószívúsága egy Isteni csoda volt, alig elhíhetőszerűse. Ezután a szalmába fekhelyet csináltak nekünk, a puskánkat a fejünk alá tettük, úgy aludtunk. Reggel pihenve ébredtünk. Ismét behívtak a konyhára, és akárcsak este, tejjel és kenyérral kínáltak. Ezután a megmaradt kenyérüket is nekünk adták. Próbáltuk hálással megköszönni, amennyire csak német tudásunktól kitellett. Így utólag nehéz elhinni, hogy volt annyi bátorsága a német családnak, hogy két idegen, felfegyverzett katonát beengedjen. Bizonyára elég sajnálatraméltó kinézetünk lehetett.

Reggel elindultunk a katonai laktanya felé. Útközben jött egy német katonautó, leintettük és ez vitt el a laktanyába. Az úton elgondolkodtunk azon, hogy idáig szerencsénk volt, hiszen ettünk, ittunk, pihentünk, de félelem fogott el arra gondolva, hogy mi vár ránk ezután. Félve jelentkeztünk a parancsnoknál, de hála Istennek, semmi probléma nem volt, könnyen megúsztuk, meg se kérdezték, hogy hol voltunk. Úgy vettük észre, még örvendenek is, hogy visszamentünk. Ekkor lehetett látni és érezni, mennyire meglazult már a katonai fegyelem, már a tisztek is érezték, hogy közeledik a háború vége. Még azzal is magyarázható, hogy az angol hadsereg nagyon közel volt hozzánk és a tisztjeink tudhatták, hogy harcolni ellenük nem vagyunk képesek. Mi, katonák is éreztük, hogy a háborút elvesztettük.

A következő napokban gyorskiképzésre került sor, mely során megtanultuk kezelni az automata fegyvert, a golyószórót és a páncélöklöt. A páncélöklő volt a legveszélyesebb, ugyanis az a fegyver a tankok kilövésére készült. Engem bíztak meg a kezelésével, a többi katona más fegyverrel volt felszerelve.

Egyik nap, késő este teljes felszereléssel kellett felsorakozzunk, és elindítottak egy másik irányba. Éjjeltájban egy folyó partjára vezényel-

tek és parancsot adtak, hogy reggelre ássuk el magunkat a föld alá. Szerencsére egy fával sűrűn benőtt rész eltakart, így jó búvóhelynek bizonyult.

Virradat után bekövetkezett a nem várt esemény. A folyó túlsó oldalán már ott voltak az angol támadó harci egységek és fölöttünk lövöldöztek gépágyúkból. Meg kell jegyezzem, hogy a Soproni bombázás után ez volt a legszörnyűbb esemény a katonaságom ideje alatt, azzal a szerencsés különbséggel, hogy nem esett áldozatul senki közülünk. A továbbiakban a bunkerből megláttuk, hogy a távolban harcokocsik és tankok álltak. Meg voltunk győződve, hogy bekerítettek. Nagy szerencsénk volt, hogy nem vettek észre! A velünk lévő szakaszparancsnoknak támadt egy gondolata, hogy nincs mit tenni, meg kell adjuk magunkat. Két bátor, németül beszélő katonát felkészítettek, vöröskeresztes jelvényt és fehér zászlót adtak nekik. Ezután ez a két katona elindult az angol egység felé, a zászlóval jelezték, hogy megadták magukat. Rövid idő múlva megjelentek az angol katonák és felszólítottak, hogy feltartott kézzel adjuk meg magunkat. Elvették minden fegyverünket. Nálam nem volt fegyver, ami feltűnt nekik. Megkérdezték, hogy hol van a fegyverem. Intettem neki, hogy jöjjön és megmutattam a páncélöklőt, ami le volt takarva. Megfogta és beledobta a vízbe. Én ez idő alatt gyorsan magamhoz vettem a köpenyt és vittem magammal, mert tudtam, hogy éjjelenként nagy hasznát veszem az áprilisi hidegekben. Egy tank kíséretében elvittek egy gazdasági épületbe és ott újra kikutattak, elvettek tőlünk mindent: evőeszközt, bicskát, gyújtót, borotvát és egyéb tárgyakat. Abban az épületben tartottak estig.

Itt ér véget a katonaságom története, és egyben itt kezdődik a fogságom. Itt kell hálát adjak Istennek, hogy élve, egészségesen megúsztam a háború borzalmaait.

A FOGSÁG

Este teherkocsival elvittek egy gyűjtőtáborba, ahonnan két nap múlva egy még nagyobb táborba szállítottak. Innen három nap múlva Belgiumba, egy hatalmas táborba vittek. Itt nyolc személyes sátrakban szállásoltak el. Az otlétünket megnehezítette az állandó eső. A sátrakba folyt be a víz, aludni nem tudtunk emiatt, és sokan gyomorfájásban szenvedtünk, az éjszakák nagy részét a WC-n töltöttük. Az ennivaló nagyon kevés volt, így elég keserves napokat éltünk ebben a táborban.

Egyik napon elmentem a vízcsaphoz, inget és alsónadrágot mosni. Egyszer csak hallom, hogy a nevemen szólítanak. Odaszaladtam, sorba állítottak. Ekkor kaptam meg a fogolyszámomat: 337607. Ezt a számot viseltem végig a fogságom ideje alatt.

A belgiumi fogolytáborból átvittek egy másik táborba, ahol nagyobb sátrak voltak, felszerelve, berendezve, így felállva is tudtunk már járkálni benne. Pár napot voltunk ott, és egy délután sorakoztattak és kikísértek a tengeri kikötőbe és beirányítottak egy hatalmas hadihajóba. Utunk során hamar megismerhettük a tengeribetegséget. A kísérő katonák úgy segítettek rajtunk, hogy időközönként kikísértek csoportonként a fedélzetre. Ott már jobban éreztük magunkat. Senki sem tudta, hogy hová visz a hajó bennünket. Estefelé, partra érkezésünkkor tudtuk meg, hogy Angliában vagyunk. A kikötőből tovább kísérték a vonatállomásra, felültettek egy személyvonatra. Az úticél számunkra újra ismeretlen volt. Londonon áthaladva a kísérő katonák megmutatták a németek által bombázott helyeket. Folytatódott az utunk tovább a kijelölt táborig, melynek neve Woodlands 168-as POW Camp Kirkham, Great Britain, Lancs. A tábor épülete egy nagy, négyemeletes építmény volt nagy udvarral, melyet négysoros drótkerítés és négy, reflektorokkal felszerelt őrtorony védett. A látottak ellenére a fogadtatás megnyugtató volt. Körülbelül 600 fogoly tartózkodott ebben a táborban.

A táborba való érkezésünk után nem sok időre az angol parancsnokság kinevezte a foglyok közül a vezetőséget. A vezetőség egy parancsnokból, egy tolmácsból és egy policárból állt. Az angol- és a fogolyvezetőség megszervezte a tábor ellátásához szükséges csoportokat (szakácsok, pékek, asztalosok, szabók stb.) A többi fogoly kint dolgozott a farmereknél vagy más munkáltatóknál. Munkástábornak nyilvánítottak, kötelező volt a munka mindenkinek. Az étkeztetés nagyon jó volt, jó magyarosan főztek a magyar szakácsok. Én az asztalosműhelybe kerültem hat fogolytársammal együtt. Elmondhatom, hogy nagyon jó sorunk volt. A hálótermünk tiszta volt, télen meleg, emeletes ágyak voltak. Mindig tiszta ágynemű, meleg víz és tusfürdő állt rendelkezésünkre. A Londoni Magyar Nőszövetség Dr. Zách Magdolna vezetésével próbált kedveskedni, valamivel segíteni sorsunkon. Így adódott lehetőség arra, hogy megkérjem őket, segítsenek valamiképpen értesíteni szüleimet, hogy életben vagyok, és itt vagyok az angol fogolytáborban.

Army Form No. W. 3494
(Revised)

PRISONER OF WAR POST
KRIEGSGEFANGENENPOST

Wutten in Hungarau

ADRESSE

An Lukács József's

Empfangsort Sunnleu-Giue

Strasse Jud-Giue

Land ROMANIA

Abender
Vor- und Zuname
Lukács Antal post.

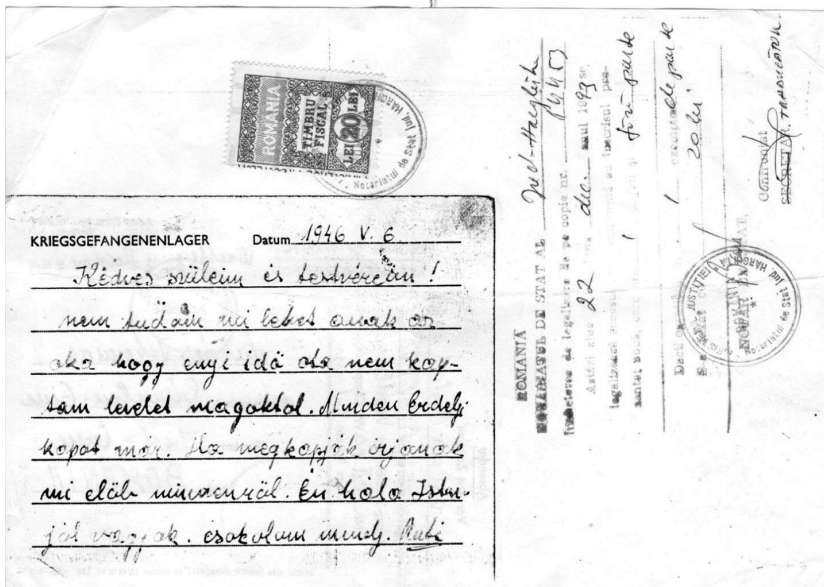
Gefangenennummer P. 32767

Lager-Bezeichnung Voedlemda

No. 168 P.O.W. Camp 168

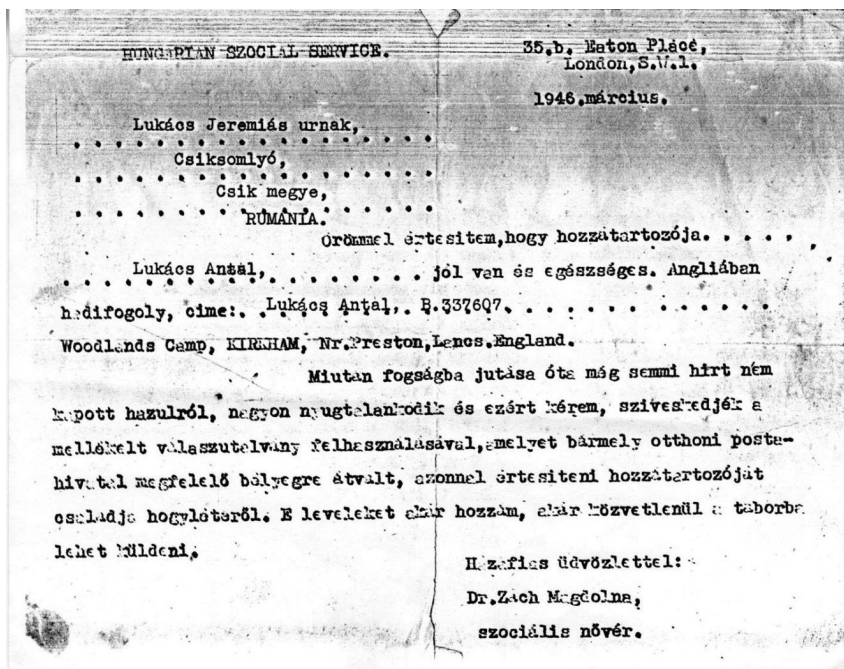
Great Britain (168)

2142m 1/44 (88657) 45100/4747 10 million 12/44 M&C Ltd. 47-211

Lukács Antal közjegyző által hitelesített levelének elő- és hátlapja, melyet a fogságból küldött haza Csíksomlyóra

Így az ők jóvoltából sikerült életjelet adnom magamról az otthoniaknak. Arról, hogy ez a próbálkozásom sikeres volt, csak 25 hónap távollét után, hazaérkezésemkor győződhettem meg, ugyanis levelet/képeslapot én otthonról sosem kaptam, ellentétben a magyarországi fogolytársaimmal. A Londoni Magyar Nőszövetség továbbá rengeteg értékes magyar könyvet juttatott a táborunkba, hogy ezzel is könnyítsen, legalább lelkileg, sorsunkon.

Dr. Zách Magdolna szociális nővér levele Lukács Antal édesapjának, Csíksomlyóra

Telt-múlt az idő a táborban. Egyszer jött egy rendelés a tábor angol vezetősege részéről, hogy készítsünk egy teljes szétszedhető és összerakható színpadot, kulisszákkal és minden egyéb szükséges kellekkel együtt. A festést egy marosvásárhelyi festőművész és egy színművész végezték, nagyon szépen, alaposan, minden színnek, felvonásnak megfelelően. Közben a színészcsoport is felkészült a szereplésre: Zichy magyar származású angol őrmester, két hivatásos színész és más

szereplők. Az érdekes az volt, hogy minket is beosztottak a színpad össze- és szétszerelésére. Nekünk, a színpadszerelőknek (két asztalos és a két festő) a fogolyruháinkat kicserélték civil ruhára. A következő nap elszállítottak egy városba, felszereltük a színpadot, és este megkezdődött a színdarab. A mi feladatunk az volt, hogy felvonások közben cseréltük a kulisszákat az előírások szerint. A színdarabnak olyan sikere lett, hogy kétszer is megismételték. A tevékenységünk folytatódott több városban is, kb. két hétig. Ez számomra nagyon jó emlék maradt, ugyanis napközben kivittek városnézőbe, és persze autóval. Ez idő alatt külön bánásmódban részesítettek: külön szoba, külön étkezés. Csak az volt a kár, hogy ez nem sokáig tartott, ezután visszakerültünk az asztalosműhelybe.

Nemsokára támadt egy gondolatom: jó volna kimenni dolgozni egy farmerhez, hogy ismerjem meg az ő életüket is. Sikerült is egy hattagú csoporttal kimennem. Már délelőtt 9-10 óra is volt, mire kiértünk. A munka legelőtakarítás volt. Délben behívtak a házba ebédelni, természetesen az ő főztjükből kaptunk, amely finom, ízletes volt. Közben kezdtek érdeklődni rólunk, hazánkról, népünkről, azt is megkérdezték, hogy autó vagy ipari gépek vannak-e nálunk. Ez a tudatlanságuk nagyon megmaradt az emlékezetemben. Nekik velünk kapcsolatban csak a nagy alföld, a mezőgazdaság és a cigányzene jutott eszükbe. Egy kicsit meglepett, hogy csak ennyit tudnak országunkról. Délután 4-5 óra tájt értünk vissza a táborba. Így teltek a fogolynapjaink.

Történt egyszer, hogy a fogolyvezetőség tudatta velünk, hogy készítenek egy kérvényt az angol vezetőséghez. A kérvény tartalma: „A háború már egy éve elmúlt, és mi még mindig fogolytáborban vagyunk, viszont nem érezzük magukat háborús bűnösöknek. Tekintettel erre a tényre, kérjük a tábor vezetőségétől, hogy változtassanak a körülményeken: vagy szállítsanak szabad táborba, vagy engedjenek haza. Amennyiben kérésünk valamelyike nem teljesül, kénytelenek leszünk éhségstrájkba kezdeni.” Ezt a kérvényt mind a 600 fogoly aláírta. A kérvényt nagyon komolyan vették, mert következő nap nagygyűlést hívott össze az angol vezetőség. Érdeklődtek afelől, hogy mi a kifogásunk, mivel nem vagyunk megelégedve, ugyanis ők a nemzetközi törvényeknek megfelelően teljesítették a jogainkat. Arra kértek, hogy legyünk türelemmel, mert továbbították kérésünket a hadügyminisztériumba, onnan várjuk meg a választ, és addig is

végezzük a munkánkat becsületesen, mint ez idáig tettük. Nemsokára jött is a válasz, hogy a hazaszállítást engedélyezik, amit nagy örömmel fogadtunk. Nem sok idő múlva behozták a fogoly tiszti gárdát a táborunkba. (Ők külön táborba voltak elhelyezve, rájuk nézve nem volt kötelező a munka.) A következő nap kivittek a futballpályára nagygyűlésre, ahol megjelent az angol táborparancsnok. Tartott egy búcsúbeszédet, elmondta, hogy rajtunk keresztül valamennyire megismerte a magyar nemzetet. Elmondta azt is, hogy a farmerektől és más munkaadóktól is köszönetet kapott a foglyok munkájáért, ezért ő is köszönetet mondott nekünk. Jó egészséget és jó utazást kívánt nekünk. Itt ért véget az angliai fogságunk.

5790/995

PARAKEA PATROLIA
1945 DEF Army Form White (Class)

PRISONERS OF WAR POST CARD **VEDELEM**

Kriegsgefangenensendung

NUR FÜR DIE ADRESSE.

Zur Beachtung. Nichts hinzufügen. Widrigenfalls wird die Karte vernichtet.

An Lukács Antal

1945. April 20

Zur Beachtung. Nichts hinzufügen. Widrigenfalls wird die Karte vernichtet. Nichtbezügliches durchstreichen.

Ioh bin in englische Gefangenschaft geraten.

Bin gesund.

~~Bin leicht verwundet.~~

Feste Adresse folgt.

Absender Lukács Antal hátr

Regiment _____

Datum 1945. April. 20.

1500m 11/43 (87564) 53511/1571 1,485,500 3/44 M&O Ltd. 47-211

Hivatalos értesítő Lukács Antal édesapjának a Vöröskeresztől

A következő nap elláttak három napra elegendő élelemmel, bevagoníroztak és áthoztak Németországba, és itt átadtak az angol megszálló hadseregnek. Egy nagy táborba irányítottak, ahol találkozhattunk egy nagy létszámú sýnylódó, nagyon rosszul ellátott magyar fogolycsoporttal, akik nagyon rossz körülmények között éltek. Pléh barakkokban teleltek, a hideg nagyon megviselte őket, az élelem nagyon silány és kevés volt, a munka kötelező volt mindenki számára.

Mi egy jó ideig abban a tudatban éltünk, hogy tovább szállítanak haza, de ez nem így történt. Beosztottak munkára, ezentúl nekünk is kötelező volt a munka. Nem gondoltuk, hogy az angliai jólét után nemhogy nem szállítanak haza, hanem egy rossz fogolytáborba kerülünk. A rossz ellátásunk, helyzetünk rákényszerített arra, hogy minden olyan lehetőséget kihasználjunk, mellyel magunkon akár egy kicsit is, de segíteni tudunk. Létezett a táboron belül egy olyan piacszerű cserebere vásár, ahol lehetőség nyílt élelmet, ruhát, cigarettát venni vagy adni. A szomszéd táborban, melytől egy szimpla drótkerítés választott el, román foglyok voltak. (Olyan foglyok voltak, akiket az 1944. augusztusi román átállítás előtt fogtak el). Ők jobb helyzetben voltak, mint mi, ugyanis őket jobb munkára vitték, ruharaktárba és konyhára, így nagyobb lehetőségük volt becsempészni a táborba az élelmet. Könnyen át tudtam menni és felvettem a kapcsolatot velük. Kihasználtam a lehetőséget. Én ott megvettem olcsón az élelmet és a táborunkban kis haszonnal továbbadtam. Így sikerült kicsit enyhíteni a helyzetemen. Ebben a táborban találkoztam egy csíksomlyói ismerőssémmel, Petres Jánossal, aki román katonaként esett fogságba. Megkért, ha előtte érek haza Somlyóra, értesítem szüleit és feleségét, hogy életben van.

Egy kis szerencse is adódott közben. Az egyik lehetőség az volt, hogy a foglyok közül toboroztak önkénteseket a Ruhr-vidéki bányákba. Ezeknek a munkásoknak jobban kedveskedtek, jobb ruhákkal és élelemmel látták el őket, és mivel új ruhákat kaptak, ezért nem volt szükségük a régiekre, ezért eladták azokat. Így sikerült olcsón ruhához és egyéb dolgokhoz jutnunk, amit majd a táborunkban kis haszonnal továbbadhattunk.

Egy másik szerencsés helyzet volt, hogy a táborba behoztak egy olyan fogolycsoportot, akiket azelőtt tévedésből deportáltak tekintettek az angolok, és hadifogoly-jelzés nélküli ruhába öltöztették őket, és elláttak

deportált igazolvánnyal. Közben pedig az angolok rájöttek, hogy ők is olyan foglyok, mint mi, és így kerültek közénk, de valamilyen okból utólag sem cserélték ki a ruhájukat, és a deportált igazolványuk is megmaradt. Ezek közül egyikkel sikerült kicserélni a ruhámat és az igazolványát is átadta, amin Kiss Zoltán név szerepelt.

A táborban olyan hírek kezdtek keringeni, hogy páran megpróbáltak elszökni, volt, akinek sikerült, volt, akinek nem. Természetesen ez szigorú büntetéssel járt. Hallván ezeket a híreket, én is fejembe vettem, hogy meg kéne próbálni elszökni ebből a szenvedésből. De ahhoz, hogy ezt megvalósítsam, szükségem lenne egy társra, aki beszél a német nyelvet, valamint pénz és élelem kellene, továbbá egy olyan fogolycsoportnak kéne a tagja legyek, amelyből lehetőség és alkalom adódna a megszökésre.

Egy napon olyan munkára vittek, ahol egy bombázott épület romjait kellett eltakarítani. Munka közben bementem az épület egyik romos fürdőszobájába, leültem, és a szökésen gondolkodtam. Egyszer csak bejött egyik fogolytársam, Dózsa Kálmán, aki észrevette, hogy valamin töröm a fejem, rákérdezett hát nyíltan. Mondom neki:

- Meg kellene szökni. Egy társra lenne szükségem, aki tud valamennyire németül.

Erre azt feleli:

- Én is ezen gondolkodom. Legyünk társak! Tudok én annyit németül, amennyire szükségünk lesz.

Kezet fogtunk, és ezzel megszületett a nyílt szándék a megszökésre.

Időközben megtudtuk, hogy megszökött az egyik hadapród őrmester, aki sváb nemzetiségű volt (sajnos a nevét mára már elfelejtettem). Ez az őrmester megtudta, hogy a szüleit kitelepítették Németországba, és ezért is szökött meg. Szerencsés volt, mert a nyelv őt nem akadályozta, és mint utólag a hír visszajutott a táborba, a szökése sikeres volt, és még a szüleit is sikerült felkeresnie egyik városban. Jó szándékú ember volt, ugyanis segíteni akart barátainak a szökésben, bejuttatott a táborba egy útleírást, melyben pontosan leírta, városról városra, milyen úton sikerült neki eljutnia a szüleihez az amerikai zónába. Ezt a levelet sikerült megszerezzük és lemásolnunk szóról szóra. Ez a levél még jobban megerősítette szökési szándékunkat és lehetőségünket.

Nagyrészt már fel voltunk készülve, volt egy kis élelmünk, egy darabka kenyér, margarin, valamennyi cigaretta, kb. 100 márka és egy

pokrócból csinált táska, amelybe mindezeket belepakoltuk. Ezután érdeklődni kezdtünk a csoportokról, hogy melyikből lehetne megszökni.

Volt egy szenes csoport, kb. 15 taggal, melybe jelentkeztünk. Elvittek egy széntelepre vagonokat üríteni. Már menet közben figyeltük, hogy az útszakasz melyik pontján lenne lehetőség a szökésre. Kérteztünk a távoli helyre, a kb. 30-40 km távolságra lévő széntelepre. Az a napunk nehéz és gondterhelt volt, ugyanis végig a szökés járt a fejünkben. Gondot okozott, hogy tudnánk úgy megszökni, hogy a két géppisztolyos ór ne vegyen észre. Nagyon veszélyes tervnek ígérkezett. Az elszántság mégis annyira erőt vett rajtunk, hogy a félelmünket felülmúlta.

Úgy terveztük, hogy munka után, a tábor felé tartva megpróbálunk leszőkni az autóról. Tudtuk, hogy ehhez egy megfelelő alkalom kell, szerencsére és Isten segítségére van szükségünk.

Az autón az egyik ór a sofőr mellett, a másik a raktér elején, a kabin hátánál foglalt helyet. Közben az autó hátsó részén szorosan védőfalat állítottunk a magasabb bajtársainkból, mi ketten az autó két szélére álltunk a két kis csomaggal. Vártuk az alkalmat a távozásra, de sajnos nem sok reményünk volt a sikerre, ugyanis nem kedvezett a helyzet: már közeleedtünk a tábor felé és a jármű elég gyors volt. Én az autó hátsó bal szélén figyeltem az útszakaszt és megláttam egy kanyart. Esős idő volt, az út is elég rossz volt ezen a részen, ezért a sofőr lelassított. Isten adta a gyors gondolatot: intettem a barátomnak, hogy „most!”. Leszöktünk az autóról, a csomagjainkat rögtön utánunk dobták a fogolytársaink. Hála Istennek ez az akció olyan jól sikerült, hogy a géppisztolyos örök nem vették észre. Pillanatok alatt behúzódtunk az erdőbe. Hihetetlen érzés volt, hogy szabadok vagyunk! De a további eseményektől való félelem örömeinket és megnyugvásunkat elűzte.

Hamar elmenekültünk a helyszínről, nehogy visszajöjjenek és elfogjanak. De hogy innen merre induljunk, az kérdőjeles volt. Nem sok gyaloglás után két asszonnyal találkoztunk.

- Kérdezd meg tőlük, hogy hol van a vasútállomás - mondtam Kálmánnak.

Az asszonyok kicsit gyanakodtak, de végül megmutatták. Elég messze volt az állomás. Közben elővettük az útleírást, hogy megtudjuk, melyik városba vegyük a jegyeket. Az állomáson kicsit félve kértük a jegyeket. Megtudtuk, hogy csak három óra múlva jön a vonat. Hogy a gyanúkel-

tést elkerüljük, kimentünk addig is a mezőre. Ott elkerülhettük a lehetőséget, hogy emberekkel találkozzunk. Később visszamentünk, megvettük a jegyeket abba a városba, mely szerepelt az útleírásban. Nemsokára jött is a vonat, folytattuk az utunkat a kijelölt helyre. Este tíz órára érkeztünk meg. Az útleírásban szerepelt, hogy este tíz óra után nem közlekednek a vonatok, és hogy hamar hagyjuk el az állomást, mert razziáznak a rendőrök, vigyázzunk, nehogy elfogjanak. Így is tettünk, rögtön kimentünk a mezőre. Ott biztonságban éreztük magunkat. A learatott gabonára feküdtünk, de az izgalomtól és a fáradtságtól nem sokat tudtunk aludni. Reggel visszamentünk az állomásra és megvettük a jegyeket a következő előírt városba. Elég hosszú út volt, ugyanis csak estére érkeztünk meg. Onnan is hamar elmenekültünk, kifelé a városból a mező felé. Közben találkoztunk egy emberrel, akinek pont olyan fogolyruhája volt, mint nekünk. Megmutatta a deportált igazolványát, az is pont olyan volt, mint a miénk, amit a táborban vettünk. Ő egy lengyel deportált volt. Valamennyire megbarátkoztunk vele. Megkérdezte, hogy hol alszunk. Nem tudtunk mondani neki semmit. Erre azt mondja:

- Itt a városban van egy munkásszálló, ott meg lehet aludni. Én is oda megyek. 1 márka egy éjszakára.

Egy kicsit félve, de elszántuk magunkat arra, hogy odamegyünk. „Lesz, ami lesz.” – gondoltuk. Ő ment elől, mutatta az igazolványát. Láttuk, hogy elfogadják probléma nélkül. Megnyugodtunk. Elővettem a Kiss Zoltán néven szereplő igazolványomat, és kifizettem az 1 márkát. A társam is így tett. Végre rendes ágyakba fekhettünk. Ennek az embernek és a szerencsének köszönhetjük, hogy egy kicsit megnyugodtunk testileg-lelkileg. De tovább hogy lesz, azt az Isten tudja.

Reggel korán már az állomáson voltunk, jegyet vettünk egy határmenti városba. Amit az útleírás tartalmazott, azt pontosan betartottuk. Egy kis állomáson leszálltunk és egy mellékutcán megközelítettük a határt, illetve az angol-amerikai zóna határát. Ott találtunk egy vendéglőt. Félve megközelítettük. Rögtön jött is két civil, megkérdezték, hogy át akarunk-e menni a határon. Azt mondták, hogy ők segítenek, megveszik a vasúti jegyeket, mert nekünk nem adnának átlépő igazolvány nélkül. Megmondták a szolgáltatásuk és a jegy árát, mi pedig a pénzt odaadtuk nekik. Megvették a jegyeket és ideadták, ahogyan megegyeztünk. A vonat megérkezett, mi pedig akadály nélkül

felszálltunk rá. Egy rövid út után egy hosszú vasúti hídra érkeztünk, a vonat lelassult. A híd végén leléptünk a vonatról, úgy, ahogy a levélben meg volt írva. Ott már várt egy hadirokkant katona, aki a szökevényekkel foglalkozott. Átvitt a határon az amerikai zónába, és megmutatta, hogy merre kell mennünk tovább. Nemcsak ketten voltunk a társammal, ugyanis civil németek is voltak köreinkben, ami bátorsággal töltött el. Megköszöntük a katonának a segítséget és cigarettával fizettünk neki. Hálát adtunk Istennek, hogy az utunk veszélyes részét sikerrel megtettük.

Nemsokára a német csoporttal elérkeztünk egy sörözőbe. Itt észre vettünk két rendőrt, és rögtön elmenekültünk, nehogy bajba kerüljünk.

- Na, Kálmán barátom, mit is tehetnénk? Este van, amerikai zónában vagyunk, szabadon. Tovább nem mehetünk éjnek idején.

Visszamentünk az úton, ahol jöttünk, ki a mezőre, a „Csillagszállóba”. Ez nem újdonság. A mezőn menedékhelyet kerestünk. Találtunk egy gabona asztagot csépelésre előkészítve, szerencsére őrizetlen volt, megnyugodtunk. De olyan éhesek voltunk, mint a farkasok, azon a napon még nem ettünk semmit. Mást nem tehattünk, óvatosan körülnéztünk a környéken, és áldott szerencsére, találtunk néhány almafát. Ott annyi almát ettünk, amennyi belénk fért, és még a kis táskánkat is megtöltöttük. Ezután felmentünk az asztag tetejére aludni. Úgy gondolom, nem kell részleteznem, hogy mennyire ki voltunk készülve idegileg a fáradtságtól és az éhségtől. Reggel arra ébredtünk, hogy valakik beszélgetnek lent a földön. Innen jobbnak láttuk elszaladni. Az asztag oldalán lecsúsztunk és futásnak eredtünk. Így kezdődött a sorsunk a szabad amerikai zónában. Csak reménykedni tudtunk a további jó folytatásban. A mezőről bementünk a városba, tájékozódunk és kerestük a vasútállomást. Megláttam egy asszonyt, felismertem a sváb ruháját.

- Fogadjunk, hogy az asszony magyar! - mondtam Kálmánnak.

Nem hitte, de én köszöntem magyarul, és az asszony magyarul válaszolt. Megkérdezte, hogy kik vagyunk. Válaszoltunk, mire ő is elmesélte siránkozva, hogy kitelepítették egynéhány kilós csomaggal, mert ők sváb nemzetiségűek voltak, és még sokan vannak így kint Németországban. Nagyon megsajnálta egymást. Sokat beszélgettünk. Végül megkértük szépen, hogy a vonatjegyet vegye meg nekünk abba városba, ahova a hadapródőrmester leírta nekünk.

Meg is érkeztünk abba a városba, a pontos címét is tudtuk, így felkerestük az őrmestert. Meg is találtuk őt, szüleivel együtt. Amikor meglátott, a kezeit összecsapta és azt kérdezte:

- Fiúk, azt mondják meg, hogy ez hogy sikerült?

- A sikeres szökést az ön levelének köszönhetjük, ugyanis a táborban lemásoltuk azt szóról szóra, majd a leírt utasításokat pontosan betartottuk.

- Most mi a tervük? - kérdezte.

- Nem tudjuk. Azért jöttünk, hogy megköszönjük a segítséget, amivel ide érhattünk, és tanácsot kérjünk a továbbiakkal kapcsolatban.

- Fiúk, én más tanácsot nem tudok adni, csak annyit mondhatok, hogy menjenek Münchenbe, ott létezik egy vöröskeresztes segélyező bizottság, ahol találnak segítséget.

Megköszöntük a jóságát, nagyon hálásak voltunk a segítségért. Megkérdeztük továbbá, hogy honnan lehetne egy kis élelemhez jutni, mert már nagyon éhesek vagyunk, két napja nem ettünk.

- Jaj, az már nagy probléma, mert itt minden élelmet jegyre adnak, és még az is kevés.

Elkeseredtünk egy kicsit. Megsajnált és azt mondta, hogy megmutatja, hogy hol lehet krumplit lopni éjjel a mezőn. El is mentünk, és sikerült annyit összekapirgálni, hogy miután visszavittük az otthonukba és megfőztük, az egész család jóllakott, és még az útra is tudtunk nyers krumplit pakolni belőle.

Reggel folytattuk kalandos utunkat. A vasútállomás felé vezető úton találkoztunk egy emberrel, kérdeztük, hogy merre van az állomás. Nem tudta vagy nem értette, nem tudom. Tovább mentünk, Kálmán társam megkérdezett egy másik embert, ő rendesen válaszolt.

- Megértetted-e? - kérdem Kálmántól, mire azt kérdezi az ember:

- Maguk magyarok?

- Igen - válaszoltuk meglepetten.

Megkérdezte, kik vagyunk, mi a célunk, hová akarunk menni. Elmondtuk neki, hogy azt a tanácsot kaptuk, hogy menjünk Münchenbe, ott kaphatunk valamennyi segítséget a Vöröskereszttől.

- Fiúk, én jobb tanácsot mondok! Menjenek Stuttgart városába, ott van egy kezdő építkező cég, ott lehet munkát kapni - mondta az ember, majd konkrét címet is kaptunk tőle.

Nagy örömmel fogadtuk a jótanácsot, megköszöntük és folytattuk utunkat az állomás felé. Az állomáson megkérdeztük a Stuttgartba induló vonatok rendjét. Pénzünk nem volt a jegyre, mégis rákényszerültünk, hogy jegy nélkül is felüljünk a vonatra. Szerencsére a hatóság megkegyelmezett nekünk, és így elértük a célba vett várost, melyről még nem is gondoltuk, mekkora változást fog hozni életünkbe.

Végre megérkeztünk a lebombázott városba. Körbejártuk egy részét, kerestük a megadott címet, Marienstraße 7. szám, de nem találtuk. Feladtuk a reményt és visszaindultunk az állomás felé, hogy folytassuk utunkat Münchenbe. Egyszer csak megláttunk egy teherautót egy lebombázott ház mellett.

- Nézz csak oda - mutattam Kálmánnak -, az szerintem egy magyar kincstári autó!

Nem nagyon hitte.

- Na, gyere, győződjünk meg! - mondtam végül. És ez volt az a lépésünk, mely nagyban megváltoztatta sorsunkat.

Visszamentünk az autóhoz, körbejártuk és meggyőződünk, hogy magyar autó. Beszélgetésünkre oda jött egy ember és megkérdezte, mit keresünk. Mondjuk az embernek, hogy a Marienstraße 7. számot keressük.

- Ez az - mondta az ember meglepetésünkre -, maguk magyarok?

- Igen.

- Én is magyar vagyok.

Ez után könnyebben ment a beszélgetés.

- Miért is keresik azt a címet? - kérdezi.

- Azt hallottuk, hogy itt lehet munkát találni.

- Hát ha ez a szándékuk és komolyan gondolják, itt van munka - mondta az ember -, különben én vagyok a munkavezető, én elintézem a vezetőséggel. (A vezetőség egy magyar volt-tisztból és egy német mérnökből állt.)

Ez a cég félig lebombázott házak javításával és újjáépítésével foglalkozott.

A visszafordulás az autóhoz, most is hiszem, isteni sugallat volt, hiszen ennek köszönhető volt, hogy megtaláltuk a keresett címet.

A munkavezető ezután felvezetett a legényszállásra. Megmutatta a termet, ami néhány ágygal volt berendezve. Idáig nagyon megnyugtató volt a helyzet, nagyon örvendtünk ennek. Beszélgetés közben megkér-

deztük a főnököt, hogy valami élelemmel nem tudna-e kiségeteni, mert az éhséget tovább nem bírjuk. Erre azt felelte:

- Itt minden élelemjegyre megy, még a zöldség is, és feketén sem lehet hozzájutni.

Ez a hír elég elkésztő volt, kezdtünk gondolkodni, hogy tovább menjünk-e. Megsajnálta a főnök, és azt mondta, hogy esetleg annyit tud segíteni, hogy van egy kevés krumplija, abból juttat nekünk valamennyit. Azonnal megfőztünk egy nagy lábassal, jól is laktunk. Soha olyan jól még nem esett a sós-paprikás krumpli, mint akkor ott.

Mint kiderült, az ottani munkások Magyarországról kitelepített sváb nemzetiségű emberek voltak, akiknek nagyon szomorú sorsuk volt. Hivatalosan német állampolgárok voltak, megvolt az élelmiszerjegyük, viszont az elég szűkre szabott volt, így sokat panaszkodtak.

A következő nap megkezdtük a munkát: téglát és maltert hordtunk. Nagyon megerőltető és keserves volt végezni ezt a munkát, hiszen az éhség nagyon legyengített, rossz fizikai állapotban voltunk. Négy-öt téglát is alig bírtunk felemelni. A vezetőség sem tudott nekünk segíteni abban, hogy több ételmezt kaphassunk, csak egy kis krumplit adtak. Tanácsot kértünk a sváb munkatársainktól, hogy lehetne valamiképp ételmezhöz jutni. Más megoldást most sem találtunk, meg kellett próbálnunk krumplit és gyümölcsöt lopni a mezőről. (Az éhség sok mindenre rábírja az embert.) A munkatársaink segítségével néhányszor sikerrel is jártunk, de ez veszélyes megoldásnak bizonyult, és ez így nem mehetett tovább.

Látta a vezetőség a szomorú helyzetünket, és újból megkérdezték tőlünk, hogy valóban ott akarunk-e maradni Németországban és tovább dolgozni ennél a cégnél. Mert ha igen, akkor van egy nagyon jó megoldás erre vonatkozóan, ami nagyot tudna javítani jelenlegi helyzetünkön. Egyből igent mondtunk. Következő nap két tanúval és munkaigazolással elvittek a tartományi közjegyzőhöz. Kértük a letelepedési engedélyt, amit azonnali eljárással meg is kaptunk. Onnan mentünk a fényképészhez igazolványképet csináltatni. A letelepedési iratokkal és a fényképpel elmentünk a Tartományi Policiára, ahol megkaptuk az ujjlenyomatos, fényképes személyazonossági igazolványt (Deutsche Kennkarte). Így szereztük meg a német állampolgárságot.

1 Von der zuständigen Behörde einzutragen!

2 Amtliche Entscheidung auf Grund des Gesetzes zur Befreiung von Nationalsozialismus und Militarismus vom 5. März 1946.

3 Official decision pursuant to Law for Liberation from Nazism and Militarism of 5 March 1946.

4 Décision officielle au vertu de la loi pour la Liberation du Nazisme et du Militarisme du 5 Mars 1946.

5 Официальное решение на основании закона для освобождения от национал-социализма и милитаризма, 5. Марта 1946 г.

6 Meldebogen Nr.

7

8

9

10

11

12

13

14

15

Druck W. Kohlhammer, Stuttgart / Werkstoff: Kalko, Göppingen

Deutsche Kennkarte

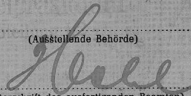
German identity-card
Carte d'identité allemande
Германское Удостоверение
Личности

Zur Beachtung!

- Der Inhaber der Kennkarte hat diese stets bei sich zu führen und sie auf Verlangen allen Behörden sowie den Beamten des Polizeidienstes ohne Verzug vorzuzeigen.
- Es ist strafbar, den Inhalt der Kennkarte zu entstellen oder sie in ihrem Inhalt zu verändern, die Kennkarte einem andern zum Gebrauch zu überlassen oder eine fremde Kennkarte zu benutzen.
- Der Verlust der Kennkarte ist der nächsten Ortpolizeibehörde sowie der Behörde, die sie ausgestellt hat, unverzüglich zu melden.
- Die Kennkarte ist ausschließlich ein Inlandsausweis.

Kennort Place of issue Lieu d'émission Место выдачи	
Kenn-Nummer Number Numéro Номер	04283
Gültig bis Expires on Expire le Действительно до	4 Sep 1951

Name Name Nom Имя	LUKACS
Vorname Christian name Prénom Имя	Anton
Geburtsdat. Date of birth Date de naissance Дата рождения	27. April 1923
Geburtsort Born at Lieu de naissance Место рождения	Csiksomlyo
Staatsangehörigkeit nationality nationalité Подданство	Ungarn
Beruf Occupation Profession	Hilfsarbeiter
Gegenwärt. Wohn- od. Aufenthaltsort present place of residence and address résidence permanente ou séjour Постоянное место жительства	
wohnsitz am 1. 9. 1939 domicile le 1. 9. 1939 домикельств 1. 9. 1939	Csiksomlyo
Größe und Gestalt height and figure hauteur et taille Рост	176 cm schlank
Farbe der Augen Colour of the eyes couleur des yeux Цвет глаз	blaugrau
Unveränderl. Kennzeichen invariable distinguishing marks marques permanentes Несъёмные особые приметы	fehlen
Veränderliche Kennzeichen variable distinguishing marks marques variables Временные особые приметы	fehlen
Bemerkungen Remarks Remarques	keine

Fingerabdrucke / Fingerprints / Empreintes / Отпечатки пальцев Rechte r. Zeigefinger Index digit Index finger Правый указательный	
Linke l. Zeigefinger Index gauche Index finger Linker указательный	
(Unterschrift des Kennkarteninhabers) Lukács Antal den 9. September 1946	
(Ausstellende Behörde) (Unterschrift des ausstellenden Beamten) Polizeioberstaatsanwalt	
Gebühr 1. RM.	

Lukács Antal német személyazonossági igazolványa

Ami ezután történt velünk, az szinte hihetetlennek tűnt. Megkaptuk három hónapra az élelem-jegyeket a Közellátási Hivataltól, és később a ruházati jegyeket is, ami óriási fordulat volt az életünkben. Felnézünk az égre: „Istenem, csodát tettél velünk!” Nem is olyan régen még géppisztollyal őriztek, egyik veszélyből a másikba csöppentünk. Aztán két hontalan vándor voltunk a kilátástalanságban. Most úgy élhetünk, mint szabad német állampolgárok. Ezt tartom igazi isteni gondviselésnek!

A továbbiakban éltük könnyű napjainkat, jobban kezdtük bírni a munkát. Egy közös étkezdébe járogattunk ebédelni, csak az volt a gond, hogy nagyon szűkre szabták a napi adagot, mindig meg kellett duplázni, hogy érezhessük, hogy egyáltalán ettünk valamit. Nem meglepő ez, hiszen azelőtt nagyon ki voltunk éhezve. A munkatársaink sokszor figyelmeztettek, hogy spóroljunk jobban a jegyekkel, mert hamar elfogy, és utolsó hónapokban éhen halunk. Ezzel mi is tisztában voltunk, de csak arra gondoltunk, hogy majd valahogy lesz akkor is.

Egyik alkalommal egy érdekes és egyben tanulságos dolog történt. A svábok megverték egy szintén sváb kitelepítettet. Megkérdeztem tőlük, hogy miért tették ezt. Elmesélték, hogy otthon, Magyarországon benne volt az illető a kitelepítő bizottságban, mint főnök, vezető. Ő és társai írták össze a kitelepítendő családokat, de a bizottság egy idő után megtudta, hogy ennek az embernek olyan tevékenysége volt a múltban, ami nem egyezett az akkori törvényekkel. Ezért őt is kitelepítették az országból, és pont a többi kitelepített közé került. Ezért érdemelte meg a verést. A nevét is megemlítették: Folmeg Ferenc volt Székesfehérvárról. A végén kitudódott, hogy ő annak a Folmeg Lajosnak a testvére, akinél dolgoztam Budapesten, mint segéd, 1941-ben.

Teltek-múltak a munkásnapjaink, egyik napon egyszercsak megjelent egy komoly kinézetű úriember. Összehívott és tudatta velünk, hogy az Amerikai Katonai Parancsnokság megbízottja, és az a feladata, hogy mesterembereket szerezzen a laktanya javítására, karbantartására. Elmondta, hogy a következő feltételeket biztosítják: jó civil fizetés, élelmezés, ruha, lakás, három évi szerződés, utána amerikai állampolgárság. Hihetetlen volt, hogy még nagyobb szerencse is kínálkozik életünkben. Sok tanácskozás után az ott lakó fiatalok közül többen is jelentkeztek, feliratkoztak, és az ő biztatásukra, mi is jelentkeztünk. Vártuk a további eseményeket.

Folytatódott tovább a kőművessegéd-munkánk. Közben kiderült, hogy a város szélén létezik egy magyar szabad tiszti fogolytábor. Természetesen felkerestük és kapcsolatba léptünk velük. Megtudtuk, hogy hazatérésre készülnek. Ők is megkérdezték tőlünk, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk, mi a szándékunk a továbbiakban. Természetesen elmeséltük, hogy az angol zóna zárt fogolytáborából szöktünk meg, és veszélyes, kalandos út után Stuttgartba érkeztünk, ahol most jelenleg dolgozunk, és ahol a vállalati vezetőség segítségével megszerztük a német állampolgárságot, ezzel pedig az élelmiszerellátást. Azt is elmeséltük nekik, hogy egy másik szerencsés helyzet is kilátásban van, ugyanis feliratkoztunk az amerikai laktanyák javítására, mint építőipari szakmunkások, és felsoroltuk, hogy milyen hihetetlen jó előnyökkel járna ez a munka. Miután ezt elmeséltük, kikértük a tanácsos tisztek véleményét arról, hogy mitévők legyünk: a jónak ígérkező életet válasszuk vagy a hazát? Megkérdezték tőlünk:

- Él-e magukban honvágy, hiányzik-e családjuk, szülőföldjük? Mert ha igen, akkor a hazát válasszák! Ha itt maradnak, sok nehézséggel kell megbirkózniuk. Mindkét nyelvet meg kell tanulni és be kell illeszkedni abba a társadalomba. Ezt jól gondolják meg, mert ha hazamenésre szánják magukat, akkor most van lehetőség arra, hogy velünk jöjjenek. Ausztriáig megvannak a terveink és a lehetőségeink, csak éppen ki kell várjuk azt az időt. Naponta jöjjenek érdeklődni.

Ettől kezdve nagy fejtörést okozott nekünk ez a kérdés. Menjünk vagy maradjunk? Éjjel-nappal ez a gondolat foglalkoztatott.

Egy pár nap múlva megérkezett az amerikai megbízott. Elmondta, hogy el van intézve minden, levisz Münchenbe, ott majd beosztanak a munkahelyre. Mi ketten, Dózsa Kálmánnal visszamondtuk az ajánlatot. Annyit mondott nekünk csak:

- Nagyon sajnálom magukat, mert az életben soha nem fognak találkozni még egy ilyen szerencsés ajánlattal. Én határozottan ismerem ezt az életmódot. Meg fogják bánni, hogy így döntöttek.

Így váltunk el. Hogy igaza volt-e, nem tudhatom, mert mi a hazamenést választottuk.

Tovább teltek a munkásnapjaink. Ahogy a tisztekkel meg volt beszélve, minden este elmentünk érdeklődni. Az egyik este azzal a hírrel jön Kálmán, hogy a tisztek üzenik, hogyha szándékunkban van a hazamenés, akkor éjjel menjünk oda. Fogadtak egy teherautót

pótkocsival, 37 márka fejenként az útiköltség. Ez az autó fog elvinni a passzai elbocsátó fogolytáborba. Mindent titokban csináltunk. Elvet-tük a kis, pokrócból készített táskánkat, és elindultunk. A munkatársak észrevettek, megkérdezték:

- Hová mentek?

- Megyünk a Bunker Szállóba aludni - hazudtuk, hogy ne legyen feltűnő a távozásunk. Ez volt az a hely, ahol 1 márka volt egy éjszaka

A szálloda helyett a tisztí szállóba vezetett utunk. Útközben sikerült még valamennyi élelmet venni jegyre. Mikor megérkeztünk, már ott volt a teherautó. Segítettünk felpakolni a tisztek csomagjait, ugyanis ők családosok voltak és elég sok csomagjuk volt. Hajnalban elindultunk. Búcsút intettünk Stuttgartnak, Németországnak, a német állampolgárságnak és a megígért amerikai állampolgárságnak is. A sok mögöttünk álló szenvedés, izgalom és göröngyös út már csak emlék volt számunkra, de nekiláttunk egy másik nehéznek ígérkező útnak Passau felé. A szívünk hazafelé húzott.

Estére megérkeztünk Passaubá, ahonnan a foglyokat hivatalos formában engedték haza, elbocsátó tábornak mondták. Megtudtuk, hogy már két szerelvény elment Magyarországra, de az indulások között napok telnek el. A harmadik szerelvény is megtelt emberekkel, ezért a tisztek megpróbálták intézkedni a további szállítás ügyében. Mindenki türelmetlen volt, szeretett volna minél hamarabb elindulni. A negyedik szerelvényre várni kellett volna több napot, de azt már nem vártuk meg. Másnap kimentünk az állomásra és megdöbbenve láttuk, hogy a szerelvényeknek csak fele érkezett meg, így a hivatalosan beosztott foglyoknak csak fele fért fel a vagonba, mi is köztük voltunk. Több fogoly, köztük mi is, kiszemeltünk egy laposabb tetejű kocsit. Fűvet és drótot vettünk magunkhoz, felmáztunk, a fűvet elterítettük és kikötöttük magunkat. Úgy nézett ki a szerelvény, mint egy méhekkal teli kaptár. Vártuk az indulást, de ez nem következett be, ugyanis jött egy amerikai katonatiszt, aki a szerelvényért felelős tiszt volt, és leszállított mindenkit, aki nem volt hivatalosan beosztva. De amikor a tiszt elhaladt, mi újra felmáztunk a vagonokra. Ez a művelet megismétlődött háromszor is. Mikor már látta, hogy nem hallgatunk rá és nem tud mit kezdeni velünk, akkor kijelentette, hogy felelősséget nem vállal értünk, és élelemmel sem tud segíteni. Ez sem riasztott vissza, úgyis elleptük a vagonokat. Nekem és a barátomnak sikerült egy

fékezőfülkét elfoglalni, ez biztonságosabb volt, mint a vagon teteje. Nem sok idő múlva elindult a szerelvény Magyarország felé.

A következő állomáson egy kellemes meglepetés ért minket. A szerelvényparancsnok kiharcolta az állomás vezetőségétől, hogy még három tehervagont csatoljanak a szerelvényhez. A parancsnoknak ez a tette nagyon jó benyomást keltett bennünk, tűrhetőbbé vált az utazás.

Továbbment a vonat Magyarország irányába. Elértük az amerikai–oros zónát, és ott kitolták a szerelvényt egy mellékvágányra. Ott tartottak bennünket két napig. Ez a stagnálás jól jött nekünk, ugyanis volt alkalmunk a közeli gyümölcsösökből, veteményesekből egy kis ételmet szerezni. „Jó hírünk” hamar elterjedt, és az osztrák rendőrség körbevette a szerelvényt, és még WC-re is puskával kísérték. A végén kiderült, mi volt a magyarázata annak, hogy ilyen sokáig állt a vonat: az oroszok akadékoskodtak, nem akarták továbbengedni a vonatot, de végül az amerikai tisztnek sikerült elérnie, hogy továbbinduljunk Magyarországra. Közben olyan hírek keringtek, hogy az előző vonatot Oroszország felé irányították, de hála Istennek velünk nem így jártak el.

A további utazásunknak akadálya nem volt. Elértük a magyar határt, Ágfalvát, a Sopron közelében lévő határátkelőt. Ott váratlan esemény történt velünk. Megjelent egy román katonai küldöttség, végigjárták a szerelvényt, és felszólítottak, hogy akik Romániába akarnak utazni, azok szálljanak le. Ők majd összeírják ezeket a személyeket és külön átviszik Romániába, mert így hamarabb hazaérnek, ugyanis a magyar hatóságokat így kikerülik. Ezt a lehetőséget örömmel elfogadták a Romániába hazakészülő foglyok, viszont én „nagy gondba estem”. Mondom Dózsa Kálmánnak:

- Te Kálmán, én nem akarok ilyen könnyen elválni tőled. Megyek a magyarországiakkal tovább. Pesten akarok maradni pár napig.

A háború előtt ugyanis másfél évig Pesten dolgoztam, sok ismerősöm volt, és rokonaim is éltek Budapesten. Szerettem volna közülük néhányval találkozni.

Így hát a vonaton maradtam. A többi fogoly, aki élt a lehetőséggel, le is szállt, kb. 20-30 főből álló csoport alakult ki belőlük. Egyenként behívták az állomási irodába, felírták minden személynek az adatait, és a személyes tárgyaikat elvették tőlük, azzal az indokkal, hogy a

magyar hatóság el ne kobozza, és majd ha Romániába érnek, visszaszolgáltatják. Minket továbbszállítottak Kaposvárra.

Kaposváron a magyar hatóság elkísért egy vizsgálotáborba. A vizsgálobizottság azt próbálta kideríteni, hogy volt-e közülünk valaki Szálasi önkéntes katonája, és a hunyadista önkéntes hadsereg tagja. Rám került a sor, előállítottak, behívtak a terembe. Rám förmedt az egyik vizsgáló, majd azt mondja a kollégájának:

- Megismerem ezt a fasisztát! Önkéntes hunyadista volt.

- Nem voltam - mondtam neki, erre ő megint rám kiabált, hogy álljak arccal a falnak fél lábon, amíg meg nem mondom az igazat. Újra kérdezett, én meg újra nemmel válaszoltam. Erre fel azt kérdezi:

- Mivel tudod bebizonyítani, hogy nem voltál hunyadista?

- A halálcédulával - feleltem. Katonai nyelven dögcédulának neveztek, ez tartalmazta a katonai egység nevét és számát, valamint az egyén személyes adatait. Ez valójában egy kis alumínium dobozka volt, melyet nyakunkba akasztva kellett hordani, ezt ki lehetett nyitni és benne voltak az adataink. Megmutattam ezt a „cédulát”. A következőket tartalmazta: Első Székely Hegyi Tüzér Pótosztály, Csikszereda. Erre fel azt kérdezi tőlem:

- Te székely vagy?

- Igen, az vagyok.

- El vagy bocsájtva.

Ugyanígy sikerült sorstársamnak, Kálmánnak is. Ő is megkapta az elbocsátó igazolványt, mely egyben utazási engedélyt is tartalmazott Budapestig.

- Na, Kálmán, újra szabadok vagyunk. Reméljük örökre!

A vonattal megérkeztünk Budapestre, a Kelenföldi állomásra. Ott, a vöröskeresztes konyhán elláttak meleg étellel, és adtak egy három napos utazási jegyet, ami érvényes volt minden városi közlekedési járműre. Mondtam Kálmánnak:

- Ezt a kedvezményt ki kell használjuk és körbejárjuk az egész várost. Én nagyjából ismerem Budapestet. Látni akartam én is utoljára, búcsúzóul.

A harmadik ott töltött napunkon azt mondja Kálmán:

- Anti, el kell váljunk. Akárhogy is fáj, ez a vége. Mást nem tehetünk.

Fájó szívvel és könnyes szemmel váltunk el egymástól. Tudtuk, hogy egy örök barátság szövődött, és megfogadtuk, hogy ezt fenntartjuk továbbra is. Így hát elbúcsúztunk egymástól.

Így lett vége a sokszor veszélyes, szenvedésekkel teli, kalandos katona-fogoly életünknek. Kálmán hazament Kiskunhalasra a szüleihez. A sors úgy hozta, hogy soha többé nem találkoztam Kálmánnal. A kétezres évek elején egy közösségi portálon (IWIW) érdeklődtünk utána, és egy rokonától tudtuk meg, hogy pár éve elhunyt.

Én maradtam még Pesten, felkerestem a régi mesteremet. A mesterem nemcsak hogy jól fogadott, hanem egyenesen megpróbált rábeszélni, hogy maradjak ott. Elég jó anyagi feltételekkel csábított, de én nem tudtam biztos választ adni neki, ugyanis a haza és a család hiánya, a hozzájuk való hazatérés gondolata határozta meg addigi döntéseim sorozatát is, és tartottam magam ehhez a döntéshez.

Ezután elmentem a vöröskeresztes konyhára ebédelni. Közben megérkezett egy csoport hadifogoly is. Kérdeztem tőlük, hogy honnan jöttek. Nagyon felháborodottan mesélték, hogy a határon a román küldöttség becsapta őket. Rájöttem, hogy ez az a csapat, akit a románok leszállítottak a vonatról a magyar határnál, olyan indokkal, hogy megkönnyítik hazajutásukat. Elmesélték, hogy a románok, miután elvették értéktárgyaikat, eltávoztak, s többet vissza se tértek. Elvittek minden iratot is, ami nélkül tovább utazni nem tudtak. A vasúti vezetőség és a vöröskeresztesek segítettek rajtuk, ők intézkedtek ez ügyben, de majdnem három napba telt, míg tovább jöhettek. Ekkor ébredtem rá, hogy talán egy isteni sugallatnak köszönhetem a döntésemet, hogy nem szálltam le a vonatról én is.

Ez a csoport hadifogoly a vasútállomás melletti vöröskeresztes konyhán ebédet kapott, utána elkísértem őket a román követségre, ahová az utazásukhoz szükséges iratok ügyében mentek. (Ekkorra az én irataim már el voltak intézve.)

Útitervből nem maradhatott ki a tatabányai Izsák Ferenc meglátogatása sem. Ő volt az, akivel legelőször Csíkszeredában találkoztam, mint újonc katona. Megpróbáltam valamilyen úton-módon eljutni Tatabányára. Pénzem nem volt, így kénytelen voltam felkeresni a vöröskeresztes főnöknőt és segítséget kérjek tőle, hogy találkozhassak a régi bajtársammal. Nagyon jó indulatú nő volt, rögtön azon volt, hogy nekem segíthessen. Elvitte az utazási igazolványomat az állomásfőnök-

höz, ott ráírták, hogy Budapest–Tatabánya és le is pecsételték. Ez a jóindulatú segítség nagyon megnyugtató és boldoggá tett. Felültem a vonatra, elindultunk. Közben jött az ellenőr és megmutattam neki az igazolványt, ami egyben a jegy is volt. Nagy meglepetésemre azt mondta, hogy ez nem érvényes papír az utazáshoz. Elvette tőlem, de én ragaszkodtam az igazolványomhoz, mert ez a hazatérésemhez szükséges irat, nem hagyhattam! Hazugsággal sikerült végül meggyőzőnöm: azt mondtam, hogy a szüleimet keresem, mert azt hallottam, hogy kimenekültek ide Magyarországra. A végállomáson visszakaptam az igazolványomat.

Emlékeztem Ferenc pontos címére, fel is kerestem a Kiskert utca 13. számot. Az édesanyját találtam otthon.

– Ferit keresem. Itthon van-e Tatabányán? – ez volt az első kérdésem.

– Miért keresi? – kérdezte gyanakodva.

Én kezdtem mesélni, hogy együtt voltunk katonák Sopronban, és azután elváltunk, és azóta se tudok róla semmit. Elmondtam, hogy én fogságból szabadultam, és eljöttem meglátogatni, hogy megtudjam, mi történt vele. Azt mondta, hogy estefele ér haza a fia, ha akarom, várjam meg. Behívott, de úgy éreztem, hogy kicsit gyanakodva, hidegen fogad. Egy pár óra múlva egyszer csak nyílt a kapu, belépett Feri. Meglátott, felém rohant és örömkönnnyekkel üdvözöltük egymást. Ezt látva az édesanyja teljesen megváltozott, és ettől a perctől kezdve szívesen látott vendégként kezelt. Mi sem bizonyítja jobban: három napig el sem engedtek. Volt miről mesélni bőven: katonaság, háború, fogság, éhség, fázás, halálfélelem, szenvedés. Mindketten nagyon hálásak voltunk a Jóistennek, hogy élve, egészségesen átvészeltük ezt a borzalmas időszakot. Távozásomkor felpakoltak bőven élelemmel, sőt pénzt is kaptam tőlük az útra. Kikísértek az állomásra, akárcsak egy családtagtól, úgy búcsúztak tőlem el.

Folytattam utamat Budapest felé. Útközben hallottam, hogy a másik vagonban nagy a vidámság, énekszó hallatszott. Kíváncsiságból átmentem, hogy nézzek körül, kik azok, mi ez a vidámág. Óriási meglepetés ért, mikor megláttam, hogy a sok fogoly között azok a táborbeli fogolytársaim is jelen vannak, ahonnan megszöktünk Németországból, sőt olyan foglyok is voltak ott, akikkel aznap azon a bizonyos teherautón együtt voltunk. Elkezdünk beszélgetni. Elmondták, hogy szökésünk után a főkapunál háromszor is újraszámolták a létszámot,

mert az őrség nem hitte el, hogy kettő hiányzik. Több, velünk kapcsolatos információt nem mondtak.

Megérkeztünk a Kelenföldi pályaudvarra. Elkísértem fogolytársaimat a vöröskeresztes konyhára, együtt megebédeltünk, aztán szét is váltunk, mert nyilván ők is alig várták, hogy hazakerüljenek. Én továbbra is maradtam Budapesten, és néhány napra alkalmi munkát vállaltam, hiszen pénz kellett a hazautazáshoz.

Ezután csatlakoztam egy Romániába hazautazó fogolycsoporthoz. Mikor elértük a magyar–román határt, arra lettem figyelmes, hogy egy asszony hangosan kiáltozva kérdezi, hogy van-e valaki csíki vagy csíkmegyei. Én jeleztem neki, hogy csíkszeredai, pontosabban csíksomlyói vagyok, és kíváncsisággal vártam, hogy mit szeretne mondani. Nagyon megörvendett és elmondta, hogy ő a somlyói Petres János felesége, és megkért, hogy ha valamikor találkoznék vele, mondjam meg Jánosnak, hogy ő itt van letelepedve egy faluban (a falu nevét elfelejtettem), és ha akar találkozni, keresse fel őt itt. Elmondtam neki, hogy találkoztam Jánossal a fogolytáborban, és üzente az otthoniaknak, hogy életben van, és ott van az angol fogságban. Ezután elváltak az újtjaink az asszonnyal.

A magyar–román határt elhagyva, újból hatósági kísérettel haladtunk Arad felé. Aradra való megérkezésünk után elhelyeztek egy nagy teremben, ott töltöttük az éjszakát. Reggel megkezdődött a kihallgatás a katonai tevékenységünkről. Nem találtak kifogásolni valót, így megkaptam az elbocsátó iratot, ami érvényes volt az utazásra. Végre utolsó utam előtt álltam, az úticél most már az otthonom, Csíkszereda volt. Sepsiszentgyörgyön elváltam két volt fogolytársamtól, s tovább egyedül utaztam. Éjjél tájt érkeztem meg Csíkszeredába. A szeredai állomásról gyalog folytattam utamat Csíksomlyó felé. Feltűnt, hogy egészen hazáig egy emberrel sem találkoztam, mintha kihalt volna minden. Útközben végig gyötört az érzés, hogy vajon ki fogad otthon. Kivel fogok találkozni? Kivel nem fogok találkozni? 1946. október havában voltunk, 25 hónap telt el, amióta elmentem itthonról, azóta lezajlott egy katasztrofális háború, mely sok nyomort, szenvedést hagyott maga után. Mi lehet a családommal? Soha-soha semmi hírt nem kaptam róluk.

Hazaértem Somlyóra. Álltam az ajtó előtt, nem tudtam egyből kopogtatni, nagyon erős érzések kavartak bennem. Végül bekopog-

tattam félve az ajtón. Elmondhatatlan jó érzés volt, mikor apám és anyám kinyitották az ajtót. Meg sem tudtunk szólalni, csak sírtunk és örültünk. Aztán ez volt az első kérdésem:

- Ki hiányzik a családból?

- Jóska bátyád - feleli apám -, még csak őt várjuk haza. A család többi tagja hazakerült.

Közel hetven évre rá tudtam meg, egy internetes portálról (<http://www.hadifogoly.hu/web/hadifogoly/index>), hogy Jóska bátyám Oroszországban, a Krím-félszigeten halt meg 1945-ben, 25 éves korában, mint hadifogoly. Áldozatul esett abban az értelmetlen, érthetetlen, embertelen háborúban.

Az utolsó soraimban még megemlíteném, hogy egy érdekes meglepetés ért a következő nap, mikor megjelent a házunknál Petres János, az a fogolytársam, aki megkért, hogy ha hazaérek, értesítsem szüleit, hogy életben van, és akinek a feleségével a határon találkoztam. Mesélni kezdtünk egymásnak, és kiderült, hogy míg mi Kálmánnal az

amerikai zónában tartózkodtunk, addig őket a fogolytáborból hivatalosan elengedték és hazaszállították, így neki pár nappal hamarabb sikerült hazajutni, mint nekem. Ez alkalommal át is adtam neki felesége üzenetét, amit a román-magyar határon rám bízott. János egy pár nap múlva el is távozott, többé nem találkoztunk.

Itt ér véget az én históriám.

Hálával tartozom az isteni gondviselésnek, hogy egészségesen hazasegített 25 nehéz hónap után.

Külön azt is meg szeretném köszönni a Jóistennek, hogy a történetek után 70 évre leírhattam az átélt eseményeket, melyeket a sors reám szabott.

Csíkсомlyó,

2016. szeptember-október

Lukács Antal idős kori képe

Murádin Jenő

„ÉN BOLYGÓ SZÉL VAGYOK”

– Egy székely litográfus a reformkorban –

Ma már csak szakmabelieknek és a számítógépes világ trendjétől eltérő, könyvtárakat bújó filobübloszoknak mond bármit is a könyvomattal elkötelezett Magyarai Lajos neve. Pedig akinek keze ügyébe kerül az 1848-as időket megelőző kolozsvári sajtó *Kiskövet* című hetilapja, csodálkozva szemlélheti az illusztrációként mellé társított könyvomatos képek áradó bőségű sorozatát, melyek között kivételesen még színes litográfiák is akadnak. A régió sokkal hosszabb életű lapja, az *Erdélyi Híradó* (1828–1848), Méhes Sámuel kiadványa, vagy az ifj. Szilágyi Ferenc szerkesztette *Múlt és Jelen* (1840–1848) nem közölt illusztrációkat. Magyarai megelőzte korát; 1846-tól közel két és fél éven át megjelent hetilapja mintha csak szerényebb erdélyi előképe lett volna az 1854-től kiadott nevezetes pesti *Vasárnapi Újságnak*, melynek bőséges illusztrációja korszakokon átívelve tükrözte a magyarság társadalomtörténetét.

Az úgy nem igaz, hogy Magyarai törekvéseire ne figyelt volna föl a könyvomat történetével foglalkozó szakirodalom. De az életpálya föltárása végletesen elmaradt, és ennek kinyomozása e tanulmányban is csak mozaikkockák összerakott képét mutató kísérlet.

Akik írtak róla: Lyka Károly, Nagy Zoltán, Szinnyi József, vagy az Éber-Gombosi Művészeti Lexikon szerzőpárosa, a pályarajzról közelebbit mit sem tudva sorolták a biedermeier kor erdélyi művészei közé. A művészettörténész Nagy Zoltán értékelő mondata mindenképp figyelemre méltó hangsúlyt ad munkásságának. Kiemeli őt a reprodukív irányultságú illusztrátorok–díszítőművészek–nyomdászok sokaságából. „A 40–50-es évek legtermékenyebb erdélyi kórajzolója Magyarai Lajos” – olvasható a magyar litográfia történetéről írt könyvében.¹ Szó van benne a *Kiskövet* kórajz-sorozatáról, és alkotójuk kezdeti bizonytalansága utáni meglepően gyors fejlődéséről.

1 Nagy Zoltán: *A magyar litográfia története a XIX. században*. Budapest, 1934. 51.

Honnan jött, miként alakult pályája ennek a több ismeretségre érdemes művésznek?

A biedermeier kor alkotóinak tipikus anonimitása, homályba vesző életrajza órá is minden vonatkozásban ráillik. Székely származására előbb csak annyi utalt, hogy előnevében hol szentháromsági, hol székelytompai Magyar Lajosként nevezte magát. Ez a két predikátum tűnik föl lapjának kolofonján, illetve Magyar pár soros halotti jelentésében. A helységnevek pedig a Nyárad mentére mutatnak, egymáshoz közel eső falvakra. Származását illetően fontos az a szűkszavú utalás, amelyben ifj. Szilágyi Ferenc történetíró és kolozsvári kollégiumi tanár „szépreményű székely ifjúnak” írta le.² Innen azután csak a szerencse és segítőkész hozzáállás vezetett el születési helyének és idejének pontos meghatározásához. Buksa Ferenc református lelkésznek köszönhető, hogy egyetlen kérő szóra földerítette a református egyházi anyakönyv már alig olvasható oldalain a mindent tisztázó bejegyzést. E szerint Székelytompán Magyar Zsigmondnak Lajos nevű fia 1813. április 17-én született.

A Nyárad mentének ebben a ma is jószerint színmagyar régiójában gyakori a Magyar név. A marosszéki Bedéről származó népes család számos településre kirajzott.

A tompaiak reformátusok, a szentháromságiak nagyrészt unitáriusok. A történész-levéltáros Pál-Antal Sándor kimutatása szerint kisnemesek, armalisták.³ Ez a besorolás azt jelenti, hogy címert és nemesi levelet kaptak, de adománybirtokot nem. Így nem volt ritka, mint a művészpályára lépett Magyar Lajos esete is példázza, az igencsak szerényen élő család.

Arra mindenesetre gondot fordítottak, hogy a tehetséget mutató gyermekek kellő felkészültséget kapjanak. A tompai Magyar család két tagját is ott találjuk a marosvásárhelyi Református Kollégium 1825-ös névsoraiban.⁴ A Tonk Sándor által közzétett névsorokból kiderül, hogy Magyar Lajos az említett esztendőttől, 1825-től 1833-ig volt a kollégium növendéke.

2 *Múlt és Jelen*, 1845. 83. sz. 497–498.

3 Pál-Antal Sándor szíves szóbeli közlése.

4 *A marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848*. Bevezetéssel közzéteszi Tonk Sándor. Szeged, 1994. 155.

Merre vette az útját a szép-mesterségekhez, a művészetekhez és irodalomhoz vonzó fiú?

Kolozsvárra ment, mert az akkoriban fölülélo népszerűsége jutott könyomat-technikát Erdélyben, Szeben mellett, itt lehetett otthonosabb körülmények között elsajátítani.

Kolozsváron 1832-ben a katolikus és a református kollégiumokhoz kapcsolódva szinte egy időben alakult két könyomatos nyomda. A szebeni példát követték, ahol Michael Bielz úttörő módon tíz évvel korábban, 1822-ben alapította könyomatos tipográfiáját. Szebenből jött át Kolozsvárra a tehetséges nyomdász és kőrajzoló, Barra Gábor (1799–1837), aki a református kollégiumi nyomda számára Bécsben vásárolt litográfiai fölszereléseket. Elképzelhető, hogy Magyarinak is ő szolgált útmutatásul, mint ahogyan korábban Szebenben Barabás Miklóst is ő vezette be a könyomás titkaiba.⁵

Bár Magyar kolozsvári megtelepedésének néhány éve homályban marad, kétségtelenül ez a kör, a kollégium és nyomdája kínálta számára a megkapaszkodás lehetőségét.

Elgondolása mindenesetre az volt, hogy valamilyen erkölcsnemesítő, társadalmi kiadványt indít, és azt könyomatos képekkel illusztrálja. Előbb azonban mindkét műfajba bele kellett tanulnia, és a kezdetekkor egyik sem ment könnyen. Kolozsváron indította el *Életelvek* című lapját, melyet még eléggé kezdetleges könyomatokkal illusztrált. Ez a ma már gyakorlatilag föllehetetlen kiadvány 1844-ben indult, de tiszavirág életűnek bizonyult. Megszűnéséről ifj. Szilágyi Ferenc számolt be 1845-ben, *Múlt és Jelen* című lapjában. „Ezt [az *Életelveket*] szerkeszti Magyar Lajos, szépreményű székely ifjú, ki az akkor kívántató kőrajzolatokat maga készítette – de vállalata a közönség részvétlensége miatt megszűnt. Igaz, hogy némely rajz eszméje különös volt, a magyarázat kissé silány, mégis pártolni kellett volna egy oly ifjút, ki önerején, s nyomorúságával küzdve a rajzban, festésben, kőre írásban szép előhaladást tett.”⁶

Az *Életelvek* kiadását megelőzően már 1842-től adta ki *Erdélyi Nemzeti Fejedelmek* című sorozatát,⁷ festményekből, illusztrációkból

5 Murádin Jenő: *Kolozsvár képzőművészete*. Sepsiszentgyörgy, 2011, ARTprinter Könyvkiadó, 25.

6 [Szilágyi Ferenc]: Tárca – Utazás gyalog és szekéren. In *Múlt és Jelen*, 1845. 83. sz. 497–498.

7 Nagy Z. i. m.

áttett könyvomatokkal, de 1844-ben ez a kezdeményezése is csődöt mondott.

Magyarit megviselte a kudarc, de nem kedvetlenül tette el az újabb próbálkozástól. Alkatának székelly állhatatosságával készült egy nagyobb feladatra. Maga elé tűzött célja változatlanul egy folyóirat kiadása volt, de átgondoltabb programmal. Olyan kiadványra gondolt, amely szélesebb körű társadalmi igényt fedezett volna le, és a lap minden egyes számát könyvomatokkal kívánta illusztrálni. Nem kis kockázattal járó terv volt ez, amihez támogatók kellettek. Talált is mecénásokat, mindenekelőtt a kollégium tanári kara, közelebről a Szilágyi család köréből, s talán módosabb rokonai részéről is. Eközben a könyvomat-technikára hangolt rajztudásban igyekezett minél nagyobb gyakorlatot szerezni. Bejáratos lévén a kolozsvári nyomdába, olyan alkotók hozzáállásához igazodott, mint a litográfiában portrék sorozatával jelentkezett Simó Ferenc, Szabó János, vagy korábban Barabás Miklós és Szathmári Pap Károly.

Rajzai bemutatása előtt álljon itt lapjának eltervezett koncepciója.

A *Kiskövet* címet kapott hetilap, melynek első száma az új esztendő beköszöntőjeként, 1846. január 2-án jelent meg, a kolofonjában feltüntetett „általános ismertető” jelzi a közéleti szándékot. Fél év után (1846. július 5-től) szerkesztője az igényesebb „Szépirodalmi és művészeti lap”-ként határozta meg kiadványának jellegét. Ez persze még messze állt a későbbi idők alapításainak célirányos folyóirat-kultúrájától, annak csupán biedermeier kori előképe lehetett.

A szépirodalmat a lapban a gyakran a szerzők nevének feltüntetése nélkül közölt elbeszélések képezték. Ezek a kis prózai írások a nyelvújítás szókészletéből kölcsönözött „beszélykék” címmel jelentek meg. Mellettük szintén elbeszélő stílusban kerültek közlésre tájleírások, a múlt történelmét földidőző emlékezések, rendszeres színházi tudósítások. De belefértek ebbe a társasági élet eseményei, beszámolók farsangi multságokról, a fürdőletről, a divat változásairól. Ami a művészeti részt illeti, egy-egy tudósításra szorítkozott a lap, például Marastoni Jakab pesti festészeti akadémiajának megnyitására. Az illusztrációk kizárólagosan Magyar könyvomatok, más szerzőtől kőrajz vagy reprodukált mű egyáltalán nincs a lapban.

A Szilágyi család tagjainak neve több helyütt is előtűnik a kiadvány lapjain. Ifj. Szilágyi Ferenc (1797–1876), a kollégium történelem- és

filológiatanára mint kiváló pedagógus kapott méltató sorokat a lap szerkesztőjétől: „Sokan lesznek tisztelt olvasóink közt – írta Magyarai a róla készített litográfia alá –, kik a kolozsvári ref. főiskola e munkás tanárának ékes előadásainál lobbannak hő lánggra a szép és nagy tettek iránt.”⁸ Mint korábban szó volt róla, Szilágyi Ferenc a kezdetektől nyomon követte Magyarai pályáját. Ilyenformán méltatója el tudott tekinteni pártfogójának megrögzött konzervatívizmusától, mely szélesebb körben *Múlt és Jelen* című folyóiratának hangvételében vált ismeretessé. Magyarai számára mindezen ellenérzéseket felülírták Szilágyi oktatói és kutatói kvalitásai. Szilágyi azzal is segítette a gondjaival küszködő Magyarait, hogy több példányban megrendelte tőle apjának, id. Szilágyi Ferencnek (1762–1828), a kollégium legendás hírű professzorának könyvatos portréját. A történelmet és klasszikus irodalmat előadó tanár azzal vált nevezetessé, hogy előadásaiába belefoglalta a magyar nemzet történetét, és latinról magyarra váltott át. Az 1844-ben köre rajzolt portré, amelynek egy példánya a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban megmaradt⁹, valami korábbi ábrázolás, festmény vagy metszet után készülhetett.

A család értelmiségi jeleseinek harmadik nemzedékéhez tartozott a történetíró Szilágyi Sándor (1827–1899), ifj. Szilágyi Ferenc fia, az MTA tagja, kinek szülőházán, a kollégiumi tanári lakások egyikén ma is emléktábla áll. Mint érdekesség említhető, hogy Szilágyi Sándor még egészen fiatalon egy-két írásával Szathmári Pap Károly *Erdély képekben* című, könyvatomokkal illusztrált kötetében, majd éppen a *Kiskövet* hasábjain jelentkezett.

Mindehhez, a korszak szellemi életének változatosságát érzékeltetve, tudnunk kell a két Szilágyi, apa és fia, annyira eltérő világszemléletéről. Szilágyi Sándor nemzetörként szolgált a szabadságharcban, Pesten megjelent írásait a forradalom és szabadságharc utáni elnyomás, a neoabszolutizmus korában gyakran betiltották, vagy a hatóságok lefoglalták, míg apjának lapja, a *Múlt és Jelen* még 1848 áprilisában (megszűnése előtt) sem adott hírt a pesti forradalomról, és arról sem, hogy a kolozsvári diétán kimondták a két haza egyesülését!

8 *Kiskövet*, 1846. 45. sz.

9 Magyarai Lajos: *Id. Szilágyi Ferenc portréja*. 1844. Könyvatom, 300x220 mm. A kolozsvári Egyetemi Könyvtár metszetgyűjteménye. Ltsz. Stampe XXIII/79.

Visszatérve a *Kiskövet* tartalmi kérdéseire, a szerkesztő, Magyar Lajos nagyon jól tudta, hogy a politikai témák Metternich rendszerében az igencsak kényes kérdések közé tartoztak. A szabadgondolkodásnak, a reformkori eszmék nyílt kifejtésének vajmi kevés esélye lehetett. Ezért van az, hogy az épp csak éledező erdélyi lapokban, de a magyarországiakban is, feltűnően túltengenek a semleges külhoni témák. A sokkal hosszabb életű *Erdélyi Híradó*ban, amelyet Méhes Sámuel szerkesztett, a nagyvilág eseményei foglalják el az újsághasábkok döntően nagy részét. Méhes tudta, meddig lehet elmenni. Erre abból is következtethetünk, hogy – bármilyen furcsa – lapjának és más kiadványoknak is maga volt a hivatalosan megbízott cenzora. A tiltások óvatosságra intették, még ha lelke mélyén másképpen is érzett, amint azt a forradalom idején mutatott állásfoglalásai igazolták.

Mindezek fényében mutat érdekességet, hogy a jóval kevésbé ismert *Kiskövet* nagyobb nyitottsággal fordult a hazai-helyi témák felé. Leírt szövegben nem ismerjük Magyar lelkületét, valóságos gondolatait a haza jövője és haladása iránt. Van azonban egy képe, a lapjában közölt könyomata, mely akár a reformkori törekvések allegóriája lehetne. Az 1846–47-es erdélyi országgyűlés, a diéta megnyitása alkalmából közölte a lap 36. számában, meglepően merész hozzáállással. A könyomatos képen a nemzetek gyülekezete látszik, amint – öltözékük szerint azonosíthatóan – magyarok, szászok, románok, ruszinok egy akarattal emelnek magasba egy zászlót. Fölöttük az osztrák kétfejű sas, egyik karmában mérleggel, másikkban kivont karddal, röptében éppen csak letekint rájuk. S ha a lap olvasóinak kétsége támadt volna a kép értelmezését illetően, a felirat sem hiányzik alatta: „*Remélünk*”.

Az 1846 és 1848 eleje között kiadott *Kiskövet* hetvennél több litográfiát közölt. Olyan teljesítmény ez, amelyet korábban csak Barabás Miklóstól vagy Szathmári Pap Károlytól láthattunk. Nyomatására, miként az Szathmári könyomatos kiadványa, az *Erdély képekben* esetében is történt, inkább a katolikus líceumi könyv- és könyomdához fordult. A rendszeres kapcsolat kiadó és nyomda között a személyes kontaktusokra, az elvárások kölcsönös átérzésére alapozott. A könyomatos részlegesen akkoriban egy metsző, voltaképpen rajzoló, egy gyakornok, két nyomtató és egy segéd működött.¹⁰

10 Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászat története*. Kolozsvár, 1896. 105–106.

A már idézett Nagy Zoltán kifejezetten nagyra értékelte Magyarai „meglepő haladásról” bizonyosságot tett fejlődését a rajzolás és technikai ismeretek terén. A *Kiskövet* rajzairól így írt: „A kenyérmezei viadal» c. mellékletén pl. jól megfigyelt és ügyesen rajzolt, viaskodó, lovas alakokat látunk. Néhány évvel korábban még a legelemibb eszközökkel sem volt tisztában – utalt Magyarinak az *Erdélyi Nemzeti Fejedelmek* címmel régi mesterektől átvett másolataira –, itt már nemcsak biztosan rajzol, hanem mint pl. a 24. számban mellékelt Dugonics Andrásan, a jellemzésre is sok gondot fordít.”¹¹

Mindemellett csak nagy általánosságban fogadható el Nagy Zoltán ítélete. A *Kiskövet* rajzai ingadozó minőségűek. Vannak nagyon jó, olykor Szathmári képeinek kvalitását megközelítő rajzai, és mellettük meglepően gyengék is. A hetenként (minden pénteken, később vasárnap) megjelent lap – a sürgető idő miatt – gyors munkát igényelt, s van olyan kép benne, amely mintha csak a nyomdai rajzoló gyors áttételében került volna közlésre, Magyarai vázlata nyomán. De mint minden esetben, Magyarinál is a jó művek összessége adja a művészt.

A képek tipológiája egyszerűen meghatározható: portrék, tájak, kompozíciós jelenetek, zsánerek. Döntő többségben természetesen a portrék voltak. Hiszen ez az a műfaj, amelyet a kor társadalmá leginkább igényelt. Arcképeinek ábrázoltjai rendszerint szembefordulnak a nézővel, és táji háttér nélküliek. Gesztusoktól mentes mozdulatlanságuk nagyon is összecseng a biedermeier korra jellemző képalkotással. A portrék alapvetően három csoportra oszlanak. Egy részük valamilyen évfordulóhoz, életrajzi mozzanathoz kapcsolódik. Van azután olyan, amely a korszak eseménytörténetére utal. Sorozattá állnak össze végül az 1846–47-es erdélyi országgyűlés küldötteinek arcképei, jelezve ezzel is a nagy várakozásokkal és még nagyobb csalódásokkal kísért események történeti súlyát a forradalom előtti Erdélyben.

Mindjárt a folyóirat-alapítás 1846. évi kezdetén a Pestalozzi-centenáriumhoz kapcsolódva közli a lap az 1746-ban született világhírű svájci pedagógus és iskolareformer portréját (1846. 3. sz.). Bemutatta az olvasónak István főherceget, aki, nem sokkal később Magyarország utolsó nádora lett (1846. 7. sz.). Megválasztása alkalmából közölte IX. Pius képmását, aki a leghosszabb ideig uralkodó pápa volt (1846. 38. sz.). A már említett Dugonics András-portré, a neves író és költő

11 Nagy Z. i. m. 51–52.

arcképe valóban a legéletesebb könyvmotívok közé sorolható (1846. 24. sz.). A korszak két számon tartott szellemi értelmiségi, a történész és nyelvész Horvát István (1784–1846) és a költő Vajda Péter (1808–1846) nekrológiáit kísérték a lapban közölt portréik (1846. 35., illetve 11. sz.). Utóbbiról, a progresszív nézetei miatt meghurcolt Vajda Péterről 1844-ben Barabás Miklós készített többször reprodukált könyvmotívot. A minden kultúr-kezdeményszerzés mögé segítőkészen álló gróf Mikó Imrét, illetve Méhes Sámuelet, akivel Magyarai jószerint napi kapcsolatban állott, a lap szerkesztője maga méltatta, könyvmotívokban megjelenített képmásaikkal (1846. 44., illetve 43. sz.).

Liszt Ferenc portréja a zeneszerző és zongoraművész kolozsvári föllépése idején jelent meg a lapban, mely eseményt fokozott társadalmi figyelem kísérte (1846. 47. és 49. sz.). A Petőfi-portré Magyarinak a költő iránt érzett rajongását bizonyítja (1846. 51. sz.), ugyanakkor érdekes, hogy a költő versei közül egy sem jelent meg a *Kiskövetben*. Az ünnepezt színésznő, Felekiné képmása abból az alkalomból került a lapba, hogy a kolozsvári Nemzeti Színházban a *Nőtlen férj* című darabban lépett föl igen nagy sikerrel (1847. 6. sz.).

Magyarai portréinak elkülöníthető népes csoportját képezik a diétai arcképek. Az 1846–47-es utolsó erdélyi rendi országgyűlés 1846. szeptember 9-én nyílt meg, és megszakítással a következő év november 16-án zárult. Összesen 14 hónapig működött, 112 országos üléssel. Maga a diéta, mint a korábbiak is, a társadalom minden rétegét megmozgató esemény volt. Azon felül, hogy a reformkori törekvések mindennél nagyobb publicitást kaptak, maga a város, Kolozsvár vagy Nagyszében polgársága szállásolta és látta el a nagyszámú küldöttest. Ez gazdasági élénkületet hozott a városi polgárság számára. Ugyanúgy lehetőségeket kínált a kor festőinek, rajzolóinak és litográfusainak is. A küldöttekről készült portrék, akár nagyobb számú sokszorosításban is, rendszerint vevőre találtak. Hogyan hagyhatták volna ki ezt az alkalmat a biedermeier kor sokszor létminimumon tengődő alkotói? Az 1834-es erdélyi országgyűlés küldötteiről „Szabó piktor”, azaz Szabó János készített könyvmotívos sorozatot, melyet Bécsben nyomtattak.¹² Az 1837-es szebeni országgyűlésen Barabás Miklós készült hasonló feladatra, de számításaiiban csalódva, néhány portré megrajzolása után

12 M. Kiss Pál: *Erdélyi magyar művészek a XVIII–XIX. században*. Kóny, 1990. – Szabó János 1784–1851. 32–40.

a könyomatos áttételek terveiről lemondott.¹³ Annál nagyobb sikere volt Szathmári Pap Károly vállalkozásának, aki az 1841–43-as kolozsvári diéta küldötteiről mintegy hetven könyomatos portrét készített, s azokat mappába foglalva tette közzé, megörökítve az országgyűlés 300 tagjának mintegy negyedét.¹⁴ A fényképészet történetében jól ismert körülmény, hogy Marastoni Jakabot, a dagerrotip „fényírás” úttörőjét Pestről éppen a diéta eseményei csábították le Kolozsvárra, ahol a küldöttekről készített felvételeit helyben meg lehetett vásárolni.

Ebbe a főlvázolt kultúrtörténeti horizontba illeszkedett Magyar Lajos elgondolása, az a terv, hogy az 1846–47-es diéta tagjairól lapjában minden héten egy-egy portrét közöljön. Nyilvánvalóan jól ismerte Szathmári képciklusát, mert ehhez igazodott külsőségeiben is. Az ő könyomatos portréi is háttér nélküliek, s minden attribútumot nélkülöznek. Fontos a hasonlóság és a jellemtükrözés volt. A sorozat néhány képe megközelíti Szathmári színvonalát, de vannak nagyobb számban lényegesen gyengébbek, sematikusak is.

A folyóirat 1846. 36. száma jelzi, hogy a nevezett szeptember eleji napon megkezdődött az erdélyi országgyűlés. Ugyanebben a számban jelent meg a Kolozsvárra érkezett Anton Puchner altábornagy, diétai királyi biztos portréja, aki majd a szabadságharc idején olyan gyászos emléküvé lett a magyarság számára.

A laphoz társított portrék a következők: br. Jósika Sámuel, Erdély alkormányzója, br. Zeyk József, Fogaras küldötte, gr. Teleki Domokos, küllői küldött, tusnádi Kovács Miklós rk. püspök, kormányzékai tanácsos, br. Kemény Ferenc, diétai országos elnök, Fogarasi János, Vízakna küldötte, br. Apor József, Háromszék követe, Berzenczey László, Marosszék követe, Mikes János, királyi hivatalos, Groisz Gusztáv, Kolozsvár képviselője, br. Bornemisza János, főkormányzékai tanácsos, Mikó Mihály, Csíkszék követe, br. Jósika Lajos, Doboka vm. főispánja, ifj. gr. Bethlen János, Udvarhelyszék követe, br. Jósika János, székely lovassági százados, Radnótfái Nagy Sámuel, udvari titoknok, hídvégi gr. Nemes János, Felső-Fehér vm. főispánja, Bagossy Sándor, Kraszna vm. követe, Szelnitzei Bálint Elek, Közép-Szolnok vm. követe.

13 *Márkosfalvi Barabás Miklós önéletrajza*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Szépművészeti Társaság. 152–154.

14 *Képtára az Erdélyi Nagyfejedelemség 1842-ben egybe gyűlt rendeinek*. Kiadta Szathmári Pap Károly Kolozsvárt.

Magyari – Szathmári Pap Károly példája nyomán – külön füzetben, azaz mappában is közzé kívánta tenni diétai arcképcsarnokát. Ezt a szándékát a lap 1847. május 9-i számában (19. szám) megjelentetett hirdetésében közzé is tette: „Egy füzet 12 országgyűlési arcképet bocsátunk közre, melyet a lap rendes pártolói 30 krral szerezhettek meg, mások 2 rfrtal ezüstben.” Megjelent-e vagy sem? Nem sikerült nyomára bukkanni. Magyarinak akkor már gondjai támadtak a *Kiskövet* megjelentetésével. Könyomatos képet, mint éppen ebben a számban jelentette be, lapja már csak kéthetenként közölt.

A *Kiskövet* rendszeres közlésekben számolt be az országgyűlés munkálatairól, kiemelve az úrbérrendezés oly sokat vitatott kérdését. A magyarországi viszonyoktól eltérően, Erdélyben csak most, 1847-ben született döntés ebben a kérdésben, a jobbágyi kötelezettségek egységes normatívájáról, de itt is a konzervatív erők akarata érvényesült. Másrészt, a határozatok életbeléptetését a forradalom amúgy is elsodorta. Bár a híradásokban nyíltan nem mondatott ki, de nyilvánvalóvá lett a reformkori törekvések kudarca.

A másik képtípus, a tájkép, bár csupán kis számban volt jelen a lapban, de azok közül néhány Magyari legszínvonalasabb litográfiái közé tartozik. Nem is szólva arról, hogy ezek a képek a biedermeier korban szokatlanul emberi alakok nélkül kerültek megjelenítésre.

Gräfenberg, a neves osztrák-sziléziai fürdőhely (ma Lászné Jesenik) és a hozzá fűződő Priessnitz-féle hidegvíz kúra igencsak elterjedt divatja volt a reformkori világnak. Priessnitz, az egyszerű földművesből lett természetgyógyász ötlete a hideg víz gyógyító hatásáról páratlan népszerűségnek örvendett. Nem véletlen hát, hogy Magyari lapja több írásban és képi megjelenítésben foglalkozott a gräfenbergi fürdővilággal. Barabás Miklós is példaként állhatott előtte, aki valamivel korábban, 1839-ben, egész sor rajzán örökítette meg a fürdőhelyet, a kádfürdőkben gyógyulást remélő betegeket, s magát Priessnitz Vincét is. A *Kiskövet* 1846 1. és 12. számában találjuk Magyari gräfenbergi könyomat lapjait, míg a 17. számban az általa is megörökített Priessnitz portréját.

Ha kezdetben inkább az arisztokrácia látogatta – akár messze földről érkeve – Gräfenberget (így például Wesselényi Miklós), később a polgári-értelmiségi réteg is megengedte olykor magának ezt, a gyógyulás ígéretével összekapcsolt szórakozást. A litográfus Barra Gábor is

Gräfenberget választotta gyógykezelése helyéül. Csakhogy sorvasztó tüdőbajának mit sem használt a kezelés. Mint Kelemen Benjámín, ifj. Wesselényi Miklós jószágigazgatója írta, Barra egyenesen „a víz cura áldozattya” lett.¹⁵

Kétségtelen, hogy Magyarai Lajos szintén járt Gräfenbergben. Könyvomasos képen az élmény közelsége félreérthetetlenül utal erre. A dombos gräfenbergi tájban teljes részletezéssel tűnnek föl a fürdőhely épületei, a hideg vizet szállító facsatorna, s az előtér ringó búzamezeje mögött a fürdő-üdülőközponttá növekedett helység kibontakozó panoramikus képe.

Egy másik tájbrázolás, *A Vezúv* (1846. 21. sz.) inkább egy fantázia-kép benyomását kelti, annak képzetét, milyen lehet a füstöt, lávát, köveket okádó vulkán a Nápolyi-öbölben. Ám ezt a helyszínt Magyarai aligha láthatta. Ahova viszont természetjárásai közben eljuthatott, és amit rajzban megörökített (az Erdélyi Szigethegységben), az a *Detonata* bazalt orgonája (1846. 4. sz.).

Áttérve a lapban jelen levő zsánertémák képtípusára és a társasági élet jeleneteinek ábrázolására, ebben a *Kiskövet* is, mint a magyarországi lapok, a biedermeier bécsi divatjához igazodott. Ilyen képek (valamennyi 1846-ból): a *Schmutzer restje* (14. sz.), egy festmény inspirálta jelenet, *Az igen elkapott* [elkapatott] szerelmes (34. sz.), a *Kártyások* színpadi jelenete (10. sz.), *A havasi vadász* (30. sz.), *Egy cseber lúg* (19. sz.). Ez utóbbi egy kolozsvári városi életkép, aminek a Nagypiacon (a Főtéren) Magyarai alighanem tanúja lehetett. Figyelmetlen cselédleány lúggal tele csebrével véletlenül leönt egy melázva sétáló ifjút.

Két kép kívánczik még ide, melyek érdekessége, hogy Magyarai a színes könyomattal is megpróbálkozott. Krinolinós lányok öltözéke kapott piros színt és apró zöld-piros díszeket, valamint aranyló színű övet, karperecet. Ehhez értelemszerűen a litográfusnak több csiszolt és festékezett követ kellett használnia. Mindkét kép 1847 elején jelent meg a 4. és 7–8. számokban. Eredetileg több más hasonló ábrázolás is lehetett a lapban, ám ezek a csonkult példányokból eltűntek.

A *Kiskövet* kiadása csak az 1846-os évben tűnik többé-kevésbé zavartalannak. Szerkesztője később már nyomdai, postázási, s nem

15 Murádin Jenő: Barabás Miklós a reformkori Kolozsváron. In *Korunk*, 2011. 9. sz. 81–85.

utolsósorban anyagi gondokkal küzdött. Az a merész vállalkozás, hogy az erdélyi viszonyok között minden számhoz könyomatos illusztrációt közöljön, igencsak terhes feladatnak bizonyult. Már csak azért is, mivel gyakran napi események tükrözését is megkívánta. Ezért váltott át szerkesztője az 1847-es év 1. számától a kéthetenkénti illusztrálásra. Végiglapozva a lapszámokat, rá is bukkanunk Magyarinak a gondokat tükröző bejegyzéseire. A könyomatos rajzokat eleinte bekötötték a hetilap megjelent számaiba. Később már csak beillesztették a lapok közé, s volt úgy, hogy külön postázták az előfizetőknek, olykor egyszerre több elmaradt képet is: „Képünket a jövő számban küldjük el” (1846. 30. sz.); „négy képet küldünk jelenleg” (1846. 44. sz.); „hideg lelte a rajznokot” (1847. 18. sz.); „küldjük, mihelyt idő jut rá” (1847. 40. sz.).

Az 1848-as év már úgy kezdődött, hogy Magyarai jelezte: „tetemes kárunk van”. Csak sajnálhatjuk, hogy a lap utolsó száma, a 11. szám március 7-én jelent meg, s így nem tudhatjuk, hogy a kiadvány milyen arculatot váltott volna a forradalom idején, a cenzúra eltörlésekor.

A szabadságharc s majd az önkényuralom messze sodorta Magyarit a lapszerkesztés folytatásának gondolatától. Az idők nem kedveztek semmi ilyen kísérletnek. Művészi érdeklődése másfelé fordult, a költészettel próbálkozott. Versei jelentek meg magyarországi kiadványokban. Szinnyei József ismertetése szerint a következő lapokban jelentkezett: *Vasárnapi Újság* (1856–58), *Magyar Néplap* (1856–57), *Kalauz* (1857), *Szépirodalmi Közlöny* (1857–58), *Magyar Posta* (1857), *Nővilág* (1857), *Divatcsarnok* (1858).¹⁶ Tehetsége azonban kevés volt a költészethez. Önálló kötet megjelentetéséhez csak úgy jutott, hogy egyik rokona, Magyarai Kossa Sámuel tápiószentmártoni birtokos segítségével adhatta ki. A *Magyarai költeményei* címmel Pesten 1858-ban megjelent kis kötet nyomtatott ajánlása erre a támogatásra utal: „Magyarai Kossa Sámuel úrnak szeretete és tisztelete jeléül ajánlva a szerző által”.¹⁷ A verseskötet az erdélyi gyűjteményekben is hozzáférhető. Bekerült a kolozsvári Református Kollégium és az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtáraiba is. A versek nem utalnak figyelemre méltó irodalmi vénára. Csak néha egy-egy sorban villan föl a fogalmazás

16 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VIII. köt. Budapest, 1902. 307.

17 *Magyarai költeményei*. Pest, 1858, Magyar Mihálynál.

képszerűsége. Például az e tanulmány címében jelzett idézetben, mely hányatott életére utalt: „Én bolygó szél vagyok”.

Örök aggregényként, elmagányosodva érte a halál. Kolozsvári lakásán hunyt el 1859. december 19-én. A református egyház anyakönyvi bejegyzése szerint a halál oka szélütés.¹⁸ A *Kolozsvári Közlöny* az év december 22-i száma csak rövid hírben közölte, hogy a *Kiskövet* egykori szerkesztője, tompai Magyarai Lajos „jobblétre szenderült”.¹⁹ December 21-én a Házsongárdi sírkertben temették el; ma már földérintetlen sírban nyugszik.

18 A kolozsvári ev. ref. egyházban az elhunytak és eltemetettek jegyzőkönyve 1851–1874. Románia Országos Levéltárának kolozsvári fiókja 71/38.

19 Gyászjelentés. In *Kolozsvári Közlöny*, 1859. dec. 22. 127. sz. 513. Sem ez a hírlapi közlés, sem az egyházi anyakönyv nem pontosítja kolozsvári bérelt lakásának – otthonának – címét. Csak a *Kiskövet* kolofonjából derül ki, hogy 1846-ban a Magyar utcában, majd közvetlenül a forradalom előtti időben a „Piacközép, várda mellett”, a város főterén kapott szállást.

Fekete J. József

A PLETYKA ÖNFENNTARTÓ KOMMUNIKÁCIÓS TEREPE

- *Milbacher Róbert: Szűz Mária jegyese*¹ -

Az irodalomtól már régtől fogva nem várjuk el az emelkedettséget, nem igényeljük a műben beszélő fennkölt szólamát, annál inkább elfogadjuk a köznyelv területhódítását. Sőt, az alpári beszéd, a trágárság is kiterjesztette igényét az irodalmi szereplésre. Ami, valljuk be, nem új keletű jelenség, csak egy kicsit megfélekedtünk róla. A közelmúltban olvastam Milbacher Róbert *Szűz Mária jegyese* című, Margó-díjas novellafüzérét. Röviddel rá került kezembe a szerző drámai szövege, *Ágnes asszony (Arany-átiratok 1.)* a *Székelyszőlő* kulturális folyóirat 2017. márciusi számában. A novellafüzér a falusi pletykálgatás földolgozása által teremt történeteket, míg a drámai szöveg a jelenetek révén térben is elhelyezi a pletyka terjedésének útvonalait, miközben sarkalatosan megfogalmazza a közösség által idegennek, vagyis nem elfogadottnak tekintett magatartásformákat, létpozíciókat, mindazt, amit a többség taszítónak, elítélhetőként, a normalitás ellentétéként él meg. Ma ezeket a különbözőségeket az *in-out* oppozícióval értelmezhetjük legkönnyebben, ám a szakterminológia a gender-kutatások, a posztkoloniális elméletek vértetéiben az oda nem illő, és az oda illő dualitásában szemlél, amit pontosan az „otthon-lévő-test”, illetve az oda-nem-illő-test” elnevezéssel illeti, ami terminológiailag a személy számára biztonságos övezetet különbözteti meg a biztonságra veszélyes övezettől, ez utóbbi pedig nem egy esetben az előítéletekben gyökerező feltételezés. Bakos Petra egyik elemző tanulmányában például kifejti, hogy a fejlett nyugati társadalomban is tudni való, „hol egy nő helye”. És nem csupán szexista előítéletből, hanem miként írja, „az otthon-lévő-test bármely helyzetben előhúzhat egy kellően iszonytató idegenképet, amellyel megigazolhatja saját agresszív viszonyulását.” Amit az *én* határainak megvonása indukál a *nem-én* határaival szemben.

1 Budapest, 2016, Magvető.

Milbacher kötetében mindenütt szól a pletyka, a postai kézbesítő által terjesztett, majd a kocsmában az újramondás során a kollektív emlékezetbe üledő szóbeszéd. A történetek folytonos ismétlése, közösségi földolgozása a legsúlyosabb traumákat amortizálja, kezdve a csecsemőelcsinálástól, a pártemberek tivornyája láttán meghasonlott és magát fölkötő cigánybőgősön keresztül a németiség deportálásának kollektív tragédiájáig. A pletyka teszi elviselhetővé a legrémségesebb dolgok elfogadását.

Az elbeszélésekben hétköznapi a kocsmá, ünnepnap a templom, közte semmi egyéb, csak a pletyka meg a vita. A periférián élő emberek közt nincsen tényleges kommunikáció, csak ugratják egymást, érveik és szókincsük sincs a párbeszédhez, ezért vastagon trágárkodnak. Ami Milbacher jóvoltából jól is áll nekik. Az elbeszélő ugyanis ügyesen elkerüli a műparaszti beszédet, válogatott káromkodásai önálló nyelvként működnek, hiszen a káromkodás a szereplők szabadságának megnyilvánulási terepe.

Milbacher teremtett nyelvi világa a Mihail Bahtyinnek a népi nevetéskultúrára, a groteszk realizmusra vonatkoztatott fogalmai által határolható be – vagyis egyáltalán nem újdonság az irodalomban, csak egy ideig nem kapott helyet, nyilvánosságot benne –, így a keretet és a tartalmat az orosz esztéta által leírt familiáris és vásári beszéd, a káromkodás, az alpáriság, a trágárság, az obszcenitás, az esküdözés, a hetvenkedés, a jópofáskodás adja. A történetek szereplői egymás közti kommunikációjuk során mintha valami állandó karnevál közepén élnének, amikor minden normalitás a visszájára fordítható és minden megengedett, noha ennek ellenére néhány figura mégis retorzióval szembesül. A kocsmá és a falu embere, cigány, paraszt nem rendelkezik eleve saját kisebbség-képpel, ám a tanácsházas, pártbizottságos Kádárkorszak előbb-utóbb szembesíti kisebbségi, az adott helyhez „nem illő” mivoltával.

Az Arany-balladát modern történetté gyúró drámai szövegben a pletyka egyeduralgó a történet alakításában, ami során sokkal erősebb, kiemelt hangsúlyt nyernek az idegen jelenségként megélt és elbeszéltek. Mint ahogyan azt a dráma műfaji hőfoka, intenzitása megköveteli.

A közelmúltba helyezett elbeszélés a pletyka révén bontakozik ki. „Én csak annyit mondok, amennyit beszélnek. [...] Én csak annyit

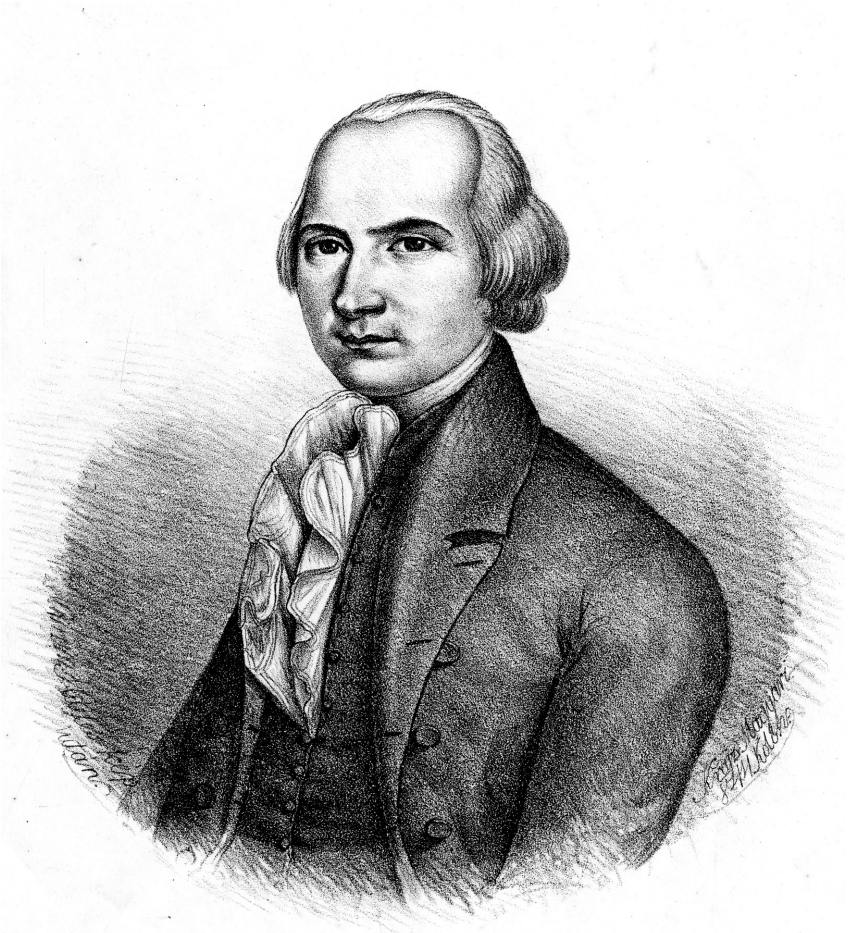
mondok, semmi többet. Csak hall az ember ezt is, meg azt is” – vezetí föl a történetet valaki a kocsmában. Egy rejtélyes gyilkosság vádjának árnya egy szép, de idegen nőre vetül: „Ja, ráadásra főleg egy ilyen kis kurva miatt. Mert az volt az az asszony, akárki akármit is mond. Meg hogy nem is volt idevalósi, az is hozzátartozik. Amelyik már elhagyja az urát, az meg mi lenne, ha nem kurva.” Hiszen a falu életében eleve gyanús, aki nem közülük való, és vitatható erkölcsű, mondatja a szereplővel a beidegződött szexizmus. Az áldozattal szemben a falusi elvárások szintjén a macsó magatartás a helyénvaló, ami egy másik formája a szexizmusnak: „Nehogy már azt mondják az ő fiára, hogy buzi, vagy ilyesmi, mert még nem is iszik. [...] Most, hogy mondod, igazad van. Emlékszek, még nem is nagyon cigerettázott, mint más rendes ember, csak ha az apja is látta. Csak akkor.” Máshol: „...nem volt azért a Ferike valami igen szemre való férfi. Még buzinak se volt valami jó, na, úgy akarom mondani...” A drámában fölvonultatott pletykákban jelentős szerep jut a rasszizmusnak is, aminek természetes kommunikációs közege a szeméremsértő ocsmánykodás, hiszen megvetendő jelenségről folyik a familiáris beszéd, ahol az obszcenitás fölér az erkölcsi ítélettel, ami nem egyéb a mély frusztráltságnál, amit Julia Kristeva az abjekció fogalmával jelöl, és a megvetés, a félelem és az undor érzelmeinek sajátos, „bensőséges” formájaként jellemez: „Nem is értem, mit is esznek a cigány picsán annyira, hogy egymásnak esnek. Nekem nem kéne cigány pina, annak azért más szaga van, mint a magyarnak, akárki akármit is mond. Hiába mossa meg, akkor is. A cigányszagot nem lehet lemosni.” A beszélgetőtárs igyekszik józanul és logikusan visszavágni, elutasítani a pletykában fölvetett sztereotípiát: „Honnan tudod, hogy más szaga van. Ha sose volt dolgod vele? Ha sose volt benne az orrod. Mi? Meg különben se volt cigány a Feri felesége. Miért, ha valakinek már sötétebb a haja, akkor az mindjárt cigány, vagy hogyan van az?” Az *oda-nem-illő test* teóriájának kicsúcsosodása, vagy akár közös nevezője az idegengyűlölet, a falu életének nyilvános terein, itt a kocsmában, boltban, utcán folyó beszélgetések, pletykázkodások során elhangzó nyílt, xenofób megnyilvánulások: „Mindig is mondtam, Margitkám, nem lesz annak jó vége, hogy ennyi idegen költözik ide a faluba.” Hiszen az idegen behatol a közösség langymeleg szokásvilágába, és ki tudja, milyen szubverzív szándékkal igyekszik elfogadtatni idegenségét, majd elfogadása után milyen galádságot

követ el. Ha meg ez nem történne, miről lehetne beszélni a kocsmában, az utcán, a hivatalban?

Amíg a dráma jeleneteiben szereplők névtelenek, a pletykát annak terjesztőjének megnevezése hivatott hitelesíteni, egyben jelezve az elzárkózást az információ szerzőiségétől – a pletykálkodó mindig másodkézből adja tovább híreit, jelezvén, ő mástól hallotta, így inkább arra vessenek követ, ne rá, hiszen ő mindössze közvetítő: „Azt hallottam, a boltos Zsuzsi mondta...” „A Julika nénitől hallottam, a Molnár Feri szomszédjától.” „Azt mondta a Laci a kertészkertről.” „Kovács Ancsika mesélte, hogy az ő sógornője, aki ápolónő, bent dolgozik a kórházban, és ott látta azt a nőt.”

Noha a falu élete a pletykában csapódik le, az vezeti a kommunikációt és egyben a szórakozást is, mégis félnek, hogy a pletykálkodók maguk is szóbeszéd tárgyává váljanak: „Nem mondom én senkinek semmit. Főleg annak a nagyságának nem, a rosseb se akarja, hogy a szájára vegye az ember gyereket. Akkora egy pofája van neki, hogy ha az valakit megpletykál, nem lesz annak nyugta többet sehol a világon, de még a faluban se.”

Milbacher történetében a szereplőkhöz nem igen jut el, mi történik a világban, ők egymástól tájékozódnak, belterjes társadalmi kommunikációjuk a világ határait a falura szűkíti le, ahol mindenki mindenkit ismer, egymáson köszörüli a nyelvét, amíg új préda nem kerül közéjük. Egy ismeretlen, egy idegen, akiről sok mindent lehet sejteni, föltételezni, hiszen eleve nem oda tartozó, pusztán jelenlétével zavarja az „otthonosak” gondolatait. De miért is ilyen hangsúlyos Milbacher drámájában az oda-nem-illő test problematikája, az idegen, a buzi, a cigány, a bűnöző alakja. Mert ez az oda-nem-illőség tartja életben a pletykát, az egyedüli közösségi kommunikációt, a saját biztonsági zónájukat védők közegében a pletyka önfenntartó narratíva.

Professor

II. SZILÁGYI FERENCZ.

Születik 1762^é oct. 4^{ik} 7 1828^é dec. 4^{ik}.

Zsidó Ferenc
UTÓLAGOS HARMÓNIA
– Nagy Attila: Csillagköz¹ –

A Marosvásárhelyen élő Nagy Attila életében szervesen összefonódik a versírás és az orvosi hivatás, a kettő inspirálja egymást: orvosként testközelből tapasztalja meg a szenvedésre adott választ – az ember igazi énje az efféle határhelyzetekben ismerhető meg leginkább.

Bevallása szerint mindig arra törekedett, hogy saját mércéje szerint a maximumot hozza ki magából költőként, ugyanakkor sosem próbálta felküzdenni magát az „élbolyba” (bár tagja a Romániai Írók Egyesületének, a Magyar Írószövetségnek és az E-MIL-nek is).

Első versei tizenkilenc éves korában láttak nyomdafestéket az *Utunkban*, kötettel azonban csak húsz évvel később jelentkezett: egyéb objektív okok miatt talán azért is, mert korábban nem érezte közlésre „méltónak” őket.

Verseiből egyértelműen kiviláglik az olvasottság, a világirodalmi műveltség, hogy a magyar és európai irodalom nagy költői megvalósításait „iránytűként” is használja.

Legutóbbi, *Csillagköz* című kötete alapvetően önéletrajzi ihletettségű: gyermek- és ifjúkora emlékeit idézi meg, helyezi el egy tágabb keretben, a múltból mára vonatkozó következtetéseket levonva. A családtörténet megverselése, egyáltalán: epikus történetmagok versbe szedése mintha reneszánszát élné az erdélyi magyar irodalomban. Sántha Attila *Razglednyicái*, Dimény H. Árpád *Apatológia* és *Levelek a szomszéd szobába* című kötetei, Bálint Tamás *Lávsztorija*, Fekete Vince, Balázs Imre József, Lövétei László László, Nagyalmos Ildikó gyermekvers-kötetei is többé-kevésbé ebbe a vonulatba sorolhatók. Az epikum, a narratív jelleg eltérő mértékben van jelen, de az élettörténetek felvilágosítása a líra eszközeivel kitapintható törekvés. Ebbe a felsorolásba illeszthető Nagy Attila *Csillagköz* című kötete is.

1 Marosvásárhely, 2015, Lector Kiadó.

A kötet nyitó versében a lírai én tételesen is megfogalmazza a szándékot: a múlt megidézését, két idősík, két világ egybevetését, az idilli, naiv, öntudatlan, boldog gyermekkor és az elkomoruló, a számvetésbe, a világ megismerésébe belekomoruló felnőttkor intarziás képben való bemutatását:

„Idézlek feltétlen gyermekkorom / Ha szállt is meg később hamu meg korom / A mosoly a vigyor komikussá tett / Emberivé mégis s ha megvetett nem lett / Mindaz ami néhányunké és sokunké volt / Némán csüng a tábla bennem mert bezárt a bolt” (*Előhang*)

A versek a gyermek- és kamaszkor visszatérő helyszínei/települései szerint vannak tömbökbe rendezve. Mintegy cikluscímekként a következőket idézi meg: Nagyenyed, Erdőszentgyörgy, Borszék, Marosvásárhely. Líráról lévén szó, nem annyira eseményeket, mint inkább élményeket, benyomásokat, érzelmeket elevenít fel Nagy Attila. Önmagát csöndes, befele forduló, mélázó, érzékeny gyermekként ábrázolja – tulajdonságok, melyek predestinálták a költővé érésre:

„Szorongtam máért holnapért / Teremtés gyermeknyi szíve lelke / S ha nyugalmat leltem a mályva tövén / Csöndem a nyúlánk estharang / Gonoszul újra félreverte” (*Erdőszentgyörgy* 6.)

Az életesemények mondhatni szokványosak: ilyen értelemben tipikusnak mondható (kis)városi értelmiségi család sarjaként jelenik meg, aki immel-ámmal jár hangszerórára, minduntalan szerelmes, és csínytevéseken (is) jár az esze.

Az emlékezés olykor parciális dolgokat, apró semmiségeket őriz meg, de az identitás építéséhez/erősítéséhez ezek is hozzájárulnak. Például: az apa nejloninget vásárol, s amikor leveti magáról, az elektromos hatás miatt felállnak a szőrök a karján. Családi komédia, idill. És apropó, család: a versekben a szülők kálváriája, a kommunista Románia kisebbségi értelmiségieinek vergődése is megjelenik.

Szerető, támogató felnőttek hívódnak elő ezekben a versemlékekben, igen szép rajzolatú a nagyszülők, dédszülők emléke: „Nannyó a kedves fekete folt / A kemence mellett aprócska széken / Két kezét megadón egymásba ejtve / Naphosszat ült és hallgatott.”

Egyértelmű, hogy Marosvásárhely a költő számára az a hely, amelyik a felnőtté válás útján a legtöbbet nyújtotta és kérte. Több versben felbukkannak a jellegzetes vásárhelyi helyszínek: utcák, terek, a

Maros-part: „Siklottam a Maros jegén / A tájnak tárva karjaim / Vadkacsák nyári surrogása / Horzsolta emléknyi egem”.

Megidézi a város jellegzetes személyiségeit, figuráit is, és természetesen iskoláját, a Bolyait: „Otthon volt kemény / A Bolyai a Bolyai a Bolyai.”

A versek időben előre haladnak (ha nem is teljesen lineárisan): a kisgyermekkortól a serdülés, a felnőtté válás felé. A kötet utolsó negyedében olvasható versek némiképp komorabbak, a gyermekkori idill szertefoszlásáról, a kemény valóság felismeréséről tanúskodnak. Melankolikusan, beletörődően ír a város romlásáról, etnikai arányainak megváltozásáról: „TIR-ek érkeztek éjszaka / És ömlesztették őket / Vegyszeres köd és kén szaga / Ülte meg ép tudónket // Zülleni kezdett városom / Felhígult mint a sör / S éreztem akik itt vagyunk / A pályánk még néhány kör.”

Ezt később, egy másik versben azzal egészíti ki, hogy számára ez a megváltozott Vásárhely idegen, viszont a valóságtól nem elszakadva igyekszik gyermekkori emlékezet-városában élni, már inkább csak legbelül megélni azt: „A város most már bennem él / Lebontott utcái csendesen / Kövenként szállnak alá / És békülnek velem”.

A versek, bárha olykor nosztalgikusak a múltidézés okán, nagyon józanok és szigorúak is. Egy olyan lírai én jelenik meg a kötet lapjain, aki önmagát, helyét jól ismeri, számvetése pedig maximálisan őszinte. Például ebben a Székely Jánost megidéző versben: „Verseimet olvasva Székely János / Nem szólt semmit – és azután sem / De leveleket küldött reklamálva / A nővum hiányát s egyebeket”.

Székely Jánosra mint mesterére más versében is utal Nagy Attila, hangsúlyozva, hogy komor szigora kellett az ő költővé válásához.

Az *Utóhang* visszaütal az *Előhangra*, újraértelmezve azt: „Ha szállt is meg néha hamu és korom / Idéztelek s foglak / Gyermekkorom”. E zárlatban továbbá a folytatás lehetősége is benne foglaltatik. A kötet egésze arról győz meg: autentikus témát, s hozzá adekvát stílust, a bensőségességet és eltávolítást egyaránt lehetővé tevő nézőpontot választott a szerző. És igen, van még benne potenciál: részemről kíváncsian várom a folytatást!

Nagy Attila egy nemrég adott interjúbán így fogalmazza meg ars-poeticáját: „A költő csak hordozója a versnek. Nem az ő érdeme az adottság, a tehetség, ami megfejtethetlen titok marad, a lélek egyik

legbensőbb titka. Ahhoz viszont, hogy jó, hiteles vers szülessék, nagyon rá kell dolgozni.”

A *Csillagköz* megvalósulása eme hitvallásnak: a kötet versei egyszerre mutatnak költői tehetséget és munkát, hitet és alázatot. A cím arra is utal, hogy a gyermekkori emléktöredékek versbe szedése egyfajta rendrakás, lehetőség a „csillagközi” harmónia megteremtésére. Ha utólagosan is.

Kis-követ.

17. szám.

Priesznicz Vincze.

OLVASÓLÁMPA

BÁLINT GÁBOR: VÁLOGATOTT MŰVEK¹

Ha csupán új- és jelenkori történelmünkre vetünk futó pillantást, akkor is feltűnik, hogy időről időre felmerül a ki a magyar kérdése. Politikai és társadalmi indítékai egyaránt vannak e kérdésnek. Illyés Gyula egyenesen egyik esszéjének, külön füzetben, egy könyvsorozat első köteteként megjelent munkájának választotta címéül ezt a kérdést, egész Európát illetően igencsak kielezett, feszültségekkel teli történelmi-politikai és társadalmi helyzetben, 1939-ben. Illyés akkor a nyelvet, a származást és a jellemet – ahogy írta –, a lelki magatartást vizsgálta, megállapítván, hogy „egy-egy népet nem a testi hasonlóság, hanem a közös múlt, a hasonló gond, az egy haza levegője egyesít, s választ el egy más múltú és más jellemű néptől.”

A 19. század utolsó harmadában, közvetlenül a kiegyezést követően, illetve a magyarországi polgárosodás évtizedeiben ugyancsak erőteljesen vetődött fel, az adott politikai alternatívákkal és társadalmi tendenciákkal összefüggésben, hogy ki a magyar. Szentkatolnai Bálint Gábor, akinek válogatott munkáit ajánljuk ezennel az Olvasó figyelmébe, a maga tudományos felkészültségével, mintegy nyelvzeniként, harminc idegen nyelv ismeretének birtokában végső soron ugyancsak a fenti kérdésre kereste a választ.

Az csupán véletlen, hogy a magyar reformkornak az utolsó éveiben, az 1848-at előkészítő évtizedben, éspedig 1844-ben született Bálint Gábor a háromszéki Szentkatolnán, de az már valódi élményt, a történelem színterein zajló eseményekkel való találkozást jelentett a kisgyermek számára, hogy apja hosszabb időt töltött távol a családtól, lévén a szabadságharc szolgálatában, vagy az, hogy ugyanebben az időben az otthon maradtak a betörő orosz cári csapatoktól való félelemben éltek hónapokig. Mondhatni megérintette a történelem már nagyon zsenge korában...

Diák- és ifjúkorában sem szabadulhat Bálint a történelem „érintettségétől”. Iskolás évei részben a szabadságharc elfojtását követő önkényuralom időszakára esnek. Naponta tapasztalhatta abban az időben az egyszerű ember is, hogy a magyarságot nemcsak katonailag, de

1 Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 51.)

társadalmi és szellemi-kulturális téren is térdre kényszerítették az európai nagyhatalmak. 1856-tól, tizenkét éves korától a kantai (ma Kézdivásárhely egyik városrésze) minoriták iskolájában folytatta szülőfalujában megkezdett tanulmányait Bálint, de itt is, akárcsak falvakon ezekben az években, igen mostoha körülmények között folyt az oktatás. Azért kellett küzdenie Felső-Háromszék egyházközségeinek ekkor, hogy újraindíthassák gimnáziumukat, melynek épületeiben a szabadságharcot követően osztrák katonaság volt elszállásolva, s így egy jó ideig szünetelt az oktatás a kantai iskolában. Nagy tekintélye lehetett a Bálint családban a tudásnak, komoly értéket jelenthetett az iskolázottság, ha ilyen mostoha viszonyok között, no meg a visszahúzó közhangulat ellenére is biztosították gyermekeik (testvéröccse, Benedek grafikus és iparművész lett!) továbbtanulását. Csíksomlyó, Marosvásárhely, Székelyudvarhely és Nagyvárad diákja volt később Bálint (1866-ben érettségizett kitűnő eredménnyel Nagyváradon), de már a bécsi Keleti vagy Konzuli Akadémia (Konzular-Akademie) kapuja nem nyílt meg előtte. Csak jogot tanulhatott Bécsben, majd később a pesti egyetemen.

Mondhatni történelmi és politikai ellenszélben végezte tanulmányait Bálint Gábor, s ilyen körülmények között kezdte meg tudományos pályáját is. Tapasztalnia kellett a kiegyezés utáni Magyarországon, hogy olyan tudománypolitikai kurzus kerekedett felül a magyar szellemi életben, amely az ő hihetetlen nagyságú pozitív tudását, nyelvismeretét – egy eredményes, többéves, az akadémia által támogatott ázsiai tanulmány- és kutatóút volt már mögötte! – megkérdőjelezi, sőt nem is tart igényt rá. Úgy reagált erre Bálint, hogy önkéntes száműzetésbe vonult, s csak több mint egy évtizedes távollét után tért haza, éspedig Szentkatolnára, hogy aztán innen Kolozsvárra telepedjen le, miután a közvélemény nyomására az ő számára létrehozták az urál-altaji tanszéket, s itt kamatoztathatta rendkívüli tudását majdnem húsz éven keresztül.

Kőrösi Csoma Sándor, a másik nagy keletkutató a magyarságnak egy felfelé ívelő korszakában élt és alkotott, Bálint Gábor életpályája viszont a nemzet egyik mélypontjához kötődve indult, hogy aztán egy lassú és ellentmondásos időszakban folytatódjon és záruljon le (1913). Bizonyára ezzel is magyarázható, hogy az Ázsiában elhunyt, ugyancsak háromszéki származású Csoma Sándorra már rögtön halála után kellő

figyelmet fordított a magyar tudományos élet, míg Bálint Gáborról könnyen megfeledkeztek. 1994-ben, születése 150. évfordulóján egyik méltatója éppen Szentkatolnán tartott előadásában jegyezte meg, hogy ha Bálint is távol Ázsiában halt volna meg, akkor hozzá is zárandokként járnának, mint Csoma Sándor dardzsilingi sírjához, de mivel a kézdivásárhelyi református temetőben nyugszik, senki sem törődik vele. Pedig – jelentette ki Péntek János professzor – megérdemelné emléke ébren tartását, és munkássága okán a megbecsülést.

Bálint nem kimondottan az őshazakeresők közé tartozik, hanem a magyarnak a nyelvből levezethető rokonságát és származását kutatta. Tulajdonképpen azt, hogy ki a magyar? Mondhatni nyelvzszeninek tartják ma is, de azt is hozzáteszik, hogy korának gyermeke volt. Ezt a kettősséget emelte ki Péntek János említett előadásában, mondván, hogy abszolút tudásra törekedett Bálint, de nem léphette át kora tudományos szemléletének s magának a nyelvtudománynak a korlátait. Találó metaforával érzékeltette ezt, de fogalmi tisztaságú nyelven is kimondta: „Úgy kell Őt látnunk, mint a nyelvek között hajózó Kolumbuszt. Rendkívüli nyelvtudásával azonnal érzékelt bármely újonnan megismert nyelv jellegét, típusát, a magyarral való jellegbeli egyezését, ám ezt mindjárt a történetiség, a rokonság nyelvére fordította le. Hogy a rokonság bizonyításának más, külön módszertana van, arról egyszerűen nem akart tudomást venni.” (Borcsa János [szerk.]: *Szentkatolnai Bálint Gábor*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1994. 18., Erdélyi Tudományos Füzetek sorozat, 220. kötet)

Ugyancsak Péntek János vállalkozott Bálint nyelvtudományi munkásságának értékelésére, ami összhangban van a keletkutatás több, számottevő kortárs magyar művelőjének véleményével. Hangsúlyozta ugyan, hogy „külön, az illető szakterületek kutatóira vár annak megítélése, milyen értéket képviselnek Bálint Gábor konkrét nyelvelírásai”, de aztán megnevezte mint legértékesebb és legmaradandóbb műveket a fiatalon írt *Török nyelvtant* (1875), nemkülönben az első, hosszabb ázsiai útján gyűjtött tatár népköltészeti anyagot, szótárat, nyelvtant, amely *Kazáni tatár nyelvtanulmányok* címmel jelent meg (1877), valamint a *Tamul (dravida) tanulmányok* című munkát és nyelvi anyaga révén a *Kabard nyelvtant* (1900) és szótárat (*Lexicon cabardico-hungarico-latinum* (1904). (Vö. i. m., 19.) Ezek mellett Bálintnak minden

bizonyval a mongolisztika terén elért kutatási eredményei is számon tartandók.

Bálint Gábor előszót írt Barabás Ábel eszperantó nyelvtanához (*Esperanto világnyelv.* Kolozsvár, 1898), tanítványának tekintette a fiatal kolozsvári szerzőt, aki aztán országos lapban, a *Vasárnapi Újságban* búcsúztatta és méltatta professzorát. Nem hallgatta el, hogy a szakma hivatalosságai részéről Bálintot hol megalapozott bírálatok, hol minden alapot nélkülöző sérelmek érték, s félreérthetetlenül fogalmazott, amikor kijelentette: „Az mindenesetre nem volt kívánatos, hogy nyelvészeink a Bálint Gábor követte útra lépjenek, és tanítványaiul szegődjenek, de nyelvtudásának imponálóan nagy tömege előtt kalapot kellett emelnünk, s mikor halálának hírért vettük, első gondolatunk az volt, hogy egy csodálatos magyar elme lobbant ki, kinek agyában annyi nyelvismeret volt felraktározva, minő az egész világon kevés embernél fordult elő. (...) Abnormis agyvelő volt, mely arra volt berendezve, hogy hihetetlen könnyűséggel felszívjon minden nyelvet, ha csak pár hétig is foglalkozott vele. És aztán jöttek más és más nyelvek, s mind helyet találtak az ő csodálatos befogadó képességű koponyájában. A Balti-tengertől a Csendes-óceánig, az Északi-Jeges-tengertől az Indiai-óceánig töméntelen nép foglal helyet, beszél különféle nyelveken és nyelvjárásokon, olyanokon, hogy még a nevüket sem ismerjük: ez a sok nyelv olyan természetesen helyezkedett el az ő agyában, mint a szótárak a mi könyvespolcainkon. (...) Ha iskolát nem is alkotott, s nem is alkothatott, öröm volt reá gondolni, maga a gondolat volt nagyszerű, hogy van Kolozsvárt egy egyetemi tanár, akinek igazán egyetemes nyelvtudása van, s akinek fejében megvannak az összes turáni nyelvek és nyelvjárások, s ha bármit szeretnénk tudni a nyelvekből, tőle bizonyosabban megtudhatjuk, mintha megbízhatatlan szótárakat forgatunk végig. Volt ebben a gondolatban valami megnyugtató.” (*Vasárnapi Újság*, 60. évf. 25. szám, 1913. június 22.)

Amint életének egy nehéz időszakában, önkéntes száműzetése idején, úgy halála után is az erdélyi tudományos életben tartották igazán számon a székely származására büszke tudóst. Születésének 100. évfordulója alkalmából György Lajos kolozsvári professzor készített alapos pályaképet Bálintról (*Bálint Gábor emlékezete.* Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1944. Kolozsvár, 1945), Bakk Pál szentkatolnai tanító és helytörténész alakját és jellemét úgymond

alulnézetből kutatta, idős falubeliek szóbeli emlékeire támaszkodva (*Feljegyzések Bálint Gáborról*. Korunk, 1969. 12. 1894–1896.; *Bálint Gábor Szentkatolna emlékezetében*. In Borcsa János [szerk.]: i. m., 27–29.).

Különös jelentőséggel bír, hogy halálának 100. évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia rendezett emlékülést. Az emlékülés az MTA Könyvtárának Agora programja keretében került megrendezésre 2014. november 6-án, s mintegy ennek folyománya, hogy a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült *Keletkutatás* 2015. őszi számának több tanulmánya is tisztelgés Bálint azon érdemei előtt, amelyek – hogy Birtalan Ágnes véleményére hivatkozzam – a magyar orientaliztikát a nemzetközi tudományosság élvonalába emelték a 19. században.

Nekem személyesen, aki a tudós szülőfalujában tanítottam több mint három évtizedig, s illetően bekapcsolódhattam a Bálint emlékezetének ébren tartásáért munkálkodók tevékenységébe, sok elégtételben volt részem. Ezúttal azt tartom kiemelendőnek, ahogy a szakma nyilatkozott legutóbb Bálintnak a nyelvtudomány történetében elfoglalt helyéről és jelentőségéről, másrészt pedig azt, hogy erdélyi kiadó tartotta fontosnak eljuttatni a tudós válogatott munkáit a mai – s remélhetőleg a holnapi – olvasóközönséghez.

Üdv az Olvasónak! (*Borcsa János*)

BENEDEK ELEK: ÉDES ANYAFÖLDEM! (I–II.)²

2017. április 21.: sorban állok a csíkszeredai MOL töltőállomáson. Elöttem a sorban húszegynéhány éves, széparcú lány. Valahonnét ismerheti a kasszásnőt, mert amíg az beolvassa a két csomag piros Marlborót és az egy db. Red Bullt, kedélyesen eldiskurálgatnak. Kiderül, hogy a lány Londonba megy a barátaival, egy kávézóban kapott állást. S mondja ezt olyan magától értetődő természetességgel, hogy szó szerint görcsbe rándul a gyomrom. Pedig – állítólag – ez a világ rendje, ez a „normális”. De vajon tényleg ez lenne a normális? Íme, mit ír Benedek Elek *Édes anyaföldem!* című memoárjában: „Nagy üresség mered elém: a székelység tanult, művelt fiainak javarésze kivándorolt az ország különböző részeibe, mivelhogy itthon nem élhetett meg. (...) Ha annak a sok-sok ezer ifjúnak bár csak felerészét,

aki most az egyetem kapuját döngeti, vissza lehetne terelni a faluba! Ha ezek megfognák a kasza nyelét! Be más képe lenne! S a falu és város gyűlöletes harca be megszűnnék!” Boldog idők, amikor „csak” a városokig csángált el a székely! A külföldi munkavállalás helyett, sajnos, én se tudok cifrább életet kínálni egy mai fiatalnak (legfennebb „régi”, XX. századi, falusi alternatívát), így aztán kénytelen vagyok megszokni, hogy egyre több ház marad üresen szűkebb pátriámban, s marad a csalfa, vak remény, hogy a most külföldön dolgozók előbb-utóbb hazajönnek – jobb emberként, tapasztalatokkal gazdagon. És irányt mutatnak majd nekünk, megrögzött itthonmaradóknak, akik az istennek se akarunk változni, az idővel haladni. Vagy ahogy Benedek Elek mondja: „Hogy a nép, s különösen a mi fajtánk (székely is, magyar is) konzervatív, s csak annak a jóságában hisz, aminek a jóságáról, előnyös voltáról meggyőződött – ez, gondolom, senkinek sem újság. (...) Félig örvendek, félig bosszankodom népem konzervativizmusán: örvendek azon, hogy mindjárt első pillanatban nem fogadja el a szerszáma-nincs újításokat; de túlságosnak találom a megfontoltságát, szeretném, ha egy kissé gyorsabb tempóban haladna előre.” Persze, élek a gyanúperrel, hogy Benedek Elek idejében is a „népnek” volt igaza. Vénülő fejjel ugyanis egyre hajlamosabb vagyok azt hinni, hogy a székelységnek ez a veleszületett bizalmatlansága segített túlélni katonáskodást, vallási polgárháborúkat, arányosítást és kivándorlást, kollektivizálást és kommunizmust... Hogy a mai furcsa demokráciát túléli-e, azt nem tudom, de javíthatatlan optimista vagyok, s hogy az vagyok, azt (mások mellett) éppen Benedek Eleknek és az *Édes anyaföldem!*-nek köszönhetem.

1919 nyarán, a Tanácsköztársaság „országglását” figyelve, a totális kétségbeesés közepén, Budapesten kezdi írni Benedek Elek az *Édes anyaföldem!*-et: „És elméne Mária, s (...) szerze ötszáz ív kockás papirost. És letevé az asztalra. És leült az öreg ember, s kezdé írni a könyvet az asztalfiának...”

Föltehetném a kérdést ma, száz évvel később, hogy mit akart Benedek Elek „ezzel a könyvvel, az elsővel, amelynek terjedelmét, megírásának határidejét, tiszteletdíját kiadó nem szabta meg; ezzel a könyvvel, amelyben egy halálraítélt népnek s e nép fiának az élete folyását szándékozom egyszerűen, minden tódítás, színezés, röviden: hazugság nélkül megörökíteni”. Föltehetném, mondom, a kérdést, de

minek? Inkább azon sajnálkozom, hogy 2017. április 21-én még csak korrektúráztam az *Édes anyaföldem!*-et! Szívesen beoptam volna a könyvet ott, a csíkszeredai MOL töltőállomáson, annak a széparcú lánynak a kézitáskájába... (Lövetei Lázár László)

BÖZÖDI GYÖRGY: VÁLOGATOTT VERSEK³

Épp a napokban olvastam Kemény István *Lúdbőr* című kötetében, Fekete István kapcsán, a múlt század harmincas éveiről: „Ekkoriban épp megtört a modernség lendülete. Kifulladt a húszas évek, gazdasági válság tört ki, szörnyetegek másztak elő a sötétségből, rossz előérzet szállta meg a szellemi életet. A művészetek visszaklasszicizálódtak. A modern civilizáció pár évre visszahőkölt, hogy aztán pár év múlva felvegye a pokolba vezető irányt. A harmincas évek az irodalomban is újklasszicista korszak volt a századelő modernizmusai, avantgárdjai után. Egészen különböző írók, egy széles nemzedék próbálta meg a világ jobbik, tisztábbik oldalát felmutatni. Vagy kivonulni, saját világot alkotni. Vagy éppenséggel elbújni a tiszta irodalomban. Vágy a rendre, pásztoridill, bukolikus hangulatok, östörténet. József Attila, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Várkonyi Nándor, Szentkuthy Miklós, Szerb Antal. A harmincas évek irodalmára és az akkor pályát kezdő írókra jellemző egyfajta csakazértis idealizmus, vagy ha tetszik, naivitás.”

Ezek a gondolatok találtak rám, vagy ezekre a gondolatokra találtam én, szinte véletlen egybeesésként, amikor épp Bözödi György *Válogatott verseivel* foglalkozva azon gondolkodtam, hogy mit is írjak erről a költőként (még Erdélyben is) szinte teljesen ismeretlen, ám fontos lírikusról.

Teljesen eltér ez a költészet a múlt század harmincas-negyvenes éveiben uralkodó, kiművelt, kicsiszolt, elegáns formakultúrájú, klasszicizáló vagy visszaklasszicizált, újklasszicista, kiváló formaérzéssel prezentált, esztétizáló lírájától. De ez a dísztelenség, a „másfajta zene”, a szinte tüntetően leegyszerűsített, „fogyatékos” költőiség, ez a fajta (és szándékosan nem írok népit) líra távol áll az akkoriban, a húszas évek elejétől divatosá lett, Erdélyi József nevével fémjelzett népies lírájától is. Még ha rokonságot is mutat Erdélyiek, Illyés Gyuláék, Bartalisék népiességével, mégsem onnan eredeztethető, és nem is oda köthető leginkább, hanem valahová a *Székely bánja* szociográfiái

formáihoz leginkább. Azt mondanám, hogy együtt, illetve párhuzamosan kellene olvasni a kettőt.

Semmi idill, semmi idilli, semmi megszépült paraszti-népi mézesmáz, inkább nyomasztó, komor, sőt drámaivá váló realitások, és tehetetlenség, távlattalanság, keserűség inkább.

Egy hely, ahol a hegyek és a végzet egyszerre végzi a munkáját, a székely hegyek között a kibontakozni nem tudó egyéni sorsok, a bezártság, elnyomottság, kisemmizettség képei látszanak, és a vágyak hallatszanak csak, a sóhajok az elveszített lehetőségek, az eszmények tűnte láttán. (Tűnte láttán!) Szomorú, bezárt világ ez. Vaskos, dallamtalan, nem szép, nem idillikus. Mint amilyenek a versek is. Főleg a kezdeti korszak versei: prózaira, sokszor novellisztikusra hangszerelt, dísz- és dallamtalan, ha úgy tetszik: formátlan költemények. Amelyeknek – akkor, még – a *versségük*, a *költészettségük*/voltuk is megkérdőjelezhető. Nem is szabadversek inkább, hanem prózaversek. Eredetien kialakított műformák, amelyek a vers és a próza határán állnak, de inkább a prózára hajaznak. Leíró, elbeszélő jellegűek, visszafogott szubjektivitással előadott, saját laborban kikísérletezett műformák. Elemi erővel tör fel Böződiből ez a mai szemmel nézve abszolút korszerű, (többnyire) szabad/prózaversekben írt költészet, szinte ösztönösen áramlik egy olyan történelmi korban, a múlt század harmincas-negyvenes éveiben, amikor még teljes valójában, „pompájában” ott lélegzett, pulzált mögötte az akkor még létező és még Egész falusi, paraszti világ, ami az éltetője, ihletője volt. Nem kiszínezve, nem megszépítve, nem retusálva, hanem a maga valóságában. És szeretettel, a benne élő, a belülről beszélő szeretetével.

Ha ma születik ez a költészet – engedtessek meg a képzavar –: Oravec Imre lesz belőle. De addig még el kellett telnie több mint fél évszázadnak, hogy ez a fajta líra létjogosultságot leljen az irodalomban. És nem egykönnyen sikerült még ekkor sem neki.

A visszhangtalanság pedig, a visszajelzések, visszakapcsolások hiánya beléje fojtja a szót. Elkezd a divat után menni, úgy írni, ahogyan divatos, elkezd rímelni: nem megy, illetve nem jól megy. Szigorú formába zárja a költeményeit, nem jól sikerülnek, mert ez nem ő. Aforizmaszerű, bökversekre hajazó, szentenciára építő verseket ír. Mint akibe végképp belészorult a szó. De a kezdeti tíz év lírája – merem remélni – jelentős és maradandó. (*Fekete Vince*)

CZEGŐ ZOLTÁN: KATONABOGÁR⁴

Czegő Zoltán *Katonabogarának* cselekménye nem egy konkrét, jól beazonosítható történelmi időszakban játszódik. Ez egyfajta időtlenséget, örökérvényűséget biztosít a regénynek. Mégis, bár a falu férfilakosságával, s egyáltalán, az egész faluval történeteket nem lehet pontosan kötni egy adott történelmi időponthoz, nyilvánvaló, hogy a XX. századról van szó. Arról a századról, melyben a különféle ideológiák nevében a társadalommal, vagy ha úgy tetszik, a néppel kísérletezgető Hatalom a legnagyobb romlást hozta a székely faluközösségekre. A néppel való kísérletezgetés valamilyen eszme nevében, mindig bizonyos társadalmi osztályok, társadalmi csoportok, vagy pedig egyes néprészek megbélyegzését, kirekesztését, végső esetben elpusztítását jelentette.

Nemrég egy ismerősöm, aki épp befejezte a *Katonabogár* elolvasását, azt hozta fel, hogy ami a regény végén történik, vagyis hogy egy székely falu felnőtt férfilakosságát deportálják és elpusztítják, ez hihetetlen, ez a science fiction világába tartozik. Pedig történetek hasonló esetek, amikor a második világháború előestéjén, tehát még békeidőben székelyek vagy magyarok lakta erdélyi falvakból a Hatalom kényszermunkára deportálta a civileket, ahonnan sokan bizony nem tértek vissza. És nem is csak férfiakat, hanem volt, hogy nőket is, ráadásul kiskorúakat, ahogy erről a *Székelyföld* folyóiratban is jelent meg pár évvel ezelőtt írás. A valóság sokszor szörnyűbb tud lenni minden borúlátó fikciónál.

Czegő Zoltán regénye nem egy bizonyos székely faluval megesett kataklizmáról szól, hanem összevonva, sűrítve mintegy lényegét, kvintesszenciáját adja annak, amit a Hatalom az idők folyamán tett az egyes székely faluközösségekkel, a rendtartó székely faluval. Vagy amit esetleg tehet még a jövőben is. Ugyanakkor a regényben Szenes néven szereplő falu lakóinak válasza a Hatalom atrocitásaira példaértékű lehet a székely falvak lakói számára. Mármint az a hatalmas közösségi összefogás, ahogy a falu lakói megpróbálják kivédeni a Hatalom támadásait. És ami a megmaradásuk záloga is. Arról a nevezetes közösségi összefogásról van szó, ami a régi időkben jellemzője volt a székely falvaknak, de mára mintha kezdett volna odalenni. Így a

4 Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 55.)

Katonabogár, bár igen szomorú, sokszor tragikus hangvétélű mű, szerintem mégsem nevezhető teljes joggal tragikusnak. A végén – bár szorult, sőt kényszerhelyzetben –, ha szokatlan, meghökkentő formában is, de találnak valamiféle megoldást, hogy a falu ne pusztuljon ki. De az igazi megoldást nem a regény vége, hanem maga az egész regény nyújtja: példa a nagymérvű közösségi összefogásra, amivel megelőzhető a pusztulás, kivédhető a katasztrófa.

A *Katonabogár* nyelvezete száz százalékig hiteles székely nyelvezet, annak minden bűbájával. Ez a regény egyik nagy erőssége. De mint fentebb szó volt róla, a *Katonabogár* nem humoros mű. Éppen így válik nyilvánvalóvá, hogy az ízes székely kifejezések, a figurás nyelvi fordulatok, a székely beszédben megnyilvánuló olykor csavaros gondolkodásmód nem feltétlenül a humorkeltés eszközei. A székely tájnyelv sokszor a sanyarú sors elviseléséhez nélkülözhetetlen menedék, egyfajta háterszág, ahová mindig visszavonulhat a székely, ahol mindig otthon érezheti magát, s amit nagyhatalmi döntéssel sem lehet elcsatolni tőle. (Molnár Vilmos)

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0201

HADNAGY JOLÁN AJÁNlja TAMÁSI ÁRON *HAZAI TÜKÖR CÍMŰ KÖTETÉT*

Az olvasó olyan Tamási-művet tart a kezében, amellyel a székely író méltán érdemelte ki a Kossuth-díjat. Ennek a remekműnek nem mese-íze, inkább történelem-íze van. De Tamási nem szerette sem magát, sem műveit szűk és egyértelmű keretekbe beszorítani. Sokszínűsége, egyedisége, szabadságvágya kitör ezekből a skatulyákból, így ez az írása nem klasszikus történelmi regény, inkább egy kiemelten fontos történelmi időszak viharainak megjelenítése. Nem a történészek által jegyzett legfontosabb, központi eseményei jelennek meg itt az 1848–49-es időszaknak, nyersen, merev sorrendiséggel, hanem az egyszerű ember meséli életét, ahol nem az esemény, inkább az ember a fontos.

Tamási Áron itt nem Ábellé, hanem Madár Vincévé változik át, aki elmeséli emberré érésének szakaszait, a forradalom napjait, a vereséget és a bujdosást, ahogyan azt egy egyszerű székely ember érezkelhette. Írónk itt sem tud (és nem is akar) eltekinteni a szülőföldtől. Székelyföldi helyzetjelentéseket ad, a megjelenített korszak az emberek életeseményeitől, érzéseitől és gondolataitól lesz színes. Székely élet, székely életérzés jelenik meg itt is, csodálatos Tamási-izzel.

A nagy székely „Áronok” szentháromságában Márton Áron és Tamási Áron – kortársakként – jó barátok voltak. Ebben a műben a szerző Gábor Áron alakját is megjeleníti mint a kiemelt történelmi időszak legjelentősebb székelyföldi alakját, így az idő és történelmi korok fölött harmadikként ő is a másik kettő mellé társul. Mindhárman kimagasló alakjai népünknek, különböző területen tevékenykedő, különböző vérmérsékletű, egyszerű falusi családból származó nagyságok, akiknek közös vonása a szellemi, erkölcsi, lelki nagyság, a szülőföld és a nép szeretete, valamint az áldozatos munka, harc ezért a népért.

Hazai tükör. A tükör a mágia egyik eszköze. Madár Vince szemének tükrözésében a kor eseményei villannak fel. Csoda ez is. Egy újabb Tamási-csoda.

www.szekelykonyvtar.ro

facebook.com/szekelykonyvtar

Balázs Imre József

POSZTKOLONIÁLIS HATALMI JÁTSZMÁK A *BIMBI TÁBORNOKBAN*

A *Bimbi tábornok* először 1986-ban jelent meg,¹ másodszor pedig kötetcímadóként, a Fodor Sándor *Válogatott munkái* című sorozat második kötetében, 1998-ban.² A globalizáció kortárs kontextusában ismét egyre aktuálisabbá válik: egy csendes-óceáni sziget egzotikus világát jeleníti meg, ahová az amerikai hadsereg támaszpontot kíván létesíteni. Az alábbiakban a posztkolonialitás elméleteinek egyes belátásaival, illetve a sziget-mítosz egyéb egyidejű megidézéseivel olvasom egybe Fodor Sándor művét.

POSZTKOLONIÁLIS ANALÓGIÁK

A posztkolonialitás elméletei nem képeznek koherens módszertant és egységes tudományágat, inkább jellegzetes kritikai perspektívát nyújtanak, különböző tudományterületek eredményeiből merítve, és legfőképpen egy tipikus *helyzetre* reagálnak: a gyarmati létből kikerülő, épülőben levő kultúrák problémáit kutatják. A posztkolonialitás-elméletek nagy esélye, hogy a „nyugati” kultúra vakfoltjaira, magától értetődőnek, esszenciálisnak tekintett vonatkozásaira kérdezhetnek rá konkrét tapasztalatokból kiindulva, olyan azonosulási mintákat vizsgálva, amelyek e „nyugati” elvek határterületeken és határhelyzetekben tapasztalt érvényességét problematizálják. A posztkolonialitás-elméletek alapszövegei a kultúra számos rétegében mutatják ki egyfajta birodalmi logika működését, a csak látszólag ártatlan, valójában hatalmi kódokat érvényesítő nyelv és leírások sajátosságait. A posztkolonialitás-elméletek egyik fontos kérdése éppen ebből adódik: hogyan szólalhat meg az alárendelt, az alávetett szubjektum?³ A beszéd alanya-e valóban a beszélő, vagy csak olyan identifikációs minták állnak rendelkezésére a

1 Fodor Sándor: *A Fekete-erdő. Két kisregény*. Kriterion, 1986, Bukarest.

2 Fodor Sándor: *Bimbi tábornok*. Kriterion, 1998, Bukarest–Kolozsvár.

3 Gayatri Chakravorty Spivak: Szóra bírható-e az alárendelt? Ford. Mánfai Alice, Tarnay László. *Helikon*, 1996/4. 450–483.

nyilvánosságban, amelyekben ő a beszéd kívülről láttatott tárgya? Vannak-e alternatívái a „nyugati” kódoknak és életformáknak?⁴

Hogy a posztkolonialitás-elméleteknek a kelet-európai (vagyis a második világháború utáni szovjet tömbhöz tartozó) országokban is lehet relevanciája, azt az 1989 körüli fordulatok után többen felvetették.⁵ A hatalmi viszonyok újrakonfigurálása kétségkívül mutatott némi hasonlóságot azzal, ahogyan mindez a „harmadik világ” országaiban zajlott és zajlik, a nagyhatalmak birodalmi árnyékából történő kilépés lehetősége pedig újra és újra problematizálható úgy maradt a változó történelmi feltételek és a természeti erőforrások helyzete által szabott lehetőségek közegében.

Fodor Sándor kisregénye még a hidegháborús korszak felől nézve modellezi egy „kis” kultúra lehetőségeit, de az általa megálmódott sziget bizonyos jellegzetességei (ökológiai egyensúly kérdése, migráció, hibridizáció stb.) a rendszerváltások utáni korszakban egyre gyakrabban váltak a kultúraértelmezés kulcsszavaivá. Már-már meglepő, hogy a *Bimbi tábornok* bizonyos belátásai mennyire egybecsengenek a világpolitika kortárs fejleményeivel, épp ezért izgalmas megvizsgálni, milyen válaszokat kínál a könyv egyes, napjainkban felmerülő kérdésekre.

Mielőtt rátérnénk annak elemzésére, hogy mennyiben tekinthető posztkoloniális logikájú történetnek a *Bimbi tábornok* a szüzsé, illetve a választott elbeszéléstechnika szintjén, lássuk előbb azt a szerzői önértelmezést, amelyet Fodor Sándor a könyv első kiadásának fülszövegében jelentetett meg. A fülszöveg a divat, a trendek és az ahhoz való lehetséges viszonyulások felvázolásával indít: „Sohasem szaladtam a divat után se magatartásban, se viseletben, se írásban. (...) Nem kerestem a divatot, de nem is ódzkodtam tőle. Tudatosan csak azt kerültem, amit rikítónak, ízléstelennek, üres vagy fölös külsőségnek véltem. Vágytam és vágyom arra, hogy hallgassanak rám – de nem minden áron. Ne a hangomra figyeljenek, hanem arra, amit mondok.”⁶

4 Robert J. C. Young: *Postcolonialism. A very short introduction*. Oxford, 2003, Oxford University Press. 1–6.

5 A teljesség igénye nélkül csupán két tematikus folyóiratszámot említenék a témával kapcsolatban: *Posztkolonializmus – posztkommunizmus. Korunk*, 2004/12; *2000 irodalmi és társadalmi havi lap*, 2008/9. 3–28.

6 Fodor: *A Fekete-erdő*. I. m., védőborító

Ezzel az indítással Fodor kétségtelenül a „mondanivalócentrikus” könyvek sorában helyezi el munkáját – a megjelenés idejébe, a nyolcvanas évek Ceaușescu-féle Romániájába is visszahelyezve a mondatokat, úgy sejthetjük, a kisebbségi irodalom fontos, hatalomkritikus vonulatához is kapcsolódni próbál. Nemzedéktársai közül Székely János, Bajor Andor vagy Sütő András etikai jellegű kérdésfelvetései ebben az időszakban hasonlóan mondanivalócentrikus, modellszerű formákat öltöttek, közülük Székely János volt az, aki *Ars poetica* című esszéjében elméletté is formálta ezt az irodalmi alapállást.⁷

A fülszöveg gondolatmenete „az írástudók felelőssége”-kérdésnek, illetőleg felszólalásaik hatékonyságának problematizálásával folytatódik: „Mentegetőzöm, amiért ennek a könyvnek két kisregényével divatos gondolatokat kerülgetek. Manapság ugyanis minden íróembernek illik aggódni az emberiség sorsán-jövőjén. Olyan nemzetközi értekezleten is részt vettem, amelynek az volt a témája, hogy mit tehetnek az írók a békéért. Végig restelkedtem. Szégyelltem magam, mert tudtam, hogy semmit. Egyetlen gyűlölettől átítatott, silányul megírt, uszító írás többet árthat a béke-barátság-testvériség ügyének, mint amennyit valamennyi Nobel-díjas együttes kiáltványa tehet érte.”⁸ Az irodalom hatékonyságára vonatkozó szkepszis ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az író ne érzékelné annak az értelmiségi felelősségnek a súlyát, ami a szorongások, félelmek, helyzetanalízisek nyilvánosságra hozásával kapcsolatos. Fodor nem heroizálja túl ezt a megnyilatkozási formát, és egy nagyon is magányos, hősi pózoktól mentes szituációhoz, a féleleműző erdei fütyörészéshez hasonlítja azt, ami ilyenkor történik: „Talán puszta önzés, félelem diktálta erdőben-fütyörészés a hol volt, hol nem volt sziget csipikés története”.⁹ Fontos itt a visszautalás a saját életmű korábbi meghatározó szövegére, a *Csipikére*. Tanulmányomban a továbbiakban a kisregény egyéb intertextuális utalásait is műfaji jelzésként, kontextualizálási kísérletként vizsgálom, a *Csipike*-kapcsolat pedig, mint látni fogjuk, magának a műnek egy fontos jelenetében is előkerül.

7 Székely János: *Ars poetica*. In uó: *Egy rögeszme genezise*. Kriterion, 1978, Bukarest. 355–372.

8 Fodor: *A Fekete-erdő*. i. m., védőborító

9 Uo.

A *Bimbi tábornok* szüzséjének kapcsolódása a posztkoloniális kritika leggyakrabban vizsgált tárgyához szembeötlő, hiszen törzsi körülmények között élő szigetlakók és egy katonai nagyhatalom, az Egyesült Államok haditengerészeinek találkozását állítja középpontba – a „civilizálók” és „civilizálandók” találkozásaként induló történetben jelen van azonban néhány olyan elem, amelyik felülírja a konkvisztádorok és felfedezők narratíva-típusát. Fontos, hogy ebben a történetben előbb a szigetlakók életformáját, történetét, identitásalkító támpontjait ismerjük meg, és az amerikai hadiflotta csak ezután tűnik fel a sziget partjainál. Ekkorra a szigetlakók világa már nem ismeretlen (noha továbbra is „ egzotikus”) az olvasó számára. Kétségtelenül humorforrás a történetben, ugyanakkor a szigetlakókkal történő rokonszenvezést is elősegítheti a magyar olvasók számára, hogy a csendes-óceáni sziget egy ideig Habsburg-provinciaként van jelen a világtérképen, sőt az ide-oda ajándékozgatott szigetet a székelyek lehetséges kitelepítési helyszínékként is emlegetik a könyv fiktív világában: „Első Ferenc Józsefnek éppen jól jött a békés úton megszerzett sziget. Arra számított, hogy birtokbavételével sikerül majd megvetnie a lábát a Csendes-óceán térségében, amelyhez végül is az Osztrák–Magyar Monarchiának sem volt kevesebb joga, mint az éppen arra hajókázó hollandusoknak – teszem azt. Kabinetirodájára sugallatára elhatározta, hogy első lépésként a Csend Szigetére telepíti az 1848–49-es belháború során mindkét oldalon kitűnt székelyeket, családostul.” (7–8.)¹⁰ A székelyek áttelepítésére végül nem kerül sor, de ez az epizód nyilvánvalóan arra sarkallhat bennünket, olvasókat, hogy székely-alteregókként is nézzünk a szigetlakókra.

A regény alapkérdése a találkozás megjelenítése során az, ami a posztkoloniális kritikában is centrális jelentőségű: van-e alternatívája a nyugati típusú, domináns-fogyasztói létformának? És melyek a lehetséges ellenállási stratégiák?

Ahhoz, hogy a kérdésfelvetés jellegét pontosabban körvonalazzuk a regény esetében, vizsgálni kell azt is, hogy milyen a narráció hangneme és perspektívája. A posztkolonialitás elméleteiben ugyanis, mint már

10 A zárójelben feltüntetett oldalszámok itt és a továbbiakban a mű első kiadására vonatkoznak, az alábbi kötetből: Fodor Sándor: *A Fekete-erdő*. Kriterion, 1986, Bukarest.

utaltam rá, fontos, hogy maga a marginális hang is megszólaljon, és a beszélő saját történetének alanyává váljon. Fodor Sándor könyvében ironikus, de a szigetlakókkal rokonszenvező külső narrátori hangot hallunk. Ilyen értelemben csak analógiás, az Osztrák–Magyar Monarchiával való kapcsolatokat figyelembe vevő olvasat áttételével beszélhetünk egy „belső”, kisebbségi jellegű narrációról. A szigetlakók hangját azonban sok esetben áttételek nélkül, dialógusok formájában is halljuk. Egy posztkoloniális perspektívát követő elemzés esetében ezeknek a közvetlen megnyilatkozásoknak a szerepe megnő. A kisregény egyik kulcsjelenetében a szigetlakók vezetői tanácskozást tartanak, érvelésüket pedig közvetlen formában, narrátori közvetítés nélkül követhetjük. Négyféle viszonyulási mód körvonalazódik a tanácskozás során az amerikai katonákkal szemben: 1. Bambu, a fővarázsló saját mágikus világképe alapján foglalja össze félelmeit: „A fehér varázslók gyors, pusztító tüzet hoztak gyümölcsöt termő, vadat rejtegető erdőnkre. Csodálatossá és félelmetessé varázstolták a pálmaligetet: kidobálták a földből a régi pálmákat, és olyanokat ültettek a helyükbe, amelyek nem égnek ugyan el a tűzben, de kókuszdió, banán, sőt bogyó sem terem rajtuk, és varázsszóra a föld alá süllyednek, hogy csillogó tornyok nőjenek a helyükbe” (143.); 2. Tambó, a pragmatikus, vaddisznóvadász segédvarázsló a fegyveres-fűvócsöves ellenállás lehetőségét veti fel, kifejezetten alulretorizált, közvetlen hangnemben (144–145.); 3. Nakamura, a szigetlakók közt megöregedett egykori második világháborús kamikazepilóta az elköltözés, a menekülés mellett érvel – a környező kisebb, sziklásabb szigeteken talán újfajta életfeltételeket teremthetnének maguknak, helyben maradva viszont szerinte háború és civilizációs betegségek ártalmait várhatnák rájuk. Nakamura szólama retorikailag felépített, mintegy kívülről a mágikus világképbe átfordított szöveg; 4. Bimbi, a fővarázsló kifizia azt az elvet mondja ki, amelyik a *Csipike és a Gonosz Ostoba* című meseregényben is felbukkan: „– Ne menjünk el! – kiáltotta csengő hangon. – Menjenek el ők!” (147.) Ez utóbbi mondat az az intertextus és az az attitűd, ami miatt Fodor Sándor a könyv fülszövegében „csipikés”-nek nevezte saját történetét. És természetesen, egyfajta mesei feloldással, ez a stratégia működik is, akár csak a *Csipike*ben.

POSZTKOLONIÁLIS TÉMÁK

Három sűrűsödési pontját lehetne beazonosítani azoknak a témának, amelyek a posztkoloniális kritika szempontjából mindenképpen kiemelendők a kisregényből: a „*translated people*” (lefordított/áthelyezett személyek) problémája, a hibridizáció, illetve az interkulturális találkozások/félreértések kérdése.

A „*translated person*” helyzete olyan áthelyeződésekből ered, amelyekben a fordítás egyben hierarchikus skálán történő elmozdulást is jelent.¹¹ Vagyis azon túlmenően, hogy ezek a személyek egy nemzetek közötti mozgásban vannak, ahol identitásuk (már) nem egy területhez való kötöttségben ragadható meg,¹² a kontextus, amelyben megítélik őket, más-más identitásjelzőket rendel hozzájuk – a spanyol értelmiségi vagy a ghánai hercegnő az Amerikai Egyesült Államokban például találhatja magát olyan helyzetben, amikor „latinónak” vagy „afro-amerikainak” nézve őket, megszokott státusuk átértelmeződik.¹³ A Fodor-kisregényben főként a „vallásalapító” cornwalli hajókovács, illetve Nakamura, a japán pilóta kerülnek olyan helyzetekbe, amikor identitásuk átbillen. A „fehér bőrű, vörös hajú, gyapjas mellű és hátú, továbbá írástudatlan” hajókovács egy jócselekedet és egy véletlen folytán válik a szigetlakók fővarázslójává, egyetlen fehérbőrűként a szigeten. Az Amerikába tartó, afrikai rabszolgákat szállító hajó kovácsa bosszúból, a kapitánnyal való nézeteltérését követően feloldja a rabszolgák bilincseit, és közösen átveszik az irányítást, megszabadulva a hajó legénységétől. A felszabadult rabszolgák varázslónak választják a kovácsot, még a hajón feleségül adják hozzá a törzs egyik lányát, majd élelmük fogytán épp arra készülnek, hogy rituálisan feláldozzák őt, ő azonban egy váratlan tengerészvezényszóval („*Hold up!*”) leállítja a folyamatot – a vezényszó elhangzása pedig egybeesik azzal, hogy az árbockosárba ültetett megfigyelő felfedezi a távolban a Csend Szigetének partjait. A csoda tehát megtörtént, a varázsló tekintélye ettől kezdve hosszú távra is megalapozódott. A szigeten letelepedve a hajókovács/varázsló további angol tengerészvezényszavakat iktat a törzsi rituálék közé,

11 Robert J. C. Young: i. m. 140.

12 *Post-Colonial Translation*. Eds. Susan Bassnett and Harish Trivedi. Routledge, London–New York, 2002. 12.

13 Robert J. C. Young: i. m. 140.

időnként elsüt egy-egy puskát, szintén mágikus szertartás keretében, és békességben éli le életét újonnan szerzett népe körében. A „lefordított személy” helyzete az elbeszélés több rétegében is relevánssá válik: a kovácsnak az angol hajón, a legénység körében betöltött státusa periférikus, abban a pillanatban viszont, amikor szabadítóvá, egyetlen fehérbőrűvé válik, majd bizonyítottan mágikus erejű varázslóvá minősül át a leendő szigetlakók szemében, hierarchikus pozíciója jelentősen megemelkedik. Fehér bőre is különlegessé, jelentéssé lesz az új kontextusban. A tengerészvezényszavak vagy a puska elsütése hasonló „fordításon” esnek át. A „Mindenkinek a fedélzetre!”, a „Vitorlát bonts!” elveszítik eredeti kontextusukat a Csend Szigetén, és beépülnek a törzs rituáléi közé, akár csak a puska elsütésének apáról fiúra származtatott titkos tudása.

Nakamura, a japán pilóta a második világháború idején hajt végre kényszerleszállást a sziget közelében. Idegensége a szigetlakók számára tehát nem csupán faji jellegzetességeinek másságából ered, hanem abból is, hogy „gépmadáron” érkezett, megmagyarázhatatlanul, rejtélyes technikai feltételek közül. Néhány év alatt azonban teljesen beilleszkedik a szigetlakók szokásrendszerébe, családot alapít, angol nyelvtudása és a sziget sólelőhelyeinek felfedezése egyenesen előkelő helyet biztosít számára a lokális társadalom hierarchiájában, és segédvarázslóvá lesz. Helyzete akkor fordul át újra, amikor a szigeten partra szálló amerikai hadsereg tisztjei közt a szigetlakók egy japán származású fiatalembert is felfedeznek. Ez gyanakvásra ad okot, hiszen az érkező idegenekkel szemben a szigetlakók ambivalens érzésekkel viseltetnek – vajon nem tartozik-e Nakamura mégis inkább a betolakodók közé? Az amerikai hadsereg perspektívájából az egykori pilóta szintén gyanús, de másként: „túlélő”, „különc”, „ügynök” – mondja róla az adatok alapján feltételezéseket megfogalmazva a hadsereg szuperszámítógépe. (43.) Akár a „másik”, szovjet nagyhatalom kéme is lehetne tehát. Terveik szempontjából jelenléte önmagában is zavaró, hiszen feltehetően képes azonnal átlátni a hadsereg szigettel kapcsolatos stratégiai elképzeléseit. A szigetlakók számára végül Nakamura azzal bizonyítja hozzájuk tartozását, hogy szembefordul az ellenfél táborában található „alteregójával”, Szato kapitánnyal, aki látványosan próbált volna közeledni Nakamura kiskorú lányához. Ettől a ponttól

kezdve mindenki számára (újra) egyértelmű, hogy az egykori kamikazepilóta a szigetlakók közé tartozik. A „fordítás” itt további két értelemben is megmutatkozik: történelmi kontextusváltozás folytán például Nakamura egykori katonaként, az amerikai hadsereg egykori ellenfeleként nem érti, hogyan lehet Szato az amerikai hadsereg tagja, hogyan változtak meg elszigeteltsége idején a katonai szövetségek. A fordítás másik értelme az, ahogyan Nakamura tudatosan képes váltani a kódok között: egyaránt ismeri az amerikai, a hagyományos japán, illetve a szigetlakók-féle nyelvhasználatot, és alkalmazkodni tud hozzájuk – ebben az értelemben talán ő az a regényszereplő, aki a legreflexívebb módon viselkedik.

A másik fontos posztkoloniális téma, a hibridizáció ugyancsak több szinten jelen van a műben. Voltaképpen a Kelet-Afrikából érkezett szigetlakók nem „őshonosak” a Csend Szigetén, lakatlanul találják meg azt, miután az eredeti, óceániai jellegű őslakosok kipusztultak a portugál hajósok által középük hurcolt kórságok következtében. A szigetlakók nyelve szuahélire emlékeztető, afrikai nyelv, halászmódszereiket eredetileg Afrika keleti partjain sajátították el. A hajókovács/fővarázsló angol vezényszavai és a családtagjainak megtanított köznapi angol nyelv párhuzamos használatban vannak a szigeten az afrikai jellegű nyelvvel, a „varázslatok” pedig kétségtelen hibridizáció, újra-kontextualizált cselekvéssorok eredményei.

Hogy a hibridizáció a sziget saját értékrendjében pozitív értelmű, azt a kisregény voltaképpen szimbolikus (és egyben egzotizáló, sztereotip) értelemben nyilatkoztatja ki: azáltal ugyanis, hogy Nakamura lányát, Nanit tekinti a sziget legszebb, legvonzóbb lányának, aki az afrikai, kelet-ázsiai és európai népek génjeit egyaránt hordozza.

Az interkulturális találkozások/félreértések sora komikus és komoly regiszterben egyaránt jelentéssé. A komikus regiszterhez sorolhatjuk a hajókovács által továbbörökített „mágikus vezényszavak” használatát, amelyek egy félreértés folytán kerültek a törzsi repertoárba. Az amerikaiakkal való találkozásokat is hasonló komikus félreértések kísérik: Bambu, a fővarázsló az első találkozásakor távol lévő Taxner admirálist, akárcsak az Elnököt valamiféle védelmező szellem szerepbe helyezi az admirális nevében elmondott üdvözlő szavak alapján, és így válaszol: „Taxner admirális óvjon meg benneteket a betegségtől, a bobo-kígyótól

és minden bajtól. Adjon nektek elegendő esőt és napsütést, kölest, kókuszdiót, banánt, kecskét és hideg aludtتهjet, ha szomjúhoztok! (...) Adjon tenéked hosszú életet, szép asszonyt, számos fiú- és lánygyermeket, valamint elegendő aludtتهjet az Elnök!” (37., 67.) Mikor a jól érthető angolsággal elmondott jókívánságokon és mágikus tengerészvezényszavakon röhögni kezd a legénység, Brenton alezredes azzal próbálja menteni a helyzetet, hogy azt mondja Bambunak, az ő népüknél az a szokás, hogy a bámulatot és tetszést nevetéssel fejezik ki. Innentől kezdve viszont az amerikaiak minden retorikai bravúrját elsöprő nevetés kíséri: „»Azért küldött bennünket tihozzátok az Elnök, hogy megvédelmezzünk benneteket, és bevezessünk a szabad nemzetek nagy családjába!« Egetverő röhögés mindkét oldalon.” (68–69.) Ez a szituáció mintegy áttételesen mutatja meg, a szigetlakók naiv és a haditengerészek cinikus nevetésén keresztül, hogy a hatalommal szembeni ellenállásnak, kritikának egyik további lehetséges formája annak kinevetése.

A tárgyak és egyéb javak használatában is kiütözköznek a kulturális különbségek: Brenton csokoládét visz Bambunak ajándékba, ő pedig a papírral-sztaniollal borított végén kezdi enni, mondván, hogy ott sokkal szebb. „Legalább köpd ki a héját” – tanácsolja neki az alezredes. (78.) Komolyabb konfliktus/nézeteltérés származik viszont abból, ahogyan Nakamura az egyik, hajókovácstól továbböröklődött elöltöltős puskát használja, először életében. Itt voltaképpen három értelmezés ütközik: Nakamura sörögökkel lövi fenéke Szato kapitányt, aki éppen megpróbálja elcsábítani a lányát, Nanit. Mint előzőleg kiderült, ez Japánban, legalábbis Nakamura és Szato családjában „hagyományos” udvarló-elijesztési formaként használatos, Szato érti is a jelzést. Az amerikai katonák viszont támadásként, gyilkossági kísérletként „olvassák” a lövést, a hadsereggel szemben ellenséges gesztusként, és megtorló akciót szerveznek, felgyújtva a sziget erdősegeinek egy részét. Bambu fővarázsló másfelől nem érti, mit kell megtorolni, hiszen a törzs számára a puska elsütése rituális gesztus, nincs összefüggésben a gyilkolással vagy a támadó szándékkal.

Az amerikai felületességre utaló használati különbség az is, ahogyan a Nakamura számára komponált nosztalgikus japán dal újrakontextualizálódik. Nakamurát a dalszöveggel, a dal üzenetével próbálják

megszólítani az amerikai stratégiák, voltaképpen azt kísérelik meg, hogy a honvagy felébresztésével eltávolítsák őt a szigetről. Érzelmi szinten sikerrel is járnak, Nakamura szeme könnybe lábad a dal hallatán. Brenton másfelől a következőképpen viszonyul a dalhoz: „csupán az »Életemnek minden álma...« kezdetű gésadalt vette fel saját magnójára, vugi-vugi ritmusa, fülbemászó, keleties dallama miatt bizonyára nagy sikere lesz otthon, meghitt családi diszkó-körben.” (126.) Számára egyszerű táncdalként érdekes a kompozíció.

Pedig az amerikaiaknak nem szükségszerűen kellene felületeseknek lenniük, még a regény világában sem, hiszen a szigetlakók várható reakcióinak feltérképezésére rendelkezésükre áll például egy pszichológus szakvéleménye, aki ráadásul „a természeti népek tárgyi és szellemi néprajzával is foglalkozott” (125.), de az admirális lenézi a tudományos megközelítéseket. Másrészt rendelkezésükre áll egy szuperszámítógép, amelyik szintén válaszokat és megfejtéseket kínál a legkülönbélebb problémákra, de nem mindig sikerül helyesen értelmeznünk az üzeneteit.

Bimbi, a gyerekszereplő végül sikerrel jár az amerikaiak elűzésében: a szigeten tenyésző bobo-cserje tüskéi vannak segítségére, amelyek szúrása az emberi testrészek több hónapig tartó feldagadását eredményezi – hacsak nem kenik be az illető testrészt kókusztejjel. Mivel az amerikaiak nem ismerik az ellenszert, elmenekülnek, hiszen valamilyen titokzatos fertőzésre gyanakodnak, hiába ismételteti nekik a szuperszámítógép a delphoi jósda hangnemében: „bádognadrág... kókusz...”. (159.) Az interkulturális megértés nem működik ezúttal ember és gép között sem.

MŰFAJI HÁLÓZATOK

Az irodalmi utalások, rokoníthatóságok, minták azért is fontosak a *Bimbi tábornok* esetében, hogy megítélhessük, hová helyezi önmagát el a kisregény műfajilag a korabeli irodalmi térképen. Nem kell elfelednünk, hogy ugyanezekben az években a nemzedéktárs Székely János egy hasonló szüzséjű művön dolgozik, *A másik torony* című esszéregényen, amelyik ugyancsak egy szigetre helyezi el cselekményét, és ugyancsak egy fejlettebb és egy archaikusabb kultúra ütközését modellezi, jóval elvontabb, esszéisztikusabb szinten.

Fodor egy másik változatát írja meg a „kis kultúra” ellenállás-történetének. Megidézett irodalmi referenciái között ott találhatóak a *Robinson Crusoe* (9.), Swift *Gulliverje* (151.), illetve Karl May indiántörténetei (125.). Ezek a művek a huszadik század végére már a klasszikus kalandregényirodalom, illetve ifjúsági irodalom alpműveinek számítottak. A romániai gyermekirodalom 1945 utáni klasszikusai, például Bajor Andor az *Egy bátor egér viszontagságaiban* vagy Gellu Naum a *Cartea cu Apolodorban* épp a kalandregényirodalom toposzainak játékos továbbgondolásával hajtottak végre műfaji újítást,¹⁴ Naum pedig *Insula* (A sziget) című felnőttarabjában mutatta meg, hogy a lakatlan sziget-mítosz parodisztikus megjelenítése egyben egy magányfilozófia kinyilvánítása is lehet.

További, jelöletlen analógiákat és toposzokat is találhatunk Fodor kisregényében. A tárgyak használatának újraértelmeződése a törzsi kultúrákban például Rejtő Jenő számos regényében is megjelenik, tematikusan talán a *Minden jó, ha vége van* című regényben a legkifejtettebb: „A ceremóniamester megütött egy gongot, amivel a minisztertanács kezdetét jelezte, és őfelsége meglegedetten vakaródzott. A gongot évekkel ezelőtt egy filmrendező ajándékozta az országnak a «Dzsungel rabjai» című dráma felvételei után, ugyancsak ez időtől kezdve volt az országnak tizenöt méter huzalja, két kottaállványa és egy félpár csizmája is. Ünnepeyes alkalmakkor a király ebben a félpár csizmában szólott a néphez. Talugi szabad királyság volt a Niger felső folyásánál, a Népszövetség felügyelete alatt állott, uralkodóját Tondolosnak hívták, csekély számú lakossága hazudozással és adófizetéssel foglalkozott. (...) a király különb tapasztalatokkal és ismeretekkel bírt, mint általában az őserdei négerék. Rendkívüli kultúráját természetesen Északafrika civilizáltabb részeiben szerezte meg. Őfelsége ugyanis trónralépése előtt egy adeni hotelben lohndiener volt. Kultúráját azonban titkolta népe előtt és a festői hatás kedvéért szívesen járt a félcsizmában, holott műveltsége legalább egy pár csizmára szólt, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy mint néger lohndiener igen közeli vonatkozásai voltak olykor csizmákkal.”¹⁵

14 Ennek bővebb elemzését l. Balázs Imre József: Apolodor és Zebegény. Gellu Naum gyermekirodalmi munkáiról és fordításairól. *Korunk*, 2013/9. 23–32.

15 Rejtő Jenő: *Minden jó, ha vége van*. Világvárosi Regények, Budapest, 1937. 3–7. (<http://mek.oszk.hu/12500/12517/pdf/12517ocr.pdf>)

Láthatjuk, hogy a komikus hatás és a kultúrák közötti mozgás elemei egyaránt jelen vannak mindkét műben.

Az amerikai hadiflotta szuperszámítógépe már sokkal inkább a korszak science fiction irodalmát idézi. A számítógép alkalmas kódfejtésre, titkos üzenetek felismerésére, de verset, sőt zenét szerezni is képes. Versértelmezőként viszont olykor egészen nyers „megfejtést” ad a betáplált sorokra: „MARHASÁG” – jelzi például egy hagyományos japán vers kapcsán. (71.) Mindezekkel a jellegzetességeivel leginkább Stanislaw Lem *Kiberiádájának* önérzetes versíró gépére, az Elektribadúrra emlékeztet.

Ha úgy tekintjük, hogy ezek az irodalmi utalások és rokoníthatóságok műfajjelölőként is funkcionálnak, akkor Fodor kisregényében a korszak kalandregényirodalma/populáris irodalma felé történő tájékozódást érhetjük tetten. Ilyen jellegzetességei folytán a kisregény egy a romániai magyar irodalomban mindmáig szisztematikusan nem vizsgált vonulatba is illeszkedik, a Mandics György – M. Veress Zsuzsanna szerzőpáros, Dáné Tibor, P. Lengyel József és mások által művelt minőségi populáris irodalom vonulatába. *A Fekete-erdő* című légertörténettel párban ugyanakkor, amelyekkel mindkét eddigi alkalommal egyazon kötetben jelent meg, látszik az is, hogy Fodor voltaképpen az etikai kérdésfelvetés felől közelít a Csend Szigete történetéhez is (noha kevésbé látványosan, mint *A Fekete-erdőben*), s ebben leginkább Székely Jánossal rokonítható: nemcsak *A másik torony*, hanem a *Mórok* vagy *A nyugati hadtest* dilemmáival is.¹⁶

KONKLÚZIÓ HELYETT

Posztkoloniális kontextusban a *Bimbi tábormok* üzenete voltaképpen egyszerű és megfontolandó: a kulturális/technikai fölény nem vezet automatikusan győzelemhez – ahhoz előbb komoly kísérletet kellene tenni a „másik” megértésére. Ezt mulasztják itt el az amerikai katonák. Az egyik slusszpoén ráadásul éppen az, hogy hasonló kudarcot vallanak saját számítógépük üzenetének dekódolásával is, hiszen nem képesek megérteni a *bádognadrág/kókus* kombináció jelentőségét. Az pedig,

16 A kényszerhelyzetben való cselekvés alternatíváinak keresése kapcsán rokonítottam egymással Fodor és Székely műveit egy korábbi írásomban: Balázs Imre József: A IV. B. oszt. tan. és az udvar felsőprése. *Korunk*, 1999/4. 117–120.

amit a szerző a könyv első kiadásának fülszövegében önértelmezésként mond („csipikés történet”), voltaképpen arra vonatkozik, hogy a domináns ellenfél, Góliát legyőzése itt „mesés” változatban valósul meg. A „legkisebb fiú”, Bimbi győz, furfang segítségével, és némiképp csodaszerűen. Ez a feloldás, ha figyelembe vesszük a tanácskozó szigetlakók alternatíváit, voltaképpen azt jelenti, hogy a kisregény világában nem feltétlenül a racionálisan megalapozott akcióterv, hanem az „irracionális” remény hozza el a sikert.

*Kiskövet.**Hírszemle.**36.szám.**Remélünk!*

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Dénes - Csíkszék
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Imre-Levente - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszék
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszék
Balácsi-Pál Etel - Csíkszék
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszék
Baracsi Levente - Arad
Bárányi Ferenc - Temesvár
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászónújfalva
Bartha György - Csíkszék
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvita
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkszék
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszék
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszék
Borbély László - Csíkszék
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszék
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borcsa Julianna - Csíkszék
Borsa István - Csíkszék
Botár István - Csíkszék
Böloni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszék
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyáradkőszvényes

- Csiki Zoltán – Parajd
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárad
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyaros
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda

- Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth István – Kolozsvár
 Horváth Kovács Ádám – Marosvásárhely
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 István Adrian – Székelyderzs
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközélpók
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke – Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Gyulafehérvár
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kristó Boróka – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Anita – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 László György – Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Lőrentz Éva-Noémi – Brassó
 Lőrincz Ágnes – Marosvásárhely
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lovéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár

- Dr. Makai Magoss Csaba -
Felsőbánya
- Markó Béla - Marosszentkirály
- Dr. Marton József - Gyulafehérvár
- Márton Ferenc - Temesvár
- Márton Károly - Marosvásárhely
- Maşteriu Erzsébet - Gyergyóremete
- Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
- Mátyás Endre - Szováta
- Dr. Mátyus Gyula - Székelyudvarhely
- Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
- Mester Zoltán - Szováta
- Dr. Mészáros Gergely - Csíkszereda
- Mihály András - Csíkszereda
- Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
- Mihály János - Lövéte
- Mihály Orsolya - Kolozsvár
- Mikes Borbála - Uzon
- Miklós Imre - Csíkszereda
- Miklós Levente-József - Székelyudvarhely
- Miklós Sándor - Csíkszentlélek
- Miklós Tamás - Marosvásárhely
- Mikó Júlia - Brassó
- Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
- Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
- Mirk László - Csíkszereda
- Molnár Endre - Marosvásárhely
- Molnár Lea - Csíkszereda
- Murádin László - Kolozsvár
- Murányi János - Székelyudvarhely
- Müller Dezső - Vámfalu
- Nádudvary György - Brassó
- Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
- Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
- Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
- Nagy Benedek - Csíkszereda
- Dr. Nagy Benedek - Csíkszentkirály
- Nagy József - Gyergyóremete
- Nagy Sándor - Székelyudvarhely
- Németh Irén - Vulkán
- Nete Mariana - Csíkszereda
- Novák Sándor - Marosvásárhely
- Oláh Sándor - Csíkszereda
- Olti Kálmán - Csíkszereda
- Orbók Ilona - Csíkszereda
- Orendi István - Székelyudvarhely
- Dr. Ozsváth Imola - Székelyudvarhely
- Pál Zoltán - Csíkdánfalva
- Pálffy József - Csíkszereda
- Papp Mihály - Gyergyóremete
- Papp Zoltán - Zilah
- Péntek János - Kolozsvár
- Péter Éva - Csíkszereda
- Péter Gergely - Csíkszereda
- Péter Péter - Székelyudvarhely
- Pethő Ilona - Csíkszereda
- Petres Sándor - Csíkszereda
- Dr. Piros György - Csíkszereda
- Portik Bakai Ádám - Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
- Dr. Puskás Attila - Marosvásárhely
- Dr. Rácz Katalin - Marosvásárhely
- Ráduly János - Kibéd
- Rákosi Eszter Katalin - Sepsiszentgyörgy (3 darab egyéves előfizetés)
- Rancz Árpád - Csíkszereda
- Rancz Gyárfás Zsuzsanna -
Kézdivásárhely
- Rokaly József - Gyergyószentmiklós
- Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
- Sata Lóránd - Voluntari
- Sántha Emese - Marosvásárhely
- Sata Kinga Koretta - Magyarvista
- Sata Klára - Csíkszereda
- Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
- Sebestyén Rita - Kézdiszentlélek
- Seprődi József - Dicsőszentmárton
- Silye Béla - Székelyudvarhely
- Siklódi Olga - Székelyudvarhely
- Sipos László - Felvinc
- Sóbester Klára - Marosvásárhely
- Sófalvi László - Székelyudvarhely
- Sógor Árpád - Kolozsvár
- Sógor Csaba - Csíkvacsárcsi
- Sógor Géza - Kányád
- Sógor Gyula - Aranyosgyéres

- Dr. Soós Szabó Klára - Csíkszereda
 Straub Etelka - Borosjenő
 Szabados Béla - Csíkszereda
 Szabó Andor - Bukarest
 Szabó Attila - Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc - Gyergyóditró
 Szabó Judit - Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna - Csikcsicsó
 Szabó M. Barna - Székelyudvarhely
 Szabó Nándor - Marosvásárhely
 Szabó Noémi - Csíkszereda
 Szabó Piroska - Nagyvárad
 Szabó Sándor - Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
 Szász Katalin - Bukarest
 Szász Kinga - Kézdivásárhely
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit - Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
 Szávai Márton - Énlaka
 Szekeres Adorján - Csíkszereda
 Székely Ágnes - Balánbánya
 Székely Levente - Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
 Szén Olga - Datk
 Szén Sándor - Siménfalva
 Dr. Szentannai Dénes - Székely-
 udvarhely
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd -
 Sáromberke
 Szőcs István - Szentegyháza
 Szőcs Viktor - Kovászna
 Tamás Béla - Csíkszereda
 Tamás Géza - Székelyudvarhely
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára - Csíkszereda
 Tamás József - Csíkszereda
 Tánzos Vilmos - Kolozsvár
 Tankó Gyula - Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István - Csíkszereda
 Tódor Béla - Kézdiárbis
 Tódor Gábor - Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
 Tóth Mária - Arad
 Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda
 Tötös Katalin - Zilah
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy
 Török József - Lővéte
 Török István - Koronka
 Dr. Török Sándor - Kovászna
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda
 Tulit Ferenc - Csíkszereda
 Vajda József - Csíkszereda
 Vántsá László - Marosvásárhely
 Ványolós A. István - Székely-
 udvarhely
 Varga Edit - Gyergyóremete
 Vass Mária - Csíktaploca
 Veres István - Szatmárnémeti
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó
 Veress János - Kovászna
 Vetró András - Kézdivásárhely
 Vitályos Réka - Marosvásárhely
 Vitos László - Csíkszereda
 Vorzsák János - Csíkszereda
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér - Karcfalva
 Zonda Csaba - Csíkszereda
 Zöld János - Salamás
 Zsigmond Margit - Székelyudvarhely
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola - Bélafalva
 Általános Iskola - Csomortán
 Általános Iskola - Csíkmenaság
 Általános Iskola - Csíkrákos
 Általános Iskola - Dálnok
 Általános Iskola - Esztelnek

- Általános Iskola - Felsőrákos
 Általános Iskola - Futásfalva
 Általános Iskola - Gyergyószárhegy
 Általános Iskola - Gyergyóremete
 Általános Iskola - Imecsfalva
 Általános Iskola - Kézdiálbis
 Általános Iskola - Kézdiálmás
 Általános Iskola - Kézdikővár
 Általános Iskola - Közéapajta
 Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagyalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtód
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum - Barót
 Benedek Elek Tanítóképző Líceum
 - Székelyudvarhely
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Cristo Consult Kft. - Csíkszereda
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum -
 Kovászna
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár - Csíkkozmás
 Községi Könyvtár - Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró

- Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyáradmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csikszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csikszereda
 Nagy István Művészeti Líceum – Csikszereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola – Székelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium – Székelykeresztúr
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal – Csíkdánfalva
 Polgármesteri Hivatal – Csikszereda(5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószárhegy
 Polgármesteri Hivatal – Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal – Ozsdola
 Református Parókia – Angyalos
 Református Parókia – Árkos
 Református Parókia – Bikfalva
 Református Parókia – Erdőfüle
 Református Parókia – Felsőcsernáton
 Református Parókia – Ikafalva
 Református Parókia – Karatna
 Református Parókia – Kiskászon
 Református Parókia – Kézdimartonfalva
 Református Parókia – Kézdimárkosfalva

- Református Parókia – Kisbacon
 Református Parókia – Komolló
 Református Parókia – Lisznyó
 Református Parókia – Magyarhermány
 Református Parókia – Nagybacon
 Református Parókia – Olasztelek
 Református Parókia – Oltszem
 Református Parókia – Orbastelek
 Református Parókia – Páké
 Református Parókia – Papolc
 Református Parókia – Sepsimagyarós
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 RMDSZ – Elnöki Kabinet – Marosvásárhely
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikővár
 Római Katolikus Plébánia – Majláthfalva
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentivánlaborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szentkatolna
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Simó Megsegítő Egyesület – Zetelaka
 Székely Károly Szakközépiskola – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Firtosmartonos
 Unitárius Parókia – Homoródalmás
 Unitárius Parókia – Kálnok
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen

- Bíró Miklós - Budapest
 Birtalan Ferenc - Budapest
 Dr. Botz Lajos - Pécs
 Bodor Ádám - Budapest
 Borbás János - Veszprém
 Dr. Borboly István - Budapest
 Bozó Zoltán - Szentes
 Böjte-Petneházy Réka - Győr
 Burján Pál - Pécs
 Czakó Gábor - Budapest
 Császár Zoltán - Budapest
 Csender Levente - Üröm
 Csontó Lajos - Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc - Szentes
 Dávid Gyula - Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla - Kemece
 Dr. Dobos László - Budapest
 Dobozi Eszter - Kecskemét
 Dömötör Zoltán - Csömör
 Dr. Erdei Antal - Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán - Veszprém
 Fazekas Edit - Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs - Budapest
 Fejér Istvánné - Szentes
 Fekete Béláné - Budapest
 Fekete Miklós - Szeged
 Ferencz Ernő - Páty
 Dr. Ferenczi Tibor - Budapest
 Dr. Ferencz Csaba - Budapest
 Ferencz I. Szabolcs - Budapest
 Dr. Füleky György - Budapest
 Fűrjesi Csaba - Budapest
 Fúzi Michael Stephan - Budapest
 Dr. Gál József - Budapest
 Gátay István - Devecser
 Dr. Gottwald Péter - Győr
 Guba Pál - Miskolc
 György Tünde - Budapest
 Hankó Zoltán - Kistarcsa
 Hayek Ibolya - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese -
 Budapest
- Ilia Mihály - Szeged
 Dr. Iszlai Sándor - Berettyóújfalu
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga - Szeged
 Kántor József - Baja
 Kányádi Sándor - Budapest
 Kádár Tibor - Veszprém
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Keresztes Éva - Brassó
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kósa Csaba - Budapest
 Kósa Lajos - Debrecen
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császár
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kófalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Lajos - Érd
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Keszthely

- Dr. Milován Orsolya - Budapest
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Dr. Szabó László - Pécs
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepesi Attila - Budapest
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbecske
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Vásárhelyi Péter - Budapest
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
 Zsigmond Aranka - Budapest
- INTÉZMÉNYEK*
- Algyői Faluház és Könyvtár
 - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Jóbarát '92 Bt. - Budapest (4 db.
 egyéves előfizetés)
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest
 - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest

Ótágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
– Paks

Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
Páterház Panzió – Szentés
Révai Miklós Gimnázium – Győr
Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
Szegedi Tudományegyetem Egyete-
mi Könyvtára – Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
Farkas Szabolcs – Milwaukee
Fodor Albert – New York
Kirják Attila – New York
Kiss István – Hawley
Kovács Árpád – Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Bede Sándor – Bécs
Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
Csipkó László – Bécs
Csutak Magda – Bécs
Dr. Forbáth Klára – Bécs
Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonen – Jyväskylä

Franciaország

Nagy Pál – Montrouge
Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza – Oshawa
Gábor Zsófia – Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin
Juliana Johrend – Buchen
Kisslaki László – Steinbach
Szakács-Konnerth Mihály –
Friedrichshafen
Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Molnár Attila – Frick

Svédország

Antal Imre – Ljungby
Csata Attila – Västra Frölunda
Jordáky Béla – Källered
Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
– Tangagärde
Szentkirályi Csaga – Vällingby
Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta
Fekete J. József – Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – Magyarkanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka
Nagybecskerek Gimnázium –
Nagybecskerek
Rancz Károly – Pancsova
Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
Kiss Mónika – Órös
Pallér Péter – Komárom
Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábíán László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levevek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej

41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a *Székelyföld* szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

SZERELEM, SZERELEM... A *Szekelyföld* folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Ólmos pehely, fagyos láng,
tisztá füst,
Virrasztó álom, sorvasztó öröm:
Ilyen szerelmem...”*

(W. Shakespeare)

*„Csak azért
az egyetlen napért
érdemes volt megszületnem,
amikor szeretni tudtam,
és szeretnek-e, nem kérdeztem.”*

(Weöres Sándor)

Ki ne lett volna már szerelmes, ki ne epekedett volna már valakiért, és ki ne érezte volna azt a semmivel össze nem hasonlítható érzést, azt a világokat felforgató, eget-földet megrázó érzelmet, földindulást, amit egy szerelem tud előidézni bennünk. És ki ne olvasott volna már ilyen vagy hasonló munkákat, verseket, elbeszéléseket, regényeket, ki ne nézett volna szerelemről, szerelmesekről szóló filmeket, ki ne kutakodott volna már a közösségi médiában vagy ilyen-olyan portálokon, ahol mintát, példát, előzményt, vagy éppen fogódzót keresett a maga számára, megnyugtató választ mindarra, ami vele történt és egyszeriben, egy csapásra felforgatott benne mindent, majd úgy, ahogy jött, eszméletlen pusztítást hagyva maga mögött, el is tűnt. Vagy nem. És boldog szerelemben él azóta is, boldog, viszonzott, kölcsönös, oda-vissza működő, nagyszerű szerelemben.

Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy irjátok meg ezt az érzést, az elsőt, vagy a legnagyobbat, a legviharosabbat, a legcsodálatosabbat, vagy az elmúltat, a lassan megszűnőt, a már megszűntet, avagy a legnagyobb pofára eséseketek a szerelemben. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet), és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Szekelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csikszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: SZERELEM, SZERELEM... Beküldési határidő: 2017. október 30.

A pályázat díjai:

- I. díj: 1000 lej
- II. díj: 750 lej
- III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2017 novemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Szekelyföld* folyóirat fenntartja.